

ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЦИБУЛЬКО Юрій Олександрович

УДК 351:332.14:330.322

ДИСЕРТАЦІЯ

**Удосконалення механізмів державної інвестиційної політики
України для подолання диспропорцій розвитку сільських територій**

Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

Галузь знань 28 «Публічне управління та адміністрування»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії (PhD)

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Юрій ЦИБУЛЬКО

Науковий керівник:

доктор наук з державного
управління, професор
Наталія БОНДАРЧУК

АНОТАЦІЯ

Цибулько Ю.О. Удосконалення механізмів державної інвестиційної політики України для подолання диспропорцій розвитку сільських територій. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування» за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». – Дніпровський державний аграрно-економічний університет. Дніпро, 2025.

У дисертаційному дослідженні вирішено актуальне науково-практичне завдання щодо вдосконалення механізмів державної інвестиційної політики, спрямованих на подолання системних диспропорцій розвитку сільських територій України. Доведено, що традиційна галузева орієнтація інвестиційної політики є неефективною для підтримки периферійних сільських громад та поглиблює просторову нерівність. Такий підхід ігнорує наявний природно-ресурсний, зокрема агропромисловий потенціал цих територій, не сприяючи створенню доданої вартості на місцях. Це, у свою чергу, призводить до відтоку трудових ресурсів, втрати економічних вигод і уповільнення соціально-економічного розвитку. Особливої актуальності набуває необхідність трансформації існуючої моделі - від сировинної до такої, що базується на виробництві продукції з високою доданою вартістю, що є ключовим для сталого розвитку сільських територій.

На основі аналізу та синтезу вітчизняних і зарубіжних наукових підходів, у першому розділі «Теоретико-методологічні засади державної інвестиційної політики у контексті подолання диспропорцій розвитку сільських територій», систематизовано та узагальнено понятійно-категоріальні інтерпретації ключових концептів дослідження. Запропоновано авторське розуміння державної інвестиційної політики як науково обґрунтованої, системно організованої діяльності уповноважених суб'єктів (держави, інституційних та приватних інвесторів) щодо формування,

мобілізації, цільового розподілу та ефективного використання інвестиційних ресурсів. Метою такої політики визначено досягнення стратегічних імперативів сталого соціально-економічного розвитку, забезпечення збалансованості як міжгалузевих пропорцій, так і територіальної структури національної економіки, сприяння її структурній модернізації, підвищенню глобальної конкурентоспроможності та зміцненню економічної безпеки шляхом цілеспрямованої активізації інвестиційних процесів та формування адаптивного, стимулюючого інвестиційного клімату. Виявлено недоліки галузевої спрямованості інвестиційної політики та обґрунтовано необхідність переходу до просторово-орієнтованого підходу, що враховує унікальну специфіку кожної території. Проаналізовано існуючу нормативно-правову базу, яка регулює інвестиційну діяльність та запропоновано шляхи її систематизації (уніфікації) для підвищення прозорості та доступності правової інформації. Особливу увагу приділено удосконаленню методичних підходів до класифікації сільських територій, зокрема надано власне тлумачення терміну «периферійна сільська територія». Це поняття охоплює групи сільських територіальних громад, де розміщені населені пункти сільського типу, які характеризуються переважно малоповерховою забудовою, не є урбанізованими, а населення зайняте здебільшого в сільськогосподарському виробництві та/або бюджетній сфері. Такі території мають специфічні характеристики: низька щільність сільського населення (нижче 15 осіб на кв. км), значна відстань до найближчих міст (понад 30 хвилин на автомобілі або 40 км дорогами з твердим покриттям), суттєве скорочення чисельності населення за останні 10 років (більш як на 30%), а також низький та середній рівень спроможності громади. Констатовано, що такий підхід, який враховує рівень спроможності громади, є більш лаконічним, повним та зрозумілим, оскільки специфічність такої території вже закладена в її назві, а акцентування на «периферійності» унеможливило включення до цього переліку приміських сільських територій. Підкреслено

ключову роль принципу «селективного стимулювання» як основи для цільової підтримки територій із найбільшим невикористаним потенціалом.

У другому розділі «Діагностика диспропорцій розвитку сільських територій та оцінка дієвості державної інвестиційної політики» здійснено глибокий системний аналіз сучасного стану, проблем та перспектив розвитку сільських територій України, особливо з урахуванням викликів, спричинених повномасштабною війною. На основі всебічного аналізу емпіричних даних підтверджено наявність глибоких системних диспропорцій, які проявляються у критично низькому рівні зайнятості, прогресуючій деградації інфраструктури (зокрема транспортної, соціальної та комунальної), а також стабільному відтоку населення. Ці негативні тенденції були значно посилені внаслідок бойових дій, руйнування виробничих потужностей та масштабних міграційних процесів, що призвело до деформації ринкових взаємозв'язків і концентрації ресурсів у «полюсах зростання». Визначено, що коренева причина цих диспропорцій полягає у нерівномірному розподілі фінансових ресурсів і нездатності місцевих громад акумулювати достатні прибутки від господарської діяльності на їхній території, часто через екстериторіальну реєстрацію великих агрохолдингів, що позбавляє сільські бюджети значних надходжень. У контексті цих викликів, проведено аналіз ефективності чинних державних інструментів підтримки, таких як гранти, пільгові кредити та спеціальні економічні зони. Доведено їхню недостатню адаптованість до специфічних потреб периферійних громад в умовах воєнного часу та післявоєнного відновлення, що проявляється у завищених вимогах до співфінансування, бюрократичних перешкодах та відсутності довгострокового стратегічного планування. Обґрунтовано необхідність переходу від сировинної моделі економіки до диверсифікованої, з акцентом на розвиток переробної промисловості, як дієвого шляху подолання існуючих диспропорцій та створення нових джерел доданої вартості на місцях. Це сприятиме не лише економічному зростанню, але й посиленню

продовольчої безпеки, створенню нових робочих місць і зменшенню відтоку населення з сільських територій, забезпечуючи сталість їх розвитку.

Одночасно було проаналізовано сучасний стан державної інвестиційної політики як ключового інструменту для вирішення окреслених проблем та мінімізації негативних наслідків військової агресії. Сучасна інвестиційна політика України характеризується адаптацією до умов повномасштабної війни, яка створила безпрецедентні виклики для економіки та значно підвищила інвестиційні ризики. Попри це, спостерігаються й позитивні тенденції: поступове нарощування обсягів прямих іноземних інвестицій, переважно від країн ЄС, які мотивовані перспективою інтеграції України до європейського економічного простору та відносно дешевшою робочою силою. Позитивний ефект має впровадження низки законодавчих заходів для покращення інвестиційної привабливості, включаючи державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями, створення індустріальних парків та страхування інвестицій від воєнних ризиків. Важливу роль відіграють міжнародні організації та фінансові інституції: діяльність ЄБРР в Україні зосереджена на енергетичній та продовольчій безпеці, життєво важливій інфраструктурі, торгівлі та підтримці приватного сектору. Проте, констатовано, що сучасний стан державної інвестиційної політики в Україні характеризується фрагментарністю, недостатньою координацією між різними рівнями управління та відсутністю довгострокової стратегії, яка б враховувала специфічні потреби сільських територій.

У третьому розділі «Удосконалення механізмів державної інвестиційної політики на засадах селективного стимулювання» розроблено авторську модель подолання диспропорцій розвитку сільських територій. Обґрунтовано концепцію «селективного стимулювання» як новий стратегічний пріоритет державної інвестиційної політики, що дозволяє адресно спрямовувати ресурси на розвиток переробної галузі у периферійних сільських територіях, які визначені як найбільш вразливі, але перспективні з точки зору природно-ресурсного потенціалу. Для реалізації запропонованої

моделі передбачено впровадження комплексних механізмів, що охоплюють низку ключових заходів. Зокрема: удосконалення нормативно-правової бази шляхом імплементація нової парадигми інвестиційної політики з акцентом на збалансований територіальний розвиток; запровадження статусу «сільські периферійні території» із чіткими та прозорими критеріями їх ідентифікації; внесення змін до Податкового кодексу України щодо впровадження спеціальних податкових режимів та пільг для інвесторів у переробну промисловість і суб'єктів малого та середнього бізнесу на цих територіях; стимулювання інноваційної активності через можливість податкових вирахувань витрат на наукові дослідження та розробки; оптимізацію дозвільних процедур та уніфікацію законодавства про індустріальні парки, державно-приватне партнерство та кооперацію.

Формування ефективної інституційної системи передбачає посилення адміністративної спроможності органів місцевого самоврядування та місцевих державних інституцій, включаючи підготовку кваліфікованих кадрів, здатних управляти інвестиційними проектами, здійснювати їх оцінку та аналіз ефективності. Важливою складовою є налагодження партнерських відносин між органами місцевого самоврядування та місцевими органами державної влади, а також запровадження механізмів громадського контролю за прийняттям управлінських рішень. Підвищення інвестиційної привабливості громад передбачається здійснювати через розробку та реалізацію стратегій залучення інвестицій, створення інвестиційних паспортів, забезпечення відкритого доступу до інформації про наявні ресурси, а також активну промоцію та участь у профільних форумах та виставках.

Запропоновано використання цільових фінансово-економічних інструментів, серед яких: запровадження та розвиток спеціалізованих державних та регіональних цільових програм (зокрема фондів розвитку переробної промисловості) для фінансування та співфінансування модернізації виробничих потужностей; розширення доступу до

довгострокового пільгового кредитування через співпрацю з банками та міжнародними фінансовими організаціями; розвиток механізмів державно-приватного партнерства для спільного вирішення інфраструктурних проблем (будівництво логістичних центрів, складів, транспортних вузлів); стимулювання кооперації виробників та створення кластерів для покращення конкурентоспроможності; вдосконалення наявних програм грантової підтримки.

Наукова новизна дослідження полягає у розробці принципово нового концептуального підходу до реалізації державної інвестиційної політики, орієнтованого на пріоритетне стимулювання переробної промисловості як ключового чинника розвитку периферійних сільських територій. Запропоновано та обґрунтовано практичну модель «селективного стимулювання», яка передбачає цільову підтримку громад із значним але нереалізованим потенціалом. Практичне значення результатів полягає в можливості їх використання органами державної влади та місцевого самоврядування для розробки дієвих стратегій збалансованого регіонального розвитку.

Ключові слова: публічне управління та адміністрування, державна інвестиційна політика, сільські території, територіальні громади, диспропорції розвитку, переробна галузь, інвестиційний клімат, сталий розвиток, соціально-економічний розвиток, селективне стимулювання, функціональні типи територій, інвестиційна привабливість, механізми публічного управління, публічно-приватне партнерство.

ANNOTATION

Tsybulko, Y. Enhancing the mechanisms of state investment policy in Ukraine to overcome disparities in the development of rural areas.– A qualifying scientific paper on the rights of a manuscript.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 28 "Public management and administration" in the specialty 281

"Public management and administration". - Dnipro State Agrarian and Economic University. Dnipro, 2025.

The dissertation study solves a pressing scientific and practical problem of improving the mechanisms of state investment policy aimed at overcoming systemic imbalances in the development of rural areas of Ukraine. It is proven that the traditional sectoral orientation of investment policy is ineffective in supporting peripheral rural communities and deepens spatial inequality. This approach ignores the existing natural resource, in particular agro-industrial potential of these territories, without contributing to the creation of added value on the ground. This, in turn, leads to the outflow of labor resources, loss of economic benefits and a slowdown in socio-economic development. The need to transform the existing model - from raw material to one based on the production of products with high added value, which is key to the sustainable development of rural areas, is of particular relevance.

Based on the analysis and synthesis of domestic and foreign scientific approaches, in the Chapter I «Theoretical and methodological principles of state investment policy in the context of overcoming disparities in the development of rural areas», the conceptual and categorical interpretations of the key concepts of the study are systematized and generalized. The author's understanding of state investment policy is proposed as a scientifically based, systematically organized activity of authorized entities (state, institutional and private investors) regarding the formation, mobilization, targeted distribution and effective use of investment resources. The goal of such a policy is to achieve strategic imperatives of sustainable socio-economic development, ensure the balance of both inter-sectoral proportions and the territorial structure of the national economy, promote its structural modernization, increase global competitiveness and strengthen economic security through targeted activation of investment processes and the formation of an adaptive, stimulating investment climate. The shortcomings of the sectoral orientation of investment policy are identified and the need to transition to a spatially oriented approach that takes into account the unique specifics of each

territory is justified. The existing regulatory framework that regulates investment activities is analyzed and ways of its systematization (unification) are proposed to increase the transparency and accessibility of legal information. Particular attention is paid to improving methodological approaches to the classification of rural areas, in particular, the proper interpretation of the term "peripheral rural area" is provided. This concept covers groups of rural territorial communities where rural settlements are located, which are characterized mainly by low-rise buildings, are not urbanized, and the population is mainly engaged in agricultural production and/or the budget sector. Such territories have specific characteristics: low rural population density (below 15 people per sq. km), significant distance to the nearest cities (more than 30 minutes by car or 40 km on paved roads), significant population decline over the past 10 years (more than 30%), as well as low and medium levels of community capacity. It is stated that such an approach, which takes into account the level of community capacity, is more concise, complete and understandable, since the specificity of such a territory is already inherent in its name, and the emphasis on «peripherality» makes it impossible to include suburban rural territories in this list. The key role of the principle of “selective stimulation” as the basis for targeted support for territories with the greatest unused potential is emphasized.

The Chapter II, «Diagnosis of rural development disparities and assessment of the effectiveness of state investment policy», provides a deep systemic analysis of the current state, problems, and prospects for the development of rural areas in Ukraine, especially given the challenges posed by the full-scale war. Based on a comprehensive analysis of empirical data, the presence of deep systemic disparities is confirmed, which are manifested in a critically low level of employment, progressive degradation of infrastructure (including transport, social, and communal), as well as a stable outflow of population. These negative trends were significantly exacerbated by hostilities, the destruction of production facilities, and large-scale migration processes, which led to the deformation of market relationships and the concentration of resources in the “growth poles.” It is

determined that the root cause of these disparities lies in the uneven distribution of financial resources and the inability of local communities to accumulate sufficient profits from economic activities on their territory, often due to the extraterritorial registration of large agricultural holdings, which deprives rural budgets of significant revenues. In the context of these challenges, an analysis of the effectiveness of existing state support instruments, such as grants, soft loans and special economic zones, was conducted. Their insufficient adaptability to the specific needs of peripheral communities in wartime and post-war reconstruction was proven, which is manifested in inflated requirements for co-financing, bureaucratic obstacles and the lack of long-term strategic planning. The need to transition from a raw material model of the economy to a diversified one, with an emphasis on the development of the processing industry, as an effective way to overcome existing disparities and create new sources of added value on the ground is substantiated. This will contribute not only to economic growth, but also to strengthening food security, creating new jobs, and reducing the outflow of population from rural areas, ensuring the sustainability of their development.

At the same time, the current state of state investment policy was analyzed as a key tool for solving the outlined problems and minimizing the negative consequences of military aggression. The current investment policy of Ukraine is characterized by adaptation to the conditions of a full-scale war, which created unprecedented challenges for the economy and significantly increased investment risks. Despite this, positive trends are also observed: a gradual increase in the volume of foreign direct investment, mainly from EU countries, which are motivated by the prospect of Ukraine's integration into the European economic space and relatively cheaper labor. The introduction of a number of legislative measures to improve investment attractiveness, including state support for investment projects with significant investments, the creation of industrial parks and insurance of investments against military risks, has a positive effect. International organizations and financial institutions play an important role: the EBRD's activities in Ukraine focus on energy and food security, critical

infrastructure, trade and support for the private sector. However, it has been stated that the current state of public investment policy in Ukraine is characterized by fragmentation, insufficient coordination between different levels of government and the absence of a long-term strategy that would take into account the specific needs of rural areas.

In the Chapter III, «Improvement of State Investment Policy Mechanisms on the Basis of Selective Stimulation», an author's model for overcoming disparities in the development of rural areas is developed. The concept of «selective stimulation» is substantiated as a new strategic priority of state investment policy, which allows for targeted allocation of resources to the development of the processing industry in peripheral rural areas, which are identified as the most vulnerable but promising in terms of natural resource potential. To implement the proposed model, the introduction of comprehensive mechanisms covering a number of key measures is envisaged. In particular: improvement of the regulatory framework through the implementation of a new investment policy paradigm with an emphasis on balanced territorial development; introduction of the status of «rural peripheral territories» with clear and transparent criteria for their identification; amendments to the Tax Code of Ukraine regarding the introduction of special tax regimes and benefits for investors in the processing industry and small and medium-sized businesses in these areas; Stimulating innovative activity through the possibility of tax deductions for research and development costs; optimizing permitting procedures and unifying legislation on industrial parks, public-private partnerships and cooperation.

The formation of an effective institutional system involves strengthening the administrative capacity of local governments and local state institutions, including training qualified personnel capable of managing investment projects, assessing and analyzing their effectiveness. An important component is the establishment of partnership relations between local governments and local state authorities, as well as the introduction of mechanisms for public control over the adoption of management decisions. Increasing the investment attractiveness of communities is

planned to be carried out through the development and implementation of investment attraction strategies, the creation of investment passports, ensuring open access to information about available resources, as well as active promotion and participation in specialized forums and exhibitions.

The use of targeted financial and economic instruments is proposed, including: the introduction and development of specialized state and regional target programs (in particular, processing industry development funds) to finance and co-finance the modernization of production facilities; expanding access to long-term preferential lending through cooperation with banks and international financial organizations; developing public-private partnership mechanisms to jointly solve infrastructure problems (construction of logistics centers, warehouses, transport hubs); stimulating cooperation between producers and creating clusters to improve competitiveness; improving existing grant support programs.

The scientific novelty of the research lies in the development of a fundamentally new conceptual approach to the implementation of state investment policy, focused on the priority stimulation of the processing industry as a key factor in the development of peripheral rural areas. A practical model of "selective stimulation" is proposed and substantiated, which provides for targeted support for communities with significant but unrealized potential. The practical significance of the results lies in the possibility of their use by state authorities and local governments to develop effective strategies for balanced regional development.

Key words: public management and administration, state investment policy, rural areas, territorial communities, development disparities, processing industry, investment climate, sustainable development, socio-economic development, selective stimulation, functional types of territories, investment attractiveness, public management mechanisms, public-private partnership.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях України

1. Цибулько Ю. О. Механізми залучення інвестицій територіальними громадами України як інструмент підвищення їх

інвестиційної привабливості. *Національні інтереси України*. 2025. № 2(7). DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-2\(7\)-1096-1107](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-2(7)-1096-1107).

2. Цибулько Ю. Функціональні типи територій – як елемент інвестиційної політики в Україні. *Electronic Scientific Publication «Public Administration and National Security»*. 2022. № 2(55). DOI: <https://doi.org/10.25313/2617-572x-2025-2-10753>.

3. Цибулько Ю.О. Сучасний стан інвестиційної політики в Україні. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2024. № 4. Р. 152–158. DOI: <https://doi.org/10.32782/tnu-2663-6468/2024.4/23>.

Тези доповідей на міжнародних і Всеукраїнських наукових конференціях:

4. Цибулько Ю. О. Стан та динаміка функціонування державної політики у сфері надання грантів для переробних підприємств України. *Актуальні проблеми економіки, управління та маркетингу в аграрному бізнесі*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Дніпро, 5–6 жовтня 2023 р.). Дніпро: ДДАЕУ, 2023. С. 339–340.

5. Цибулько Ю. О. Механізми стимулювання переробної галузі на території сільських громад: наявний потенціал та необхідність посилення локальної підтримки. *Research in Science, Technology and Economics*: зб. наук. пр. за матеріалами III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Люксембург, Люксембург, 28–30 травня 2025 р.). Luxembourg: International Scientific Unity, 2025. С. 315–318. URL: <https://isu-conference.com/en/archive/research-in-science-technology-and-economics-28-05-25/>.

6. Цибулько Ю. О. Розвиток переробної галузі АПК як ключовий інструмент подолання диспропорції розвитку сільських територій України. *Sustainable development of the economy, legal systems, and public governance in the context of global challenges*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (м. Анже, Франція, 28 травня 2025 р.). Angers: Scholarly Publisher ICSSH, 2025. С. 56–58. URL: <https://www.economics.in.ua/2025/05/28.html>.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	15
ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У КОНТЕКСТІ ПОДОЛАННЯ ДИСПРОПОРЦІЙ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	27
1.1. Суть, зміст та роль державної інвестиційної політики в системі регулювання розвитку сільських територій	27
1.2. Нормативно-правові засади державної інвестиційної політики стимулювання переробної галузі на сільських територіях, як елементу їх розвитку	45
1.3. Концептуальні підходи до класифікації сільських територій: функціональні типи та критерії периферійності	64
Висновки до розділу 1	87
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА ДИСПРОПОРЦІЙ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ТА ОЦІНКА ДІЄВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	90
2.1. Системний аналіз проблем та перспектив розвитку сільських територій України	90
2.2. Аналіз проявів та чинників диспропорцій розвитку сільських територій України	118
2.3. Аналіз ефективності чинних інструментів державної інвестиційної політики у контексті розвитку сільських територій	132
Висновки до розділу 2	148
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА ЗАСАДАХ СЕЛЕКТИВНОГО СТИМУЛЮВАННЯ	151
3.1. Стратегічні пріоритети публічного управління щодо стимулювання розвитку сільських територій	151
3.2. Напрями підвищення інвестиційної привабливості сільських громад: роль інституційної підтримки з боку ОМС	170
3.3. Механізми державної інвестиційної політики розвитку переробної галузі в парадигмі подолання диспропорції розвитку сільських територій	185
Висновки до розділу 3	205
ВИСНОВКИ	207
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	211
ДОДАТКИ	243

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ДСРР – державна стратегія регіонального розвитку.

ОМС – органи місцевого самоврядування.

КРСТ – Концепції розвитку сільських територій.

ФТТ – функціональні типи територій .

ВВП – внутрішній валовий продукт.

ППП – публічно-приватне партнерство.

ЄС – Європейський союз.

САП – спільна аграрна політика.

МСП – малі та середні підприємства.

СЕЗ – спеціальні економічні зони.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасна динаміка соціально-економічного розвитку в Україні вказує на суттєві диспропорції між різними типами територій, зокрема периферійними сільськими громадами, що мають обмежені можливості у залученні інвестицій. Традиційна орієнтація державної інвестиційної політики на підтримку окремих галузей без достатнього урахування територіальної специфіки призводить до нерівномірного розподілу фінансових ресурсів. Унаслідок цього, периферійні регіони залишаються поза межею активного інвестування, що зумовлює відтік робочої сили, втрачену додану вартість та уповільнене економічне зростання. Значний природно-ресурсний потенціал сільських територій, який міг би стати каталізатором сталого розвитку, часто не використовується ефективно без цілеспрямованої державної підтримки та залучення інновацій.

Водночас, комплексний аналіз чинного законодавства та механізмів державного регулювання свідчить про їхню фрагментарність і відсутність цілісного підходу, що охоплював би як пріоритетні галузі економіки, так і потреби конкретних типів територій. У світлі цих викликів постає нагальне питання вдосконалення державної інвестиційної політики, яка слугує ключовим механізмом забезпечення сталого економічного зростання та розв'язання територіальних диспропорцій. Зокрема, розвиток периферійних сільських громад значно залежить від наявності цілеспрямованих інвестиційних заходів, адже обмежені фінансові, людські й матеріальні ресурси та застаріла інфраструктура не дозволяють їм конкурувати за інвестиційні потоки на рівних із великими міськими центрами. В умовах, коли загальнонаціональні програми зазвичай орієнтовані на підтримку низки «локомотивних» галузей, периферійні регіони залишаються поза увагою державних інститутів влади та великих інвесторів, потерпаючи від еміграції населення, занепаду виробничої і соціальної інфраструктури та недостатнього використання природно-ресурсного потенціалу.

Окрім того, відсутність ефективної системи моніторингу та оцінювання результативності чинних інвестиційних програм гальмує оперативну реакцію інститутів публічного управління на соціально-економічні виклики, зокрема потреби ринку праці, демографічні проблеми, стан інфраструктури, безпекові ризики тощо.

Значущості питанню ефективної інвестиційної політики додає також необхідність переходу від сировинної моделі економіки до орієнтації на виробництво продукції з високою доданою вартістю, що є особливо актуальним для сільських територій. Саме переробна галузь здатна не лише створювати робочі місця, а й закріплювати населення в громадах, стимулювати розвиток суміжних секторів та формувати додаткові джерела податкових надходжень у бюджети органів місцевого самоврядування. У цих умовах державна підтримка, спрямована на стимулювання інвестицій у переробну промисловість, набуває пріоритетного значення, оскільки забезпечує диверсифікацію економіки територіальних громад, скорочує нерівність між центром і периферією та сприяє впровадженню інновацій на місцях.

Таким чином, актуальність теми зумовлена сукупністю наступних факторів:

- нерівномірний розподіл інвестицій, що перешкоджає збалансованому соціально-економічному розвитку і посилює диспропорції між урбанізованими та периферійними громадами;
- фрагментарність законодавчої бази, що ускладнює системну координацію на рівні держави та місцевого самоврядування й гальмує впровадження цільових механізмів підтримки розвитку сільських територій;
- слабкий моніторинг ефективності чинних програм і заходів, який не дозволяє вчасно ідентифікувати проблеми та коригувати політику у сфері інвестування;

- необхідність переходу на економіку з доданою вартістю, для чого слід заохочувати розбудову переробної промисловості з урахуванням регіональної специфіки та ресурсних можливостей сільських територій;

- потреба в адресному «селективному» стимулюванні, орієнтованому на мобілізацію внутрішнього потенціалу територій і створення умов для появи конкурентоспроможних виробництв.

Вирішення цих завдань дасть змогу інститутам державної влади, органам місцевого самоврядування і всім стейкхолдерам перетворити сільські території на повноцінних учасників економічного процесу, закласти підґрунтя для їх інноваційного прориву й інтеграції в національні та глобальні ринки. Це підтверджує високу важливість дослідження теоретичних і методологічних засад удосконалення інвестиційної політики, зокрема системи державної підтримки та регуляторних механізмів, які мають бути гармонізовані з вимогами сучасного ринку та реальними потребами периферійних громад.

Вагомий внесок у дослідження сутності терміну інвестиційної політики зробили такі українські та зарубіжні вчені: Атамас О.П. [6], Борщ Л.М. [14], Герасимова С.В. [14], Голеніцева Є.Ю. [30], Голенцева С.Ю. [30], Гриньова В.О. [88], Гриценко Л.Л. [37], Дубровський В. [96], Завгородній А.Г.[63], Кондратьєв М.В.[83], Коюда О.П. [88], Кришан О. [166],], Куценко Т.Ф. [198], Лановий В. [96], Музиченко А.С. [108], Нечипорюк О.В. [118], Никифоров А.Є. [198], Сокурєнко П., Чистов С.М. [198], Яценко А.В. [202], та ін.

Засади нормативно-правового регулювання інвестиційної політики досліджували такі науковці: Білик В.В. [12], Гордієнко О. [32], Гуменна К.Р. [39], Герзанич В.М. [28], Деревянко Б. [43], Дячун О. [98], Косенко А.В. [85], Левицький В. [98], Михайлик О. [101], Павлик Б.В. [123], Петровська Х. [130], Радинський С. [98], Разіна Т.І. [152], Стефанишин Г.С. [171], та ін.

Сучасний стан інвестиційної політики та перспективи її розвитку досліджували: Атамас О.П. [6], Дідух Д.М. [49], Колісник Д. Р. [162],

Крюкова І.О. [93], Лялюк О.Г. [153], Нечипорюк О.В. [117], Причепка І. В. [220], Ратушняк О.Г.[153], Русан В. М. [164], Руснак Ю.І. [157], Славкова А. А. [162], Сметанюк О. А. [220], Собкевич О. В. [164], Струніна В.В.[174], Танан Л.В. [176], Шевченко А.В. [164, 199, 164].

Концептуальні засади розвитку сільських територій та механізми впливу на їх розвиток досліджували: Алієва А. [2], Антонов А.В.[3], Бондарчук Н.В.[13], Бялковська О.А. [151], Волинець О. Я. [89], Гаркуша О. М. [27], Горлачук В. В. [33], Гуденко О. Д. [89], Демченко О.[203], Заяць Т.А.[66], Калетнік Г. М.[76], Капінос Г. І. [77], Козак М.[81], Козир Т. О.[82], Крупельницька О. Л. [89], Крушельницька Т.А. [227], Кузьменко О. Б. [33], Лазарєв О.В. [95], Ларіонова К.Л. [77], Новікова О. Ф.[18], Прокопов Д. В. [151], Сокольська Т. В.[165], Талавирия М.П.[175], Томашук І.О. [180], Харчук С.А.[188], Хомюк Н.Л. [190], Шишпанова Н. О.[200], Яремко Ю. І. [33].

Світовий досвід розвитку сільських територій аналізували: Богомаз А. О.[223], Калетнік Г. М.[76], Костюченко Д. Л.[87], Смирнов В. М.[223], Смирнова С. М.[223], Стегней М. І.[170]. Проблематику диспропорції розвитку сільських територій вивчали: Барановський М. О.[7], Бевз І.[169], Варналій З. С[229, 18]., Вахович І. М.[21], Купира М.І.[21], Пашкова Г.Г.[128], Стасюк О.[169], Сторонянська І.[225], Федоришина О. В.[185], Цвігун І.А.[191], Шевченко О. В.[229].

Питання функціональних типів територій як механізму розвитку сільських територій досліджували: Белікова Н.В.[11], Гончарук І. В.[31], Заблудська І. В.[62], Іорданов А.Є.[72], Качмарський Є. І.[78], Керецман В.[119], Монинець В.В.[107], Нижник Н.[119], Павлов О.І.[124, 125], Рогозян Ю. С.[62], Саєнко В.[119], Ткачук А. [177, 178], Томашук І.О.[180]. Методологічні принципи виокремлення сільських територій вивчали: Дунаєв І.В. [52], Залуцький І. Р.[225], Ільїна М. А.[189], Новикова А.М.[120], Притула Х. М., Прокопа І.[52], Сторонянська І. З.[172], Хвесик М. А.[189].

Механізми удосконалення інвестиційної політики в контексті розвитку сільських територій досліджували такі науковці: Васильченко Г.[19],

Венцель В.[74], Герасимчук І.[74], Гнидюк Н.[29], Єременко Н.[19], Жук П.[61], Заяць Т.А.[66], Казюк Я.[74], Лещук Г. В.[99], Лях В.[100], Павлова М.[127], Парасюк І.[19], Сібрук В. Л.[163], Сірик З.[61], Смерічевський С. Ф.[163], Струніна В.В.[174].

Разом з тим, варто наголосити, що питання розвитку державної інвестиційної політики потребують подальших наукових розробок, адже є важливим інструментом у подоланні диспропорцій у розвитку сільських територій. Це вимагає комплексного підходу та взаємодії між державою, органами місцевого самоврядування та приватним сектором [133]. Держава має забезпечувати прозору та зрозумілу законодавчу базу, економічні стимули, такі як податкові пільги, гранти та субсидії, для залучення інвестицій у сільські регіони. Органи місцевого самоврядування повинні сприяти створенню умов через розвиток інфраструктури, спрощення адміністративних процедур та підтримку місцевих ініціатив. Вплив приватного сектору через запровадження інновацій та додаткового акумулювання ресурсів через механізми державно-приватного партнерства та програм соціальної відповідальності може мати синергетичний ефект. Такий інтегрований підхід взаємодії дозволяє мобілізувати фінансування, сприятиме сталому економічному зростанню, зменшенню регіональних нерівностей та підвищенню якості життя населення сільських місцевостей, що є особливо актуальним в умовах сучасних викликів та євроінтеграційних процесів в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано у межах науково-дослідної роботи Дніпровського державного аграрно-економічного університету на тему: «Розвиток управлінського консалтингу та дорадництва для посилення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств та забезпечення збалансованого розвитку соціально-економічних систем на регіональному та місцевому рівнях» (державний реєстраційний номер 0121U009893), у рамках якої автором визначено теоретичні засади реалізації

механізмів взаємодії органів публічної влади з місцевими громадами, суб'єктами господарювання та інституціями громадянського суспільства з метою формування інвестиційно привабливого середовища у сільській місцевості.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методологічних засад та розробка науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення державної інвестиційної політики України, спрямованої на подолання диспропорцій розвитку сільських територій.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- проаналізувати сутність, зміст та роль державної інвестиційної політики в системі регулювання розвитку сільських територій;
- систематизувати сучасну нормативно-правову базу регулювання державної інвестиційної політики у контексті розвитку переробної галузі, як пріоритетної для розвитку сільських територій;
- виокремити функціональні типи територій як ключовий елемент сучасної інвестиційної політики в Україні, виявити їх вплив на подолання диспропорцій соціально-економічного розвитку сільських громад;
- обґрунтувати концептуальні засади розвитку сільських територій, ідентифікувати системні проблеми, що перешкоджають їхньому прогресу, та проаналізувати чинники, які обумовлюють диспропорцію їх розвитку;
- визначити стан формування та перспективи реалізації державної інвестиційної політики в Україні;
- обґрунтувати і запропонувати модель механізму реалізації державної інвестиційної політики на основі селективного стимулювання для подолання диспропорцій і розвитку;
- удосконалити наявні інструменти інвестиційної політики в Україні, зокрема фінансово-фіскальні механізми, з урахуванням потреб розвитку сільських територій.

Об'єктом дослідження є процеси формування та реалізації державної інвестиційної політики.

Предмет дослідження є удосконалення механізмів державної інвестиційної політики України для подолання диспропорцій розвитку сільських територій.

Методи дослідження. У дисертаційному дослідженні застосовано комплекс методів, що дозволив систематизувати теоретичну базу, проаналізувати сучасну практику формування та реалізації державної інвестиційної політики в Україні та визначити перспективи її вдосконалення для розвитку сільських територій. Теоретико-методологічною основою стали загальнонаукові та спеціальні методи. Системний аналіз використано для дослідження концептуальних засад інвестиційної політики та її ролі у розвитку сільських територій. Абстрагування застосовано при ідентифікації ключових проблем, що перешкоджають прогресу сільських територій, та їхній зв'язок з інвестиційною політикою. Індукція та дедукція застосовані для оцінки впливу інвестиційної політики на диспропорції розвитку сільських територій і обґрунтування шляхів їх подолання. Контент-аналіз використаний для дослідження еволюції нормативно-правової бази інвестиційної політики та її впливу на сільські території. Систематизація та узагальнення дозволили проаналізувати сучасний стан інвестиційної політики, виокремити пріоритети її розвитку та оцінити ефективність наявних інструментів. Метод порівняння застосовано для вивчення досвіду інших країн у сфері інвестиційної політики та її впливу на розвиток сільських територій, а також для співставлення з українською практикою. Прогнозування використано для визначення перспектив розвитку інвестиційної політики в умовах суспільно-економічних трансформацій та євроінтеграційних процесів. Метод моделювання застосовано для розробки комплексної моделі інвестиційної політики, спрямованої на стимулювання переробної галузі та підвищення інвестиційної привабливості сільських територій. Інформаційною базою дослідження є закони та підзаконні

нормативно-правові акти України, міжнародні нормативні документи, наукові праці українських та закордонних дослідників, офіційні статистичні матеріали, результати соціологічних опитувань, а також офіційні Інтернет-сайти органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні науково-практичного завдання щодо удосконалення державної інвестиційної політики у сфері розбудови переробної галузі, як основи подолання диспропорції розвитку сільських територій та сільських територіальних громад. наукова новизна одержаних результатів розкривається в таких положеннях:

вперше:

- запропоновано концептуальні засади інвестиційної політики розвитку сільських територій, які, на відміну від традиційної галузевої орієнтації, що не враховує специфіку сільських громад, зосереджені на подоланні територіальних диспропорцій шляхом активізації ділової активності сільських територій, зокрема через стимулювання переробної галузі, здатної згенерувати виробництво продукції з високою доданою вартістю, ефективно використовувати природно-ресурсний потенціал територій, створювати нові робочі місця, сприяти розвитку місцевої інфраструктури та забезпечувати економічну диверсифікацію економіки;

- запропоновано модель механізму реалізації державної інвестиційної політики на основі селективного стимулювання, спрямовану на подолання диспропорцій та розвиток сільських територій і територіальних громад, яка передбачає зміцнення економічного потенціалу, підвищення конкурентоспроможності, забезпечення продовольчої безпеки та добробуту населення в периферійних регіонах через побудови системи ефективною взаємодії ключових стейкхолдерів, досягнення синергетичного ефекту співпраці та цілеспрямоване застосування інструментів адресного впливу;

удосконалено:

- підходи до систематизації наявного нормативно-правового регулювання державної інвестиційної політики в Україні, шляхом систематизації (уніфікації) чинного законодавства та можливості використання сучасних інформаційних ресурсів з метою орієнтування в цих нормативно-правових актах;

- класифікацію територій за функціональними типами як об'єктів державної інвестиційної політики за такими ознаками: демографічні характеристики, характер господарської спеціалізації, географічно-логістичні особливості, близькість – віддаленість від бойових дій тощо, що дало змогу запропонувати методичний інструментарій розвитку сільських територій;

- критерії віднесення громад до категорії «периферійних», які базуються не лише на формальних географічних ознаках (віддаленість від великих міст, відсутність інфраструктури), а й враховують рівень їх інтеграції в регіональні та національні економічні процеси з урахуванням ключових системних чинників – слабого економічного розвитку, відтоку населення, обмеженого доступу до інфраструктури, низької управлінської спроможності, що в умовах воєнного впливу формують кумулятивний негативний ефект і суттєво стримують розвиток сільських територій;

- механізми публічного управління стимулювання розвитку переробної галузі на сільських територіях, як чинник подолання диспропорції їх розвитку шляхом вдосконалення інструментів інвестиційної політики (зокрема, через використання інструментів грантової підтримки розвитку переробної галузі на сільських територіях);

набуло подальшого розвитку:

- шляхи підвищення інвестиційної привабливості територіальних громад, як одного з механізмів залучення інвестицій в сільські територіальні громади шляхом використання інституційної державної підтримки та діяльності органів місцевого самоврядування в цих процесах.

Інформаційна база дослідження. Основу інформаційної бази становлять нормативно-правові акти України, що регулюють державну

інвестиційну політику, офіційна статистика центральних органів виконавчої влади, аналітичні матеріали міжнародних організацій, наукові публікації вітчизняних та зарубіжних фахівців, а також результати емпіричних досліджень і моніторингів, проведених у межах державних та регіональних програм розвитку сільських територій.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження, котрі полягають у розробці практичних рекомендації, щодо удосконалення механізмів державної інвестиційної політики України для подолання диспропорцій розвитку сільських територій можуть бути використані органами публічної влади різних рівнів для вирішення конкретних завдань у сфері регіонального розвитку. Основні теоретичні напрацювання та практичні рекомендації, щодо результатів дисертаційного роботи використані в роботі: Великомихайлівської сільської ради, під час формування місцевих програм соціально-економічного розвитку та залучення інвестицій у контексті розвитку місцевої переробної галузі, як мультиплікатора економічного зростання (довідка №646 від 03.06.2025 р.);

Науково-методичні розробки використано у навчальному процесі Дніпровського державного аграрно-економічного університету при підготовці навчальних курсів «Розвиток територіальних громад і сільських територій», «Ресурсний і економічний потенціал регіону» (довідка № 018186 від 21.04.2025 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі викладені в роботі методологічні положення, аналітичні розрахунки та теоретичні узагальнення отримано автором самостійно. Розроблені моделі та рекомендації пройшли апробацію у вигляді наукових публікацій і доповідей на науково-практичних конференціях. Здобувачем безпосередньо здійснено збір, систематизацію та аналіз емпіричної інформації, а також наукове обґрунтування пропонованих шляхів удосконалення інвестиційної політики.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційної роботи оприлюднено на міжнародних та вітчизняних науково-практичних

конференціях та науково-комунікативних заходах різних рівнів, зокрема таких як: «Актуальні проблеми економіки, управління та маркетингу в аграрному бізнесі» (м. Дніпро, 5–6 жовтня 2023 р.), «Research in Science, Technology and Economics» (м. Люксембург, Люксембург, 28–30 травня 2025 р.), «Сталий розвиток економіки, права та державного управління в умовах глобальних викликів» (м. Анже, Франція, 28 травня 2025 р.).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження висвітлено в 6 наукових публікаціях загальним обсягом 3,2 обліково-видавничих аркуша, що належить особисто автору. Серед них 3 статті опубліковано у наукових фахових виданнях України, 3 наукових доповідей було представлено на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, на яких апробовано основні положення і висновки дисертаційної роботи.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 245 сторінки, з них обсяг основного тексту – 210 сторінки. Список використаних джерел включає 234 найменувань. У структурі роботи представлено 6 таблиць, 2 рисунки та 2 додатки.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У КОНТЕКСТІ ПОДОЛАННЯ ДИСПРОПОРЦІЙ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

1.1. Суть, зміст та роль державної інвестиційної політики в системі регулювання розвитку сільських територій

У сучасних умовах глобалізації та посилення конкуренції між національними економіками особливого значення набуває питання формування ефективної державної інвестиційної політики. Досвід розвинених країн свідчить, що сталий соціально-економічний розвиток забезпечується переважно завдяки оптимальним інвестиційним рішенням та збалансованим механізмам державного регулювання інвестиційних процесів. Для України, яка переживає складні етапи трансформації економіки та прагне інтегруватися у світовий економічний простір, формування дієвої державної інвестиційної політики стає одним із пріоритетних завдань.

У сучасній науковій літературі існує багато підходів до визначення поняття «державна інвестиційна політика», проте єдиного трактування цього терміну немає. Це пояснюється різноманітністю методологічних підходів до розкриття її економічної сутності. Відтак, важливим є аналіз змісту інвестиційної політики та визначення її місця в загальній системі інвестиційної діяльності.

А. Г. Загородній [63, с. 685] розглядає державну інвестиційну політику як сукупність стратегічних рішень і заходів, що визначають напрями капіталовкладень у різних галузях економіки. Її ключовою метою є забезпечення збалансованого розвитку, усунення міжгалузевих та внутрішньогалузевих диспропорцій, а також досягнення оптимального співвідношення між матеріальним виробництвом і невиробничою сферою.

Згідно з Господарським кодексом України [34], «інвестиційна політика, спрямована на створення суб'єктам господарювання необхідних умов для залучення і концентрації коштів на потреби розширеного відтворення основних засобів виробництва, переважно у галузях, розвиток яких визначено як пріоритети структурно-галузевої політики, а також забезпечення ефективного і відповідального використання цих коштів та здійснення контролю за ним»

М. В. Кондратьєв [83] визначає інвестиційну політику як важливий елемент загальної економічної політики держави, що реалізується шляхом формування структури, масштабів інвестування та визначення напрямів використання фінансових ресурсів.

У контексті формування національної інвестиційної політики особливої актуальності набуває теоретико-методологічне обґрунтування ролі держави як ключового актора, що має забезпечувати сприятливе інвестиційне середовище, визначати пріоритетні напрями вкладень та створювати умови для їх ефективної реалізації.

У період воєнних викликів та трансформації економіки України значення інвестиційної діяльності суттєво зростає. Інвестиції дедалі більше розглядаються як ключовий чинник модернізації виробничого потенціалу, технологічного оновлення та підвищення конкурентоспроможності національних товаровиробників. Вони також відіграють визначальну роль у забезпеченні високих темпів економічного зростання, створенні нових робочих місць та розв'язанні соціально-економічних проблем. Водночас провідна роль в організації інвестиційної діяльності належить державі, яка повинна розробляти та реалізовувати інвестиційну політику, що враховує особливості національної економіки, перспективи та виклики глобального середовища, а також специфіку соціально-інституційного розвитку.

Проведення ефективної державної інвестиційної політики дозволяє максимально використовувати наявний національний ресурсний потенціал з урахуванням довгострокових і короткострокових пріоритетів соціально-

економічного розвитку, а також за потреби ефективно залучати іноземні інвестиції у стратегічно важливі сектори економіки. На цьому фоні державна інвестиційна політика постає не лише як набір інструментів підтримки чи стимулювання, а як комплексна система дій, що охоплює правове, економічне, фінансове, інформаційне та інституційне забезпечення процесів інвестування.

Водночас, спостерігається низка перешкод, серед яких – нестача власних фінансових ресурсів, невисокий рівень довіри з боку міжнародних партнерів, недостатньо прозоре середовище для ведення бізнесу. Додатковим стримувальним фактором є безпекова ситуація в країні, зумовлена триваючою війною, що створює високі ризики для інвесторів, впливає на макроекономічну стабільність, транспортну та виробничу інфраструктуру, а також підвищує вартість капіталу. Військові дії, руйнування ключових об'єктів економіки та невизначеність перспектив завершення конфлікту змушують потенційних інвесторів обережно оцінювати ризики та відкладати рішення щодо вкладення коштів [91].

Все це вимагає від держави розроблення виважених стратегій, спрямованих на підвищення ефективності інвестування, забезпечення гарантій безпеки для інвесторів та створення конкурентних переваг національної економіки. Важливими заходами в цьому напрямку є розробка механізмів страхування військових ризиків, запровадження спеціальних гарантій для стратегічних інвесторів, а також активізація міжнародного співробітництва у сфері фінансової підтримки відновлення країни.

Зазначені обставини визначають актуальність детального теоретико-методологічного дослідження сутності, цілей і завдань державної інвестиційної політики, а також узгодження цих завдань зі стратегічними пріоритетами соціально-економічного розвитку України в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Учені, які досліджують механізми державного регулювання інвестиційних процесів, наголошують, що інвестиційна політика має

базуватися на чіткому визначенні пріоритетів, державних преференцій та макроекономічних орієнтирів. Серед українських дослідників, що зробили вагомий внесок у розроблення теоретико - прикладних засад інвестиційної політики, можна назвати В. Ланового, який у співавторстві з В. Дубровським [96] розглядає питання узгодження інвестиційних рішень із загальною економічною стратегією держави, а також П. Сокурєнка та О. Кришана [166], що зосереджуються на удосконаленні підходів до формування сприятливих умов для залучення інвестиційного потенціалу.

Важливі аспекти системної організації інвестиційної діяльності та ролі держави в цьому процесі висвітлюються у працях А. С. Музиченка [108], де наголошено що в сучасних умовах формування ефективної структури інвестицій без чіткого регулятивного впливу держави є надзвичайно складним завданням. Окремі питання методології оцінювання та прогнозування інвестиційної активності розглядаються у роботах О. П. Коюди, В. М. Гриньової [88], Л. М. Борщ та С. В. Герасимової [14]. Заслужують на увагу узагальнення та визначення підходів до формулювання інвестиційної політики, подані у працях А. В. Яценка [202].

На думку багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників, поглиблення трансформаційних процесів в економіці України потребує проведення більш гнучкої та адаптивної державної інвестиційної політики, спрямованої на пошук оптимальних фінансових та нефінансових інструментів, посилення співпраці з приватним сектором, а також на гарантування прозорих правил гри для всіх учасників ринку (у тому числі для іноземних інвесторів).

Водночас воєнні чинники суттєво впливають на інвестиційний клімат країни. Активні бойові дії, руйнування інфраструктури, енергетичні ризики, міграція робочої сили та загрози безпеці бізнесу стримують потенційних інвесторів від довгострокових вкладень. Невизначеність у питанні завершення війни, можливість подальшої ескалації та необхідність значних ресурсів на відновлення країни змушують державу шукати додаткові

механізми залучення інвестицій, зокрема через міжнародні гарантії, створення спеціальних економічних зон та залучення програм післявоєнної відбудови.

За відсутності чіткого й системного підходу до інвестування державний вплив може виявитися неефективним або навіть негативним. Це зумовлює необхідність глибокого наукового аналізу та застосування кращого міжнародного досвіду з урахуванням національних реалій, а також розробки стратегій, які передбачають мінімізацію військових ризиків і створення сприятливих умов для капіталовкладень навіть у складних обставинах.

У наукових працях наводяться різні трактування сутності поняття «інвестиційна політика». Узагальнюючи думки різних авторів, Гриценко Л. наголошує що «інвестиційна політика – це сукупність дій економічних агентів, спрямованих на забезпечення умов простого та розширеного відтворення капітальних ресурсів у державі або регіоні» [37]. Сутність інвестиційної політики зводиться до забезпечення відтворення основних виробничих і невиробничих фондів, їх розширення та модернізації, а також до залучення додаткових ресурсів для підвищення темпів економічного зростання[37].

Погляди на державну інвестиційну політику варіюються від розуміння її як комплексу заходів із формування сприятливого інвестиційного клімату до трактування як цілісної системи, що визначає обсяг, структуру та напрямки всіх вкладень інвестиційних ресурсів для досягнення стратегічних та тактичних цілей економічного розвитку. Наприклад, П. Сокурєнко та О. Кришан розглядають державну інвестиційну політику як комплекс заходів і перспектив розвитку інвестиційної діяльності, спрямованих на залучення інвестиційного потенціалу до процесу відтворення і створення оптимальних умов для вкладення інвестицій [166]. Такий широкий підхід охоплює різноманітні аспекти – від податкових та адміністративних пільг до формування позитивного іміджу держави у світі.

На думку О. Коюди та В. Гриньової, державна інвестиційна політика являє собою визначення структурних та кількісних потреб в інвестиційних ресурсах, збільшення джерел фінансування, вибір пріоритетних напрямів фінансування та формування ефективної пропозиції для залучення інвестицій [88]. Це означає, що держава не лише інвестує власні кошти, а й виступає регулятором і координатором, створюючи стимули й обмеження для інших суб'єктів. Значно вужчим є визначення, за яким інвестиційна політика – це лише комплекс заходів із формування сприятливого інвестиційного клімату [198]. Такий підхід спрощує роль держави і не повною мірою відбиває її потенційний вплив на інвестиційні процеси.

С. Чистов, А. Никифоров та Т. Куценко, розробляючи подібний підхід, визначають державну інвестиційну політику як комплекс правових, адміністративних та економічних заходів, спрямованих на поширення і активізацію інвестиційних процесів [198]. На нашу думку Л. Гриценко, такий підхід закладає важливу ідею, що політика не обмежується лише економічними методами, а й містить правові та інституційні інструменти [37].

Ми поділяємо позицію авторів, які, спираючись на дослідження А. Яценко [37; 202], розглядають державну інвестиційну політику як комплекс заходів, спрямованих на концентрацію ресурсів для стимулювання економічного зростання та підвищення рівня добробуту населення. Узагальнюючи існуючі підходи, Л. Гриценко наголошує, що державна інвестиційна політика – це система заходів, що визначають обсяг, структуру й основні напрямки вкладень інвестиційних ресурсів різної форми (фізичних, фінансових, матеріальних, нематеріальних, інтелектуальних) для забезпечення високих темпів розвитку економіки через концентрацію інвестицій у напрямках, від яких залежить збалансованість і ефективність економіки, одержання максимального приросту продукції та доходу на одиницю витрат, а також для створення в країні соціального середовища, що

відповідає вимогам суспільства щодо якості життя, соціальних стандартів та екологічної безпеки з урахуванням потреб майбутніх поколінь [37].

Згідно з цим визначенням інвестиційна політика охоплює не тільки економічні, а й соціальні та екологічні аспекти, що є важливим в умовах побудови соціально орієнтованої ринкової економіки.

Державна інвестиційна політика є складовою частиною економічної політики держави, оскільки впливає на параметри економічного розвитку через відтворювальні процеси та рух капіталу. Як зауважує автор [108], ця політика спрямована на врегулювання інвестиційних процесів у державі, забезпечує інституціональне середовище та механізми їх ефективного функціонування. При цьому зрозуміло, що інвестиційна політика тісно пов'язана з іншими напрямками державного регулювання, зокрема з податковою, бюджетною, грошово-кредитною, інноваційною, ціною, зовнішньоекономічною та іншими політиками.

Сучасна нормативно-правова база України з інвестиційних питань не містить терміну «інвестиційна політика» як такого; натомість у Законі України «Про інвестиційну діяльність» [142] вживається поняття «державне регулювання інвестиційної діяльності». Згідно з документом, таке регулювання здійснюється з метою реалізації економічної, науково-технічної та соціальної політики, виходячи з показників загальнодержавного і регіонального розвитку, державних програм економічного зростання, бюджетних планів тощо. Підкреслюється, що державне регулювання охоплює як управління державними інвестиціями, так і контроль за умовами та результативністю інвестиційної діяльності всіх учасників інвестування.

З огляду на сказане, можна дійти висновку, що державна інвестиційна політика в Україні функціонує переважно в контексті «державного регулювання інвестиційної діяльності», а її реальний зміст і масштаби реалізації значною мірою залежать від ефективності управлінських рішень у суміжних політиках і сферах.

Необхідність провадження державою активної та ефективної інвестиційної політики зумовлюється кількома ключовими чинниками:

- модернізація виробництва та структурна перебудова економіки. Держава здатна стимулювати вливання коштів у високотехнологічні сектори, розвиток інфраструктури і соціальної сфери, що сприяє зростанню ВВП, підвищенню доданої вартості продукції та формуванню конкурентоспроможності на глобальних ринках;

- створення робочих місць та соціальна стабільність. Завдяки інвестиціям розширюються можливості працевлаштування, підвищується рівень доходів населення та зменшується соціальне напруження;

- покращення інвестиційного клімату та залучення прямих іноземних інвестицій. Ефективні заходи з боку держави формують позитивне середовище для іноземного капіталу, який може стимулювати зростання, особливо у стратегічно важливих галузях;

- підвищення конкурентоспроможності економіки. Вкладення у новітні технології та інновації [234] забезпечують оновлення економіки, що дозволяє конкурувати з іноземними виробниками як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках;

- екологічна складова та перспектива сталого розвитку. Держава має враховувати довгострокові екологічні виклики, підтримуючи проекти у сфері енергозбереження, зеленої економіки, ощадливого ставлення до природних ресурсів [40].

Відповідно, у загальному вигляді головною метою державної інвестиційної політики можна вважати – забезпечення стійкого економічного зростання шляхом формування прогресивної структури виробництва, стимулювання інновацій та підвищення рівня життя населення. Ця мета нерозривно пов'язана з ефективним використанням ресурсного потенціалу та залученням додаткових інвестицій, включаючи іноземні, у пріоритетні сфери.

За аналогією з підходом, наведеним у працях [108], доцільно розглядати систему цілей державної інвестиційної політики у тривірневій ієрархії:

Державна інвестиційна політика є важливим інструментом забезпечення економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності національної економіки та інтеграції у світовий економічний простір. Вона включає три ключові напрями, кожен із яких передбачає реалізацію конкретних завдань[37; 142].

Перший напрям зосереджується на формуванні прогресивної структури економіки та підвищенні її конкурентоспроможності. Це передбачає державну підтримку інвестиційної діяльності в ключових галузях, які є «точками зростання» економіки, а також сприяння розвитку асоціативних форм бізнесу, заснованих на міжгалузевих і міжрегіональних зв'язках. Важливим завданням є стимулювання інноваційної діяльності підприємств, особливо тих, що займаються освоєнням наукоємної продукції, конкурентоспроможної на національних і міжнародних ринках. Окрім цього, державна політика має бути спрямована на створення ефективної інфраструктури інвестиційного ринку, що забезпечуватиме міжгалузевий перетік капіталу та сприятиме розвитку консалтингових послуг і сучасних інформаційних комунікацій[37; 142; 234].

Другий напрям стосується розвитку соціальної сфери та її внеску в економічний потенціал країни. З цією метою необхідно забезпечити фінансову стійкість соціального сектору, що є важливим для стабільного економічного розвитку. Державна політика також повинна стимулювати інноваційні процеси в соціальній сфері, сприяючи модернізації системи соціального забезпечення. Окрему увагу слід приділити інтеграції науково-дослідних організацій (університетів, наукових установ) із бізнес-структурами, що реалізують креативний потенціал, зокрема через розвиток державно-приватного партнерства[37; 142].

Третій напрям передбачає підвищення рівня інтеграції національної економіки у світовий економічний, науковий та освітній простір. Важливою складовою цього процесу є формування стійких, довготривалих коопераційних міжрегіональних та зовнішньоекономічних зв'язків підприємств, що сприятиме залученню іноземних інвестицій та технологічного обміну. Крім того, необхідно стимулювати інтеграцію українських освітніх і наукових установ у міжнародний простір, що дозволить розвивати інноваційні дослідження та зміцнювати позиції країни у сфері високих технологій[37; 142; 234].

Таким чином, державна інвестиційна політика повинна забезпечувати не лише економічне зростання, а й модернізацію виробничої бази, розвиток інновацій, посилення міжнародної взаємодії та вдосконалення соціальної інфраструктури [91]. Її ефективність залежить від чіткого стратегічного планування, обґрунтованості пріоритетів та використання сучасних механізмів управління інвестиційними процесами.

У своїх роботах автори [37; 108] наголошують, що державна інвестиційна політика базується на основних функціях, при розгляді проблемних аспектів її формуванні та реалізації:

- експертиза інвестиційних проєктів: розроблення чітких критеріїв оцінювання, перевірка відповідності стратегічним пріоритетам, визначення економічної та соціальної доцільності;
- формування переліку інвестиційних проєктів і визначення пріоритетів: відбір проєктів, що увійдуть до державних програм підтримки чи фінансування, з урахуванням секторальних, регіональних та соціальних чинників;
- створення сприятливого іміджу держави на світовому ринку капіталу: удосконалення нормативно-правової бази, боротьба з корупцією, формування прозорих правил для інвесторів, розширення міжнародних зв'язків;

- розробка й реалізація гарантійних механізмів: забезпечення страхування ризиків, надання державних гарантій, заставних механізмів, пільгових умов фінансування у пріоритетних напрямках;

- стимулювання державно-приватного партнерства (ДПП): формування відповідних законодавчих засад, надання гарантій з боку держави за дотриманням зобов'язань, податкові пільги для проектів, що мають високу соціально-економічну віддачу.

Водночас, на думку Голеніщева Є. [30], можна виокремити кілька основних напрямків, які визначають ключові функції державної інвестиційної політики:

Установча функція держави передбачає визначення стратегічних пріоритетів і ключових напрямів інвестиційної політики на майбутній період. Вона включає аналіз досягнутих результатів, ідентифікацію найактуальніших соціально-економічних та політичних викликів, а також визначення найефективніших заходів, які держава може застосувати для їх розв'язання.

Мобілізаційна функція спрямована на виявлення джерел інвестиційних ресурсів та розробку механізмів їх залучення для виконання стратегічних завдань. Її реалізація пов'язана з регулюванням руху інвестиційних потоків, їх раціональним розподілом та перерозподілом між різними секторами національної економіки. Серед основних інструментів цієї функції – монетарна політика, податкова система, механізми амортизаційних відрахувань, бюджетне фінансування та регулювання позабюджетних фондів.

Стимулююча функція держави має на меті прискорене виконання ключових завдань інвестиційної політики. Це досягається шляхом впровадження податкових і фінансових стимулів, таких як субсидії, дотації, субвенції, створення фондів розвитку, а також використання кредитних та дисконтних механізмів.

Контрольна функція забезпечує нагляд за дотриманням господарюючими суб'єктами встановлених державою економічних і

правових норм у процесі їх діяльності. Вона реалізується через відповідні контрольні органи та адміністративні структури, які здійснюють моніторинг і регулювання дотримання інвестиційної політики на різних рівнях управління.

Таким чином, ці функції є невід'ємними складовими ефективної державної політики, спрямованої на залучення інвестицій, розвиток стратегічних галузей економіки та покращення добробуту населення.

Окрім цього, у процесі реалізації державної інвестиційної політики застосовуються специфічні інструменти, зокрема:

- податкові стимули (знижені ставки податку на прибуток, податкові канікули, прискорена амортизація);
- бюджетне фінансування (цільові субсидії та дотації для пріоритетних галузей, у тому числі на інновації та розвиток інфраструктури);
- кредитно-грошові інструменти (рефінансування банків, надання пільгових кредитів державними банками);
- адміністративні заходи (спрощення процедур отримання дозвільної документації, зменшення регулятивного тиску, боротьба з бюрократією);
- інституційна підтримка (створення спеціальних економічних зон, індустріальних парків, технопарків, де умови для інвесторів є найбільш сприятливими).

Можемо зазначити, що ефективне поєднання зазначених інструментів має базуватися на принципі «селективного стимулювання» – заохочення інвестицій передусім за тими напрямками, де вони матимуть найбільший мультиплікативний ефект і забезпечать зростання добробуту громадян.

Принцип «селективного стимулювання» слід розглядати як невід'ємний складник ефективної інвестиційної політики. У контексті України це означає необхідність не лише концентрувати ресурси в провідних галузях, які формують основу економіки та мають потенціал швидкого зростання (наприклад, інформаційні технології, агропромисловий комплекс,

машинобудування чи енергетика), а й розширювати інвестиційні стимули у тих регіонах і секторах, де рівень економічної активності традиційно нижчий.

По-перше, такий підхід передбачає глибокий аналіз галузевих та регіональних особливостей, щоб виявити як перспективні, так і недостатньо розвинені напрями. У рамках цього аналізу важливу роль відіграють показники соціально-економічного розвитку регіонів, рівень зайнятості, наявність ресурсної та виробничої бази, а також готовність місцевих громад до впровадження інновацій. Оскільки «селективне стимулювання» вимагає розподілу інвестицій відповідно до очікуваного приросту валового внутрішнього продукту, сукупних податкових надходжень та загальної економічної активності, доцільним є застосування комплексних методів економіко-математичного моделювання, що дають змогу обґрунтовано визначати пріоритети і можливі ризики.

По-друге, інвестиційна політика, орієнтована виключно на найприбутковіші чи вже конкурентоспроможні галузі, може посилити диспропорції у територіальному розвитку. Тому важливим завданням є стимулювати не лише ті сфери, що прямо впливають на експорт-орієнтованість та загальний економічний потенціал держави, а й сектори, які мають значний латентний (прихований) потенціал або поки що перебувають у стані стагнації. Залучення інвесторів до регіонів із нижчим рівнем соціально-економічного розвитку сприятиме диверсифікації економіки, формуванню нових робочих місць та покращенню інфраструктури, що у довгостроковій перспективі підвищує конкурентоспроможність цих територій.

По-третє, поєднання інвестицій у «локомотивні» галузі з підтримкою менш розвинених секторів забезпечує зменшення регіональних диспропорцій та пом'якшення соціальної напруги. Зрештою, зростання рівня добробуту в депресивних і сільських районах може зумовити появу додаткового внутрішнього попиту, що своєю чергою стимулюватиме розвиток місцевих

ринків та сприятиме більш збалансованому економічному зростанню на національному рівні. У цьому контексті доцільним є розроблення механізмів державно-приватного партнерства, податкових пільг, гарантій та інших інструментів, які б заохочували бізнес-структури інвестувати у перспективні, проте недостатньо освоєні сфери та території.

Отже, використання принципу «селективного стимулювання» в інвестиційній політиці України доцільно здійснювати з урахуванням як галузевих пріоритетів, так і територіальної специфіки. Такий підхід не лише дасть змогу раціонально розподілити обмежені ресурси, а й сприятиме формуванню більш стійкої та інклюзивної економіки, здатної до адаптації у мінливих внутрішніх і зовнішніх умовах.

Одним із ключових елементів державної інвестиційної політики є визначення пріоритетних сфер та об'єктів, куди мають спрямовуватися або принаймні стимулюватися інвестиції. У світовій практиці поширений підхід, за яким державні органи виходять з аналізу порівняльних переваг країни, поточного рівня розвитку інфраструктури, людського капіталу, ресурсного потенціалу тощо. В Україні існує певний досвід визначення пріоритетів, зафіксований у різних концепціях і програмах, зокрема у «Концепції регулювання інвестиційної діяльності в умовах ринкової трансформації економіки» [145].

Згідно з цією Концепцією пропонуються такі напрями:

- розвиток паливно-енергетичного комплексу й упровадження ресурсозберігаючих технологій;
- зміцнення соціальної сфери, розширення виробництва товарів широкого вжитку;
- розвиток агропромислового комплексу;
- подолання наслідків Чорнобильської катастрофи;
- впровадження медичних та мікробіологічних інновацій.

Втім, можна зазначити, що наведений перелік Концепції є умовно застарілим, тому погоджуємося з думками Атамаса О.[6], що інвестиційна

політика повинна акцентувати увагу на розвиток стратегічно важливих галузей економіки, що мають забезпечити стабільність та зростання в післявоєнний період:

Агросектор відіграє ключову роль у національній економіці, оскільки сільське господарство залишається однією з найбільш стабільних галузей навіть у кризові періоди. Інвестиції в цей сектор сприятимуть модернізації аграрного виробництва, впровадженню сучасних технологій та розширенню експортного потенціалу[51]. Водночас важливим стратегічним напрямом є розвиток переробки агропродукції, що дозволить відійти від сировинного типу економіки та створити додану вартість. Акцент на переробній промисловості, зокрема у сфері виробництва харчових продуктів, біотехнологій та агрохімії, сприятиме посиленню конкурентоспроможності української продукції на міжнародних ринках, збільшенню експортної виручки та забезпеченню внутрішнього ринку якісними продуктами з високим рівнем переробки;

Разом з тим, важливою складовою інвестиційної політики є інституційні та структурні напрями, які відіграють ключову роль у створенні сприятливого середовища для залучення капіталу та довгострокового економічного зростання. Вони забезпечують стабільність правового поля, прозорість регуляторних процедур та ефективність управління інвестиційними процесами.

Важливим напрямом інвестиційної політики є виробництво експортно-орієнтованої продукції, яка не лише конкуруватиме на зовнішніх ринках, а й зможе витіснити імпорتنі аналоги всередині країни. Це сприятиме стабілізації торговельного балансу, підвищенню конкурентоспроможності національної економіки та розширенню виробничих потужностей. Стимулювання експорту дозволить забезпечити стабільний приплив валютних надходжень, що стане додатковим чинником економічної стійкості.

Окрему роль у розвитку економіки відіграє підтримка малого та середнього бізнесу, який є основою економічного зростання, створює конкурентне середовище та забезпечує значну частину робочих місць. Для ефективного розвитку МСП необхідно створити сприятливі умови, включаючи доступне кредитування, зменшення регуляторного тиску та впровадження податкових стимулів. Підтримка підприємництва сприятиме розширенню внутрішнього ринку, розвитку регіональної економіки та залученню інвестицій.

Не менш важливим аспектом залучення інвестицій є покращення інституційного середовища та боротьба з корупцією. Для створення сприятливого бізнес-клімату необхідно забезпечити політичну стабільність, покращити правове регулювання підприємницької діяльності, зменшити адміністративні бар'єри та посилити механізми захисту прав інвесторів. Зниження податкового навантаження та запровадження прозорих процедур ухвалення рішень сприятиме зростанню довіри до державних інституцій, що стане важливим сигналом для міжнародних інвесторів та сприятиме розширенню інвестиційної активності.

Важливим напрямом інвестиційної політики має стати посилення соціальної складової, оскільки наразі їй приділяється недостатньо уваги. Зокрема, бракує чітко визначених програм, спрямованих на підвищення добробуту населення та зменшення соціальної нерівності. Інвестиції у такі сфери, як охорона здоров'я, освіта, соціальне житло та культура, не лише покращують якість життя громадян, а й сприяють економічному розвитку. Вони сприяють зростанню людського капіталу, зниженню рівня захворюваності та підвищенню продуктивності праці, що, у свою чергу, зміцнює загальну соціально-економічну стабільність країни.

На нашу думку, ефективна державна інвестиційна політика повинна ґрунтуватися на комплексному підході, який інтегрує економічні, соціальні та екологічні аспекти розвитку. Важливо не лише сприяти економічному зростанню, а й забезпечувати соціальну стабільність та підвищення

добробуту населення. Успішна реалізація інвестиційної стратегії має враховувати глобальні виклики та тенденції, що допоможе Україні інтегруватися у світові економічні процеси, посилити конкурентні переваги та залучити міжнародний капітал. Особливу роль у цьому відіграє розвиток людського капіталу через підтримку освіти, науки, охорони здоров'я та культури.

Одним із ключових механізмів державного регулювання інвестиційної діяльності є фінансові важелі, які дозволяють спрямовувати капітал у стратегічно важливі галузі. Бюджетне фінансування відіграє важливу роль у підтримці національних проєктів, проте обмеженість державних ресурсів вимагає раціонального підходу до їх розподілу. Ефективним інструментом є податкові пільги та преференції, які можуть стимулювати інвесторів вкладати кошти у виробничі, інфраструктурні та інноваційні сектори. Водночас важливим джерелом довгострокового інвестування є державні банки розвитку, які можуть фінансувати великі інфраструктурні та промислові проєкти з тривалим періодом окупності, що є малопривабливим для приватного капіталу.

Ще одним напрямом стимулювання інвестицій є державно-приватне партнерство, що дозволяє ефективно залучати приватний капітал до реалізації суспільно значущих проєктів. Це особливо актуально для розвитку транспортної інфраструктури, медицини, освіти та комунального господарства. Однак для повноцінного функціонування цього механізму необхідне вдосконалення законодавства, забезпечення прозорих тендерних процедур та створення дієвих механізмів захисту прав інвесторів. Одним із додаткових інструментів залучення капіталу є створення спеціальних економічних зон, де для бізнесу передбачені податкові та адміністративні пільги. Успішність таких зон залежить від наявності сучасної інфраструктури, прозорої регуляторної політики та ефективного державного контролю за виконанням інвестиційних зобов'язань.

Результати проведеного аналізу дозволяють стверджувати, що формування ефективної інвестиційної політики в Україні вимагає комплексного підходу, який поєднує стимулювання ключових секторів економіки з інструментами розвитку територій з низькою діловою активністю, зокрема сільських регіонів.

Інвестиційна політика України має трансформуватися з моделі «економіки островів» до системи рівномірного розподілу можливостей. Це вимагає не лише фінансових стимулів, але й системних змін у підходах до планування, де кожен регіон розглядається як потенційний компонент національної конкурентоспроможності. Лише такий баланс між ефективністю та інклюзивністю забезпечить довгострокову стійкість економіки в умовах глобальних викликів.

Проведений аналіз теоретико-методологічних підходів вітчизняних та зарубіжних учених до трактування сутності інвестиційної політики засвідчив значну варіативність існуючих дефініцій та еволюцію наукової думки в цьому напрямку. Визнаючи беззаперечну цінність напрацювань науковців, варто зазначити, що динамічні трансформації глобального економічного середовища, посилення впливу геополітичних ризиків, а також нагальна потреба у забезпеченні не лише прискореного галузевого зростання, але й стратегічно важливого збалансованого просторового розвитку національної економіки вимагають подальшого уточнення та комплексного осмислення поняття «інвестиційна політика». Необхідність формування цілісного, системного погляду, що адекватно відображав би сучасні імперативи та слугував би надійним концептуальним підґрунтям для розробки ефективних механізмів державного регулювання інвестиційних процесів.

Зважаючи на вказане вище, в рамках даного дисертаційного дослідження пропонується авторське тлумачення, згідно з яким державна інвестиційна політика – це науково обґрунтована, системно організована діяльність уповноважених суб'єктів (передусім держави, а також інституційних та приватних інвесторів) щодо формування, мобілізації,

цільового розподілу та ефективного використання інвестиційних ресурсів задля досягнення стратегічних імперативів сталого соціально-економічного розвитку. Такий розвиток має забезпечувати збалансованість не лише міжгалузевих пропорцій, але й територіальної структури національної економіки, сприяти її структурній модернізації, підвищенню глобальної конкурентоспроможності та зміцненню економічної безпеки держави шляхом цілеспрямованої активізації інвестиційних процесів та формування адаптивного, стимулюючого інвестиційного клімату.

1.2. Нормативно-правові засади державної інвестиційної політики стимулювання переробної галузі на сільських територіях, як елементу їх розвитку

Правове регулювання інвестиційної діяльності в Україні має довгу й складну історію становлення, яка тісно пов'язана зі здобуттям Україною незалежності та її подальшим прагненням утвердитися як приваблива для інвесторів держава[32]. З часом, в умовах глобалізаційних змін і євроінтеграційних процесів, стратегічно важливим стає ефективно залучення іноземних і внутрішніх інвестицій для забезпечення конкурентоспроможності економіки, впровадження інноваційних розробок, модернізації промисловості та сталого зростання добробуту громадян. Саме правове поле, що визначає норми і принципи інвестиційної політики, покликане створювати прозорий механізм реалізації інвестиційних проєктів, захищати права інвесторів і водночас забезпечувати державний суверенітет та економічні інтереси країни.

Актуальність питання правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні залишається незмінно високим, адже для забезпечення економічного зростання, підвищення рівня зайнятості, удосконалення інфраструктури та модернізації промислових об'єктів необхідне безперервне залучення фінансових ресурсів. Ці ресурси можуть бути внутрішніми та

зовнішніми, проте і для тих, і для інших необхідно сформувавши прозорий, передбачуваний і стабільний законодавчий простір. Саме такі завдання покладено на державу, яка має не лише ухвалювати відповідні нормативно-правові акти, а й забезпечувати їх ефективну реалізацію та контроль. Тим більше актуально це в Україні, де тривала трансформація економіки, відсутність достатньо диверсифікованої індустріальної структури та складна геополітична ситуація часто стримують потенційних інвесторів від активного входження в національний ринок. Водночас саме інвестиції, особливо довгострокові, здатні стати каталізатором економічних змін, забезпечити структурну перебудову і зростання конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світовому ринку.

Як свідчить практика останніх десятиліть, державна інвестиційна політика має бути глибоко науково обґрунтованою, а її впровадження – реалізовуватися через комплексні програми та інші інструменти, спрямовані на формування сприятливого інвестиційного клімату [32]. Так. Разіна Т. у своїй роботі зазначає, що саме правове регулювання інвестиційної діяльності традиційно визнається ефективним інструментом здійснення державної політики у цій сфері. Законодавчі й підзаконні акти, що регулюють відносини між усіма учасниками інвестиційного процесу, мають чітко визначати взаємні права, обов'язки, гарантії та відповідальність сторін. Відсутність такої чіткості створює ризики корупційних зловживань, збільшує вартість ведення бізнесу, зумовлює додаткові витрати часу й коштів для іноземних і національних інвесторів. Окрім того, інвестиційна привабливість країни формується, зокрема, на базі відкритості та передбачуваності правового поля [152].

Державне регулювання інвестиційної діяльності передбачає організацію управління державними інвестиціями, але воно не обмежується лише цим. Його складовою є також створення сприятливих умов для приватних інвесторів, налагодження механізмів державно-приватного партнерства, прозорий контроль за діяльністю учасників інвестиційних

проектів. Формування правової бази, покликаної забезпечити такий процес, є надважливою функцією Верховної Ради України, Президента і Кабінету Міністрів [130]. Ефективність нормативно-правового регулювання є визначальним чинником у залученні приватного капіталу до реалізації інвестиційних проектів, які передбачають використання передових технологій, науково-технічних розробок та модернізацію промислових фондів. З огляду на це, правові засади мають забезпечувати чітку регламентацію взаємодії між органами державної влади та інвесторами, створюючи умови для прозорості угод, зниження ризиків та довгострокової стабільності співпраці. Особливе значення слід надавати правовим механізмам захисту прав власності, регулюванню фінансових ризиків, гарантіям податкової стабільності, а також передбаченню можливості використання міжнародного арбітражу як інструменту врегулювання інвестиційних спорів.

Погоджуємося з думками Павлика Б. та Гуменна К. [39; 123], що розвиток правового регулювання інвестиційного середовища в Україні залишається динамічним процесом, що супроводжується постійними змінами в чинних нормативно-правових актах та впровадженням нових законодавчих ініціатив. Ці зміни зумовлені необхідністю адаптації до актуальної економічної ситуації, політичних домовленостей, а також виконанням міжнародних зобов'язань, взятих Україною в рамках двосторонніх та багатосторонніх угод. З одного боку, така гнучкість свідчить про прагнення держави оперативно реагувати на сучасні виклики та підвищувати власну конкурентоспроможність у глобальному інвестиційному середовищі. З іншого боку, надмірна частота змін законодавчого поля може створювати враження нестабільності, що, у свою чергу, породжує додаткові ризики для довгострокового планування інвестиційних проектів.

Зокрема, різкі або непередбачувані зміни у сфері податкового регулювання, правил функціонування ринку чи механізмів державно-приватного партнерства можуть негативно вплинути на оцінку

інвестиційного клімату країни. Така нестабільність здатна знизити рівень довіри з боку потенційних міжнародних партнерів та фінансових установ, які, як правило, надають перевагу передбачуваності та правовій визначеності. У цьому контексті формування збалансованого, системного та передбачуваного підходу до законодавчого регулювання інвестиційної діяльності є важливим чинником, що сприятиме залученню довгострокових капіталовкладень та підвищенню загальної інвестиційної привабливості України [123].

Незважаючи на об'ємну й розгалужену нормативно-правову базу, яка нараховує понад сотню різних документів, інвестиційне законодавство все ще залишається фрагментарним і далеко не завжди взаємопогодженим. Академічна спільнота наголошує, що окремі нормативні акти суперечать один одному або частково дублюють норми, вже передбачені іншими законами. Нерідко положення щодо інвестицій регламентовані різними підзаконними актами, які видаються різними центральними органами виконавчої влади та не завжди гармонізовані між собою [39; 130]. Унаслідок цього орієнтування у великому масиві законодавства часто перетворюється на складне завдання навіть для досвідчених юристів, не кажучи вже про компанії, що щойно виходять на ринок України й не мають місцевої експертизи. Тож зрозуміло, що потреба в узгодженні та систематизації цих актів лишається надзвичайно актуальною. На думку [152], доцільним міг би бути консолідований нормативно-правовий акт, який регулював би всі основні питання інвестиційної діяльності, включно з міжнародними інвестиційними угодами, правилами для внутрішнього та зовнішнього інвестора, організаційними процедурами, що забезпечують прозорість і захист прав учасників ринку.

Аналіз правових джерел свідчить, що правове регулювання інвестиційної діяльності в Україні доволі розгалужене й охоплює акти різної юридичної сили – від законів до підзаконних актів. Найбільш вагомими є наступні. В Україні єдину державну стратегію у сфері інвестиційної

діяльності визначає Верховна Рада України, що формує відповідну законодавчу базу. Порядок здійснення капіталовкладень нерезидентами в Україні регламентується нормами публічного права, закріпленими у двох основних блоках законодавства.

Перший блок становить так зване спеціальне інвестиційне законодавство, базовими нормативно-правовими актами якого є закони України «Про інвестиційну діяльність», «Про режим іноземного інвестування», «Про захист іноземних інвестицій в Україні», «Про інститути спільного інвестування», а також «Програма розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні». У межах цього блоку визначено базові поняття щодо інвестицій (зокрема іноземних), інвестиційної діяльності, інвестиційного проєкту, об'єктів і суб'єктів інвестиційної діяльності, їхніх прав та обов'язків, гарантій захисту іноземних інвестицій, принципів взаємодії інвесторів з органами державної влади, форм і методів спільного інвестування тощо [4].

Другий блок нормативно-правових актів, на думку Герзанич В. М., є значно ширшим, адже охоплює документи, що регулюють відносини у сфері зовнішньоекономічної, інноваційної, митної, податкової, валютної, бюджетної, кредитної, підприємницької та інших видів діяльності [28]. Важливу роль у регулюванні іноземного інвестування відіграють також кодекси України.

Отже, в Україні виокремлюються два підходи до формування правової бази у сфері іноземного інвестування. Поряд із прийняттям єдиного законодавчого акту, що регулює допуск іноземного капіталу в економіку країни, паралельно діє ціла низка інших правових актів (галузевих, міжгалузевих законів та підзаконних нормативних актів), які регулюють різні аспекти іноземного інвестування. Така багатоплановість ускладнює розуміння та реалізацію інвестиційних проєктів, а також державної інвестиційної політики [171].

До зазначених актів належать положення Податкового, Господарського, Цивільного, Земельного кодексів, а також закони України «Про інноваційну діяльність», «Про фінансовий лізинг», «Про концесії», «Про угоди про розподіл продукції», «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», «Про господарські товариства», «Про акціонерні товариства», «Про холдингові компанії в Україні», «Про стимулювання розвитку регіонів», «Про транскордонне співробітництво» тощо [158].

Щодо міжнародних нормативно-правових актів, які впливають на регулювання інвестиційної діяльності, до них належать: Угода про Міжнародний валютний фонд, Вашингтонська конвенція 1965 р. «Про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами й іноземними особами іншої держави» (ратифікована Законом України від 16.03.2000 р.), Сеульська конвенція 1985 р. «Про організацію багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій». За результатами відповідних міжнародних домовленостей було ухвалено низку законів України, зокрема «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій» від 03.06.1992 р. Окрім того, важливу роль у цій сфері відіграють договори до Європейської енергетичної Хартії, прийняті на Першій конференції ЮНКТАД у Женеві в 1964 р., а також Декларація про встановлення нового міжнародного економічного порядку та Хартія економічних прав і обов'язків держав, ухвалені у формі Резолюцій Генеральної Асамблеї ООН «Про заходи зміцнення довіри в міжнародних економічних відносинах» (1984 р.) та «Про міжнародну економічну безпеку» (1985 р.). До цієї групи належить і Угода про співробітництво в галузі інвестиційної діяльності, Конвенція про захист

прав інвестора від 28.03.1997 р. та інші нормативно-правові акти, що регулюють транскордонне співробітництво [39].

Загальною проблемою залишається те, що далеко не всі міжнародні договори та конвенції отримують належне практичне застосування через недосконалість національних правових механізмів. Наприклад, якщо Україна передбачає у своєму внутрішньому праві стабільні й прозорі правила для залучення іноземного капіталу, але водночас зберігається проблема складного отримання дозвільної документації, нечітке визначення прав на землю, високі бюрократичні бар'єри, то формальні зобов'язання за міжнародними актами стають менш привабливими для інвесторів. Відтак, попри кількісне розширення законодавства, часто наголошується на його нестабільності й непередбачуваності, брак узгодженості породжує умови для зростання транзакційних витрат і вищих ризиків [85].

У працях [28; 130] наголошується, що для забезпечення належної ефективності законодавства, щодо реалізації політики інвестиційної діяльності необхідно звертати увагу на три ключові напрями:

По-перше, важливо спростити процедури започаткування бізнесу, скоротити кількість ліцензій і дозволів до необхідного мінімуму й чітко регламентувати порядок їх отримання. Це зробить вхід нових інвесторів на ринок більш передбачуваним і швидким.

По-друге, доцільно вдосконалити систему податків і зборів, прибравши дублювання та неузгодженості, а також вибудувати прозорий механізм повернення ПДВ експортерам.

По-третє, держава має вдосконалювати захист прав власності, особливо у тому, що стосується регулювання відносин із землею та нерухомим майном.

Запроваджені заходи щодо відкриття ринку сільськогосподарських земель вимагають ретельно прописаних законодавчих норм, які б мінімізували спекуляції та шахрайські дії навколо цих ресурсів. Крім того, згадується потреба врегулювати питання експропріації та націоналізації –

законодавство повинно містити недвозначну норму про можливість держави вилучати приватну власність тільки за умови справедливої попередньої компенсації і лише в інтересах суспільної необхідності.

Не менш суттєвими є й питання реформи дозвільної системи загалом. Як вказує [28], іноземні інвестори часто нарікають на те, що процедури отримання дозволів можуть бути забюрократизованими, а сама система не раз зазнає змін, через що важко спрогнозувати строки проходження формальностей. Створення прозорої, передбачуваної та швидкої процедури реєстрацій і ліцензування може мати значний позитивний вплив на зацікавленість міжнародних корпорацій або венчурних фондів розміщувати свої капітали в різних сферах української економіки. Для галузі ІТ, наприклад, особливої актуальності набуває простота взаємодії з державними органами, оскільки ця галузь характеризується високою мобільністю капіталу і не прив'язана до природних ресурсів. Якщо правова система пропонує ІТ-компаніям краще регулювання, зрозумілу податкову модель і захист інтелектуальної власності, Україна може стати привабливим ІТ-хабом, приносячи високотехнологічні робочі місця та нові податкові надходження. Водночас у традиційних галузях (металургія, машинобудування, аграрний сектор) інвесторам важливо чітко розуміти порядок купівлі-продажу землі (якщо йдеться про розміщення виробничих потужностей), механізми контролю за якістю продукції, екологічну складову регулювання, наявність інфраструктури тощо. Усе це має визначатися й деталізуватися правовими актами.

Суттєве значення для розвитку інвестиційної діяльності має й антимонопольне законодавство, яке за задумом покликане захищати конкуренцію і не допускати створення монопольних утворень, що могли б обмежувати діяльність нових гравців на ринку[130]. В Україні функціонує Антимонопольний комітет, проте його діяльність не завжди є прозорою для бізнес-спільноти, а певні правові норми в цій галузі потребують подальшого доопрацювання та приведення у відповідність до європейських практик.

Особливо важливою ця тема стає, коли йдеться про великі інфраструктурні чи енергетичні проекти, у яких існує ризик перехресної участі пов'язаних осіб або прихованих офшорних компаній. Надійне й послідовне застосування антимонопольних норм, а також взаємодія з міжнародними органами дають можливість забезпечити відкритість ринку та дотримання чесних правил конкуренції, що є ключем до притоку здорових інвестицій.

Для підсилення аргументації щодо необхідності впровадження виваженого нормативно-правового регулювання інвестицій можна звернутися до прикладів успішних країн, які завдяки комплексним заходам забезпечили собі привабливе бізнес-середовище. Зокрема, Польща після вступу до ЄС провела низку реформ, що полегшили вхід зарубіжних компаній у промисловість, а також удосконалила процедури розгляду спорів і реєстрації бізнесу [7]. Як наслідок, притік прямих іноземних інвестицій істотно збільшився, була модернізована металургійна й автомобілебудівна галузі, а також зросла зайнятість. Аналогічні процеси відбувалися в Чехії, Словаччині й Угорщині, де значна кількість міжнародних корпорацій відкрили виробничі потужності, скориставшись привабливим правовим режимом, податковими пільгами та наявністю відносно дешевої, але кваліфікованої робочої сили. Звісно, Україна має власні унікальні чинники: масштабний внутрішній ринок, географічне розташування на перетині торгових шляхів, значний сировинний потенціал, а також високий рівень ІТ-фахівців. Утім, відсутність прозорих законодавчих норм або часті їхні зміни можуть нівелювати ці переваги, змушуючи інвесторів обирати більш передбачувані ринки.

Актуальність питання правового забезпечення інвестиційних процесів на промислових підприємствах в Україні зростає в умовах посилення конкуренції як на внутрішніх, так і на зовнішніх ринках. У сучасній економіці, що характеризується динамічним розвитком технологій та глобальною інтеграцією, промислові суб'єкти господарювання змушені переходити на нові моделі функціонування, в яких домінуючу роль відіграє

здатність генерувати та впроваджувати інновації. Це повною мірою стосується й підприємств переробної галузі, продукція яких формує значний сегмент економічного потенціалу країни. Переробні підприємства виступають важливою складовою промислового комплексу, оскільки забезпечують створення доданої вартості на основі вітчизняної сировини, перетворюючи її на готову продукцію з більшою доданою вартістю. У цьому контексті залучення інвестицій стає запорукою підвищення ефективності та конкурентоспроможності, а нормативно-правове регулювання має виступати базовим механізмом, що полегшує або ускладнює зазначені процеси.

Сутність терміну «переробна промисловість» слід розглядати з точки зору аналізу вже наявних документів та класифікаторів, в яких і окреслено поняття. Так, відповідно до національного класифікатора України ДК 009:2010 «Класифікація видів економічної діяльності», термін «перероблення - це технологічний процес, виконання якого змінює форму, властивості чи склад сировини, напівфабрикатів або, в окремих випадках, готової продукції, задля отримання нової продукції» [79]. Виходячи з норм цього документу, можна вважати що «переробна промисловість - усі види економічної діяльності, віднесені до секції С «Переробна промисловість». До неї належать як кустарно-ремісничі промисли, так і серійне виробництво. Використання машин і устаткування для виконання економічної діяльності характерне не тільки для секції С» [79].

Водночас «процес промислового виробництва - це процес перероблення (механічного, хімічного, ручного тощо), який використовують для виготовлення нової продукції (споживчих товарів, напівфабрикатів чи засобів виробництва), оброблення товарів, які були у використанні, надання промислових послуг і який класифікують у секціях В «Добувна промисловість та розроблення кар'єрів», С «Переробна промисловість», D «Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря», E «Водопостачання; каналізація, поводження з відходами» та F «Будівництво» [79].

Термін «переробна промисловість» визначають як діяльність суб'єктів господарювання, які проводять господарську діяльність за видом економічної діяльності Секції С [79]. При цьому, перелік Секції С складається більше ніж з 243 назв видів господарської діяльності.

Відповідно можна виокремити основні характеристики переробної промисловості згідно класифікатора наступний чином: переробна промисловість, це види економічної діяльності, що відповідають визначенню виробничих процесів наведених у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Перелік основних напрямів господарської діяльності суб'єктів господарювання, що відносяться до Секції С «переробна промисловість»

Код що використовується для статистичних даних	Назва виробничого процесу	Розділи у Класифікаторі
СА	Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	10 - 12
СВ	Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	13 - 15
СС	Виготовлення виробів з деревини, паперу та поліграфічна діяльність	16 - 18
СD	Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	19
СE	Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	20
СF	Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	21
СG	Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	22 + 23
СH	Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	24 + 25
СI	Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	26
СJ	Виробництво електричного устаткування	27
СK	Виробництво машин і устаткування, н. в. і. у.	28
СL	Виробництво транспортних засобів	29 + 30
СM	Інші види переробної промисловості, ремонт і монтаж машин і устаткування	31 - 33

Джерело: [79].

Для України, яка довгий час орієнтувалась на експорт сировини (зокрема аграрної), розвиток переробної промисловості стає можливістю підвищити конкурентоспроможність на світових ринках і наблизитися до

виконання стратегічної мети – формування інноваційної, технологічно розвиненої економіки[155].

У глобальному масштабі спостерігається тенденція до «переосмислення» ланцюгів постачання, коли розвинені країни зацікавлені у перенесенні частини виробничих потужностей до регіонів із більш сприятливими умовами оподаткування, вартості робочої сили та логістики. Україна, маючи вигідне географічне розташування і кваліфіковані кадри, потенційно може стати привабливою локацією для підприємств переробного сектору, проте цей потенціал потребує адекватної правової підтримки й державної стратегічної політики.

Суттєвий вплив на інвестиційну активність підприємств чинять макроекономічні та інституційні фактори, включаючи урядову політику, оподаткування, наявність стимулів для експорту, режим державних гарантій для інвесторів, а також систему державної підтримки (субсидії, гранти, податкові пільги). Проте навіть за наявності відповідних важелів усе ще не створено єдиної державної цілісної стратегії, яка б спрямовувала й координувала інвестиційний процес в переробній галузі України.

Можна зазначити, що інвестиції в переробну галузь є одним із ключових чинників економічного розвитку [155], адже вони сприяють збільшенню доданої вартості, створенню нових робочих місць та підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції на міжнародних ринках. Водночас реалізація інвестиційних проєктів у цій сфері потребує чіткої законодавчої бази, яка захищає права інвесторів та стимулює надходження капіталу. Також варто зазначити, що чинне законодавство є досить плинним, що негативно впливає на інвестиційні процеси в середині країни, разом з тим на сьогодні в Україні нормативне регулювання вказаної діяльності курується наступними основними нормативними актами:

Закон України «Про інвестиційну діяльність» (визначає сутність інвестиційного процесу, права та обов'язки інвесторів, державну підтримку та гарантії, тобто регламентує загальні правові, економічні та соціальні

умови інвестиційної діяльності на території України) [54, с. 29]. У випадку переробної діяльності він дає змогу чітко розмежувати поняття інвестора й суб'єкта господарювання, встановлює порядок укладання інвестиційних договорів, розкриває процедури захисту майнових прав. З огляду на складність залучення значного обсягу коштів, особливо з-за кордону, визначені гарантії надзвичайно важливі для створення привабливого інвестиційного клімату в переробній галузі.

Закон України «Про режим іноземного інвестування» (визначає правові засади та гарантії для іноземних інвесторів, які вкладають кошти в економіку України. Закон визначає порядок здійснення іноземних інвестицій, регулює створення та діяльність підприємств з іноземними інвестиціями, а також передбачає механізми захисту прав та майна іноземних інвесторів, у тому числі гарантії щодо націоналізації, реквізиції та справедливого відшкодування збитків) [146; 54, с. 29]. Переробні підприємства, що прагнуть вийти на міжнародні ринки чи залучити кошти від іноземних партнерів, повинні дотримуватися процедур, закріплених у цьому законі. Він, серед іншого, регулює процедуру реєстрації іноземних інвестицій, забезпечує захист від неправомірної експропріації, встановлює підстави для репатріації прибутків, що є одним із ключових чинників для формування позитивного інвестиційного клімату.

Закон України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні» (визначає засади державної підтримки інвестиційних проектів для залучення значних інвестицій (внутрішніх і зовнішніх). Закон стосується інвестиційних проектів, із сумою що перевищує 12 мільйонам євро, що розраховується за офіційним курсом НБУ та покликаний вдосконалити систему надання інвестиційних стимулів [134].

У сучасному законодавстві України передбачені різноманітні фінансові інструменти для залучення іноземних та внутрішніх інвесторів, які покликані стимулювати розвиток національної економіки. Одним з важливих механізмів підтримки інвестиційних проектів є надання державних грантів,

що регулюється Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання грантів для виробництв переробної промисловості»[47]. Даний документ є фундаментальним, який закладає методи стимулювання розвитку переробної промисловості, шляхом фінансування інвестиційних проектів переробної галузі, та регламентує обов'язок суб'єктів господарювання працевлаштування на такі підприємства, що отримали грант.

Кожен із цих нормативно-правових актів має свою сферу дії та особливості реалізації. Аналіз їх комплексного впливу дає підстави стверджувати, що в Україні існує достатньо розгалужена законодавча база, але відсутній системний підхід, який би об'єднував інвестиційний та інноваційний напрям у єдину стратегію розвитку промислового сектору. У контексті діяльності переробних підприємств таке розмежування ускладнює процедури отримання державної підтримки, доступу до спеціальних фінансово-кредитних механізмів, а також отримання податкових і митних пільг.

Важливим елементом інституційної підтримки переробних підприємств в Україні є діяльність інноваційних фінансово-кредитних установ (державні та комунальні інноваційні фонди). Так, Деревлянко Б. [43, с. 48–49] підкреслює, що вони можуть залучати кошти з державного бюджету, місцевих бюджетів, іноземних інвестицій, добровільних внесків і власної господарської діяльності. Для переробних підприємств це дає змогу отримувати цільові кредити або дотації на розвиток нового виробництва, на закупівлю обладнання чи технологій. Проте ефективність таких механізмів обмежується корупційними ризиками, бюрократичною складністю процедур і нестійкістю бюджетного фінансування. Ці чинники можуть ускладнювати або уповільнювати впровадження навіть перспективних інноваційних проектів.

Для малих і середніх переробних підприємств важливим чинником залишається їхня гнучкість і здатність швидше адаптуватися до ринкових змін. В. Нежиборець [115, с. 63] наголошує, що вони менш інерційні, мають

підвищену сприйнятливість до нових технологій і інновацій, а також потребують менших обсягів капіталовкладень порівняно з великими корпораціями. Водночас малий і середній бізнес стикається з особливими проблемами у правовому полі: складність захисту своїх прав у судах, вищі транзакційні витрати, обмежений доступ до фінансових ресурсів. Для успішної роботи таких підприємств потрібен сприятливий правовий режим, що полегшує реєстраційні процедури, надає можливість отримувати податкові пільги та спрощує експортно-імпорتنі операції. Відповідні положення містяться в низці згаданих актів, однак їхня практична імплементація не завжди відповідає очікуванням підприємців.

Незважаючи на наявність широкого нормативного поля, що регламентує інвестиційну діяльність, українська економіка залишається вразливою до глобальних викликів. Для інвесторів залишаються системні загрози для ведення діяльності, зокрема через війну, політичну нестабільність, недосконалу судову систему та поширені корупційні практики. Ці чинники особливо важко долати переробним підприємствам, що передбачають довгострокові інвестиції. Держава інституційно забезпечує гарантії захисту прав інвесторів, проте на практиці ефективність таких гарантій не завжди підтверджується виконанням судових рішень, прозорістю процедур і стабільністю норм. Відтак важливе завдання держави – забезпечити належний рівень дотримання законодавства, прозорість правозастосування й контроль за виконанням рішень, інакше інвестиційна привабливість країни буде залишатися на низькому рівні.

В умовах глобалізації виробничі процеси все більше інтегруються у міжнародну економічну діяльність, що зумовлює тісний взаємозв'язок між національними та світовими ринками. Особливістю переробних підприємств є їхня значна залежність від ланцюгів постачання, які нерідко охоплюють міжнародний економічний простір. Це зумовлює необхідність врахування факторів зовнішньої торгівлі, митного регулювання, логістичних викликів та економічної політики країн-партнерів.

Для імпорту сучасного обладнання, компонентів, технологічних ліній потрібне чітке регулювання митних операцій і валютного контролю. Закони «Про зовнішньоекономічну діяльність» та «Про режим іноземного інвестування» мають забезпечити ці аспекти. Передбачення пільгового режиму для імпорту високотехнологічного обладнання чи імплементація стандартів якості продукції до вимог ЄС, сприяє прискоренню модернізації й покращує конкурентоспроможність кінцевої продукції. Водночас затримки на митниці, непрозорі процедури та додаткові «тіньові» витрати здатні звести нанівець усі переваги. Отже, переробне підприємство залежить не тільки від загальних законів, а й від функціонування всієї регуляторної інфраструктури, яка охоплює прикордонні, фіскальні й контролюючі органи.

Закон України «Про інноваційну діяльність» [144] відіграє ключову роль у формуванні сучасного інноваційного середовища в Україні, сприяючи науково-технічному прогресу та конкурентоспроможності національної економіки. Він визначає правові, економічні та організаційні засади підтримки інноваційних процесів, створює умови для розвитку технологічних стартапів, впровадження передових наукових розробок та залучення інвестицій у сферу високих технологій. У сучасних умовах глобальної конкуренції та швидкої технологічної еволюції ефективна реалізація положень цього закону є критично важливою для стимулювання економічного зростання, модернізації виробництва та підвищення рівня технологічної безпеки держави.

У контексті систематизації законодавства, на думку науковців [26, с. 110], державна політика щодо інноваційно-інвестиційної діяльності повинна цілеспрямовано стимулювати впровадження новітніх технологічних та технічних рішень, які безпосередньо впливають на перехід промислових підприємств до нової якості виробництва. Перехід на рівень ресурсозбереження світового стандарту й формування випуску конкурентоспроможної продукції залежать як від внутрішньої мотивації бізнесу, так і від зовнішніх інституційних умов. Проте досягнення балансу

між ринковими стимулами та державною підтримкою потребує чіткої нормативної бази, яка передбачає механізми прозорого розподілу коштів, гнучку систему пільг і можливість швидкої адаптації до змін у міжнародному середовищі.

Закон України «Про індустріальні парки»[143] виконує низку важливих функцій, спрямованих на стимулювання економічного розвитку та залучення інвестицій у промисловий сектор країни. Його основними функціями є створення правових та організаційних засад для формування індустріальних парків, регулювання їх діяльності, а також запровадження механізмів державного стимулювання таких об'єктів. Закон сприяє розвитку сучасної виробничої та ринкової інфраструктури, підтримці інновацій, енергоефективності та екологічної безпеки промислових об'єктів. Він також визначає порядок створення, функціонування та ліквідації індустріальних парків, регулює питання земельного використання, управління ресурсами та фінансових стимулів, зокрема через податкові та митні пільги. Завдяки цьому законодавчому акту забезпечується сприятливий інвестиційний клімат, що сприяє розвитку переробної промисловості, створенню нових робочих місць та підвищенню конкурентоспроможності регіонів України

Для переробних підприємств, особливо тих, що прагнуть наростити обсяги експорту, важливою є також гармонізація стандартів і технічних регламентів із нормами Європейського Союзу що регламентуються Законом України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності», «Про стандартизацію». Це дозволяє виходити на єдині ринки, проходити міжнародні сертифікації й отримувати право на використання торгових марок, захищених на території кількох держав. Низка урядових постанов, які мають підзаконний характер, регулюють такі питання, але відсутність інтегрованого підходу іноді ускладнює процес відповідності вимогам міжнародних організацій. Відповідно, модернізація виробництва і високі витрати на сертифікацію можуть стати бар'єром для малих і середніх переробників, які не мають достатніх фінансових резервів. Через це

законодавство і виконавча практика потребують уніфікованих положень про технічне регулювання, що поєднують інноваційний та інвестиційний контексти.

Узагальнюючи, можемо відзначити, що державне правове регулювання інвестиційної діяльності в Україні та його вплив на переробні підприємства характеризується такими основними особливостями. По-перше, існує широка нормативно-правова база, однак вона є розрізною, без єдиного координаційного центру, який би забезпечував гармонійний розвиток і взаємодію інновацій та інвестицій; по-друге - відсутність системної стратегії державної підтримки, що охоплювала б увесь життєвий цикл інноваційно-інвестиційних проєктів – від наукових досліджень і дослідно-конструкторських розробок до комерціалізації та виходу на світові ринки. По-третє: наявність серйозних ризиків для інвесторів через воєнні дії, нестабільну політико-правову ситуацію, корупцію, а також недосконалу судову систему. Окрім того, правові норми іноді не містять чіткої методологічної бази для оцінки інноваційного потенціалу та інвестиційної привабливості, що ускладнює розробку ефективних управлінських рішень. І у підсумку, малим і середнім переробним підприємствам складніше отримати доступ до державних програм підтримки й необхідних фінансових ресурсів, що обмежує їхню здатність масштабувати діяльність та впроваджувати інновації[98].

Щоб ефективно реалізувати розглянуті ініціативи, держава має створити механізми моніторингу та оцінки результативності правових актів. Це передбачає формування відповідних органів або міжвідомчих комісій, що стежитимуть за виконанням програм інноваційно-інвестиційного розвитку, виявлятимуть недоліки й надаватимуть рекомендації щодо їх усунення. Залучення асоціацій переробних підприємств, наукових установ та інвесторів до процесу розробки й корегування нормативно-правових актів дозволить уникнути однобічного підходу, що інколи проявляється при ухваленні законів без достатнього врахування думки бізнес-спільноти.

Повертаючись до ключових висновків Білик. В. [12, с. 172–176], можна наголосити, що держава має істотно вдосконалити інституційне середовище, посилити правові гарантії для інвесторів, забезпечити чіткі методологічні підходи до формування показників ефективності інноваційних процесів і створити умови для стійкої взаємодії між науково-технічним і підприємницьким секторами. Промислова політика, орієнтована на інновації та великі інвестиції, передбачає не лише прийняття відповідних законів, але й налагоджену роботу механізмів їх реалізації, що включає фінансову, кадрову, технологічну підтримку.

Ефективність державного регулювання інвестиційної діяльності в Україні потребує системного підходу до моніторингу, особливо у контексті структурних проблем, таких як фрагментарність законодавства, відсутність стратегії життєвого циклу інноваційно-інвестиційних проєктів, високі ризики та обмежений доступ малих підприємств до ресурсів. Для подолання цих викликів пропонуються інструменти, які поєднують міжнародний досвід із специфікою українського контексту.

Першочерговим кроком має стати створення Національного реєстру інвестиційно-інноваційних ініціатив – централізованої електронної платформи, що консолідує всі правові акти, програми підтримки та звіти про їх виконання. Такий реєстр дозволить подолати розрізненість нормативної бази шляхом впровадження індексу гармонізації законодавства, який оцінюватиме рівень узгодженості між різними галузевими нормами (наприклад, екологічними стандартами та податковими пільгами).

Другим ключовим інструментом може стати міжвідомча комісія з моніторингу життєвого циклу проєктів, яка забезпечить системну підтримку від етапу наукових досліджень до комерціалізації. Комісія має аналізувати ефективність використання коштів на кожній стадії інвестиційного проєкту, зокрема співвідношення державного фінансування та приватних інвестицій, а також оцінювати рівень комерціалізації інновацій через показники кількості патентів або обсягу експорту продукції високої доданої вартості.

Третій інструмент – динамічний індекс інвестиційних ризиків – має мінімізувати вплив воєнних, політичних та корупційних факторів. Індекс розробляється на основі даних про безпекову ситуацію (наприклад, кількість атак на критичну інфраструктуру), показників довіри інвесторів (результати опитувань бізнес-асоціацій) та індикаторів корупції (звіти Transparency International). Щоквартальна публікація звітів із рекомендаціями дозволить регуляторам оперативного коригувати політику.

Четвертий інструмент зосереджений на підтримці малих і середніх підприємств (МСП). Для цього необхідні цільові аудити державних програм за участю незалежних експертів. Показники включатимуть частку МСП у загальному фінансуванні та рівень успішності їхніх проєктів (кількість запущених продуктів). Онлайн-платформи зворотного зв'язку, дозволять підприємцям оцінювати доступність пільг та ефективність адміністрування. Інституційні зміни є невід'ємною умовою реалізації цих інструментів. Створення Держінвесткомітету як координаційного центру, забезпечення відкритого доступу до звітів про використання коштів та інтеграція міжнародних стандартів (OECD, ЄС) підвищать довіру інвесторів.

Таким чином, запропоновані інструменти формують комплексну систему моніторингу, здатну трансформувати інвестиційну політику України у напрямку більшої прозорості, інклюзивності та адаптації до глобальних викликів.

1.3. Концептуальні підходи до класифікації сільських територій: функціональні типи та критерії периферійності

Типологія територіальних громад за функціональними типами залишається одним із фундаментальних аспектів досліджень у галузі регіональної економіки, соціальної географії та державного управління. У межах сучасної парадигми просторового розвитку науковці приділяють дедалі більшу увагу взаємозв'язкам між особливостями функціонування

громади та її здатністю генерувати додаткову вартість, нарощувати потенціал людського капіталу, інтегруватися у міжрегіональні й міжнародні ланцюги створення продукції з високою доданою вартістю. У контексті пошуку оптимальних шляхів розбудови переробних підприємств, що здатні забезпечити місцеве населення робочими місцями, сприяти зростанню доходів і підвищувати конкурентоспроможність економіки, особливе значення набуває виокремлення сільських громад як структурної основи для такого розвитку. Саме на цих територіях, за умови належного поєднання ресурсного потенціалу, демографічної динаміки, інституційної спроможності й підтримки з боку держави, формуються передумови для появи переробних підприємств, здатних диверсифікувати економічну діяльність і залучити нові інвестиції.

Академічний інтерес до типології громад виникає з прагнення науковців та управлінців визначити оптимальні методи, критерії і підходи до класифікації територіальних одиниць. Протягом останніх десятиліть у науковій літературі пропонуються різноманітні підходи до такої типологізації, серед яких варто виокремити соціально-економічний, функціонально-просторовий, природно-ресурсний та комплексний. У кожному з цих підходів громада розглядається як просторово-цілісне явище, що поєднує певні демографічні, економічні та інституційні параметри і водночас виконує специфічні функції у структурі регіону та держави.

В залежності від років, редакції ДСРР-2021-2027 мали різні підходи до регіональної політики, в тому числі це стосується і «виокремлення типів територій, що потребують особливої уваги з боку держави та застосування спеціальних механізмів та інструментів стимулювання їх розвитку»[136].

Так у ДСРР на 2021-2027 роки, редакція від 5 серпня 2020 року – ще не існує терміну «функціональні типи територій», у цьому документі зазначено лише типи територій та наведено їх перелік, який можна класифікувати за наступними просторовими рівнями: макро-, мезо та мікрорівень (Табл. 1.2).

Класифікація типів територій України, що потребують особливої державної уваги та застосування спеціальних механізмів стимулювання, за просторовими рівнями (макро-, мезо-, мікро-)

Тип території (згідно з наданим переліком)	Рівень (Макро-/Мезо-/Мікро-)	Примітки / Обґрунтування віднесення до рівня
1	2	3
Агломерації	Мезорівень	Великі урбаністичні системи, що охоплюють місто-ядро та зону інтенсивних зв'язків, є ключовими елементами регіонального розвитку.
Великі міста	Мезорівень	Міста з населенням від 100 тис. осіб, часто обласні центри, що виконують функції регіональних полюсів зростання.
Середні міста	Мезорівень / Мікрорівень	Можуть виступати як міжрайонні центри (мезо-) або важливі локальні центри (мікро-), залежно від їхньої функціональної ролі та зв'язків.
Малі міста	Мікрорівень	Локальні центри, що обслуговують переважно власне населення та прилеглі сільські території.
Монофункціональні міста	Мікрорівень	Проблеми таких міст, як правило, локалізовані на рівні населеного пункту, хоча для реструктуризації може знадобитися регіональна підтримка.
Сільські території у несприятливих умовах	Мікрорівень (окремі громади) / Мезорівень (як сукупність)	Визначення стосується окремих територіальних громад; однак, зосередження таких громад може формувати проблемні зони на мезорівні.
Гірські території Українських Карпат	Макрорівень (як цілісний регіон) / Мікрорівень (окремі громади)	Українські Карпати як єдиний масив – об'єкт макрорегіональної політики; окремі гірські громади – об'єкти на мікрорівні в рамках загальної стратегії.
Макрорегіон «Азов-Чорне море»	Макрорівень	Прямо визначений як макрорегіон, охоплює значну прибережну зону.
Зони впливу міжнародних транспортних коридорів	Макрорівень / Мезорівень	Коридори є транснаціональними (макро-); зони їх впливу мають стратегічне значення для розвитку великих територій вздовж них (мезо-/макро-).
Прикордонні регіони	Мезорівень (якщо «регіони» = області) / Макрорівень (якщо вся прикордонна зона країни)	Зазвичай «регіони» в цьому контексті означають області (мезо-); вся прикордонна смуга як об'єкт політики – макрорівень.

Продовження табл. 1.2

1	2	3
Прикордонні території у несприятливих умовах	Мікрорівень (окремі громади) / Мезорівень (як зона)	Визначення стосується окремих територіальних громад; сукупність таких громад формує специфічну зону на мезорівні.
Тимчасово окуповані території України	Макрорівень / Мезорівень	Залежно від масштабу охоплення (від частин областей до кількох областей), є проблемою загальнонаціонального (макро-) значення.
Природоохоронні території та об'єкти	Макро-, Мезо-, Мікрорівень	Залежно від розміру та статусу: від місцевих заказників (мікро-) до національних парків (мезо-) та об'єктів міжнародного значення (макро-).

Джерело: сформовано автором, на основі джерела [136].

Варто зазначити, що «розроблення регіональних стратегій розвитку здійснюється на основі оцінки потреб зацікавлених сторін та вигодонабувачів (бенефіціарів) у регіоні, оцінки гендерного впливу, а також з урахуванням розвитку територіальних громад, функціональних типів територій» [135 ст.10, п1.] Документи державної регіональної політики розробляються з використанням територіально-орієнтованого та безпекового підходу, що передбачає визначення функціональних типів територій» [135 ст.11-2, п1.]. Отже, можна стверджувати, що Закон України «Про засади державної регіональної політики», закладає системний підхід до ідентифікації та підтримки територій, які потребують державної уваги та підтримки, забезпечуючи комплексне врахування їхніх особливостей та потреб.

Незважаючи на системність процесі розроблення концептуальних засад регіональної політики, однією з ключових проблем постає визначення та практичне застосування так званих «функціональних типів територій» (ФТТ). Так, законодавець передбачає можливість диференційованого підходу до територій, проте запропоновані підходи не завжди узгоджуються з традиційною європейською практикою, де чітка типологія територій

визначається на основі об'єктивних критеріїв (географічних, демографічних, економічних).

Зважаючи на положення статті 174 «Договору про функціонування Європейського Союзу» (TFEU), де окреслено що «метою сприяння загальному гармонійному розвитку Союз розробляє та провадить дії, що ведуть до зміцнення його економічної, соціальної та територіальної згуртованості. Зокрема, Союз спрямовує свою діяльність на зменшення диспропорцій між рівнями розвитку різних регіонів та відсталих регіонів, що перебувають у найменш сприятливих умовах.»[84; 177; 192].

Після початку повномасштабної агресії Росії в лютому 2022 р. реалізація завдань ДСРР 2021-2027рр., була істотно ускладнена, а в багатьох аспектах – призупинена. Перед державою постали пріоритетні завдання військового характеру, одночасно з пошуком джерел фінансування для відновлення зруйнованої інфраструктури. На цьому тлі виникла необхідність «осучаснити» підходи до регіонального розвитку. Парламент України прийняв Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій», який, зокрема, вніс корективи і до Закону України «Про засади державної регіональної політики». Внаслідок цього кількість функціональних типів територій офіційно зменшилася.

Так якщо дослідити ДСРР 2021-2027, редакцією від 20.08.2020 року, термін «функціональні типи територій» (далі – ФТТ), це локальні території, які потребують особливої уваги з боку держави і застосування спеціальних механізмів та інструментів стимулювання їх розвитку[62]. І. В.Заблудська, Ю. С. Рогозян виокремлюють такі типи територій:

1. «агломерації - територіальні скупчення населених пунктів (насамперед міст), що формують цілісні суспільно-територіальні утворення з чисельністю населення понад 500 тис. осіб. Агломерації є територіями концентрації населення, капіталу та бізнесу і мають інтенсивні господарські, трудові, культурно-побутові зв'язки з навколишніми територіями,

характеризуються високим рівнем розвитку інфраструктури, економіки, надання послуг населенню;

2. великі міста - міста з чисельністю населення від 100 тис. осіб і більше;

3. середні міста - міста з чисельністю населення від 50 до 100 тис. осіб;

4. малі міста - міста з чисельністю населення до 50 тис. осіб;

5. монофункціональні міста - міста, розвиток яких пов'язаний з реалізацією однієї виробничої функції та які віднесені до центрів вугледобування, видобування рудної і нерудної сировини, хімічної і нафтопереробної промисловості. Внаслідок занепаду профільних галузей спеціалізації в цих містах спостерігаються активні депопуляційні процеси, погіршуються умови навколишнього природного середовища, зростає безробіття;

6. сільські території у несприятливих умовах - територіальні громади, що одночасно мають такі характеристики, як щільність сільського населення нижча 15 осіб на кв. кілометр, відстань до найближчих міст з населенням більше 50 тис. осіб понад 30 хвилин на автомобілі (орієнтовно 40 кілометрів автомобільними дорогами з твердим покриттям), чисельність населення скоротилася у період 2008-2018 років більш як на 30 відсотків;

7. гірські території Українських Карпат - територіальні громади, які розташовані у гірській місцевості і до складу яких входить щонайменше один населений пункт, якому надано статус гірського відповідно до Закону України «Про статус гірських населених пунктів в Україні»;

8. макрорегіон «Азов-Чорне море» - частина території України, яка прилягає до морського узбережжя або узбережжя морських заток і лиманів у межах 30-кілометрової доступності;

9. зони впливу міжнародних транспортних коридорів - частина території України в межах 15-кілометрової доступності до міжнародних автомобільних доріг загального користування державного значення;

10. прикордонні регіони - регіони, які безпосередньо прилягають до державного кордону;

11. прикордонні території у несприятливих умовах - територіальні громади, розташовані біля кордону з державами, відносини з якими передбачають додатковий рівень безпеки державного кордону, обмеження руху товарів та людей, що стримує розвиток місцевої економіки та залучення інвестицій (російська федерація, Придністров'я Республіки Молдова) в межах 30-кілометрової доступності, або лінії розмежування відповідно до Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції»;

12. тимчасово окуповані території України - частини території України, тимчасово окуповані внаслідок збройної агресії російської федерації, в межах яких відповідно до Законів України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» та «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», збройні формування російської федерації та окупаційна адміністрація російської федерації встановили та здійснюють загальний контроль;

13. природоохоронні території та об'єкти - території та об'єкти природно-заповідного фонду, їх функціональні та охоронні зони, території, зарезервовані з метою наступного заповідання, території та об'єкти екомережі, території Смарагдової мережі, водно-болотні угіддя міжнародного значення, біосферні резервати програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера», об'єкти всесвітньої спадщини ЮНЕСКО відповідно до Закону України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних»[136].

З огляду на наведеної типології територій за функціональною ознакою, можемо констатувати що кожен функціональний тип вирізняється певними особливостями, які повинні враховуватися при розробленні та впровадженні спеціальних механізмів і інструментів, спрямованих на стимулювання

розвитку регіонів і територіальних громад з метою забезпечення гідного рівня життя для українців. У загальному вигляді з урахуванням певних особливостей функціонування ми б узагальнили всі території за такими ознаками: демографічні характеристики; характер господарської спеціалізації, географічно-логістичні особливості рівень інфраструктурного розвитку, географічно-логістичні особливості, близькість-віддаленість до бойових дій тощо.

Водночас, якщо ми посилаємося на ДСРР 2021-2027 рр.. в редакції від 22.08.2024 року, то побачимо суттєві відмінності у підході до виокремлення ФТТ. В цьому документі вже відсутня типологія ФРС, а лише «визначено основні завдання, спрямовані на розвиток різних функціональних типів територій»[136].

Хоч термін функціональні типи територій не зустрічається в ДРСС (редакція від 22.08.2024) водночас в документі перелічені території України, «які потребують спеціальних механізмів та інструментів їх розвитку до яких належать:

- території активних бойових дій та прилеглі до них території (безпековий фактор, ревокація підприємств та трудова міграція, масове переміщення населення до інших регіонів та іноземних держав);

- території з міжнародними безпековими обмеженнями, які розташовані вздовж кордону з російською федерацією, Республікою Білорусь, Придністровським регіоном Республіки Молдова та які межують з тимчасово окупованими територіями (вилучення земель з господарського обігу, потенційне руйнування підприємств та об'єктів інфраструктури, втрата логістичного потенціалу);

- гірські території Українських Карпат, на яких розташовані населені пункти, яким надано статус гірських відповідно до Закону України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» (скорочення державної підтримки їх розвитку);

– прибережні території, прилеглі до морського узбережжя або узбережжя морських заток і лиманів (втрата логістичного потенціалу та криза в галузі туризму);

– регіональні полюси зростання - території, територіальні громади на яких характеризуються значно кращими демографічними, соціально-економічними показниками розвитку порівняно з іншими подібними територіями регіону, зростання яких позитивно впливає на суміжні території та регіон в цілому;

– сільські території та малі міста з населенням до 50 тис. осіб (зростання навантаження на соціальну та інженерну інфраструктуру у зв'язку з переміщенням населення з територій, де ведуться (велися) бойові дії, і релокацією підприємств в умовах воєнного стану);

– тимчасово окуповані території України, в межах яких збройні формування російської федерації та окупаційна адміністрація російської федерації встановили та здійснюють фактичний контроль або в межах яких збройні формування російської федерації встановили та здійснюють загальний контроль з метою встановлення окупаційної адміністрації російської федерації (неможливість провадити діяльність державних органів України та органів місцевого самоврядування)»[136].

Ми бачимо адаптацію положень цього закону, до умов, в яких зараз проживає Україна. Хоча не зовсім зрозуміло щодо доцільності використання у цьому переліку «регіональних полісів зростання», так як за їх характеристикою, це території з дещо кращими соціально-економічними та демографічними показниками в регіоні.

Якщо проаналізувати документ у ретроспективі, бачимо що проблема уніфікованості типології територіальних громад залишилась, а в деякому стані навіть погіршилась, хоча актуальність системного визначення ФТТ зумовлюється потребою у раціональному розподілі державних і міжнародних ресурсів, особливо в контексті відбудови та євроінтеграції.

Тож щоб виправити ситуацію, що склалась, ВРУ прийняла зміним ЗУ «Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII», де чітко виокремлено термін «функціональний тип території - макрорегіон, мікрорегіон чи територіальна громада, які характеризуються сукупністю спільних соціальних, просторових, екологічних, економічних, безпекових та інших особливостей.»[135 ст. 1].

Також у законі зазначено, що «державна регіональна політика спрямована на визначення та ідентифікацію функціональних типів територій, реалізацію на цих територіях необхідних програм та проєктів регіонального розвитку, встановлення спеціальних механізмів їх державної підтримки» [135 ст.6, п1.]. Тобто ми бачимо зміну прерогативи, та того, що визначення типу територій відбувається на основі положень закону про регіональну політику, і не передбачається в ДСРР, як це було раніше. Такий підхід уніфікує підходи до виокремлення ФТТ [192].

«Для планування відновлення та стимулювання розвитку регіонів та територій, а також з метою запровадження органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування спеціальних механізмів та інструментів визначаються такі функціональні типи територій»[135] є:

1-й ФТТ: «Територіями відновлення є мікрорегіони, територіальні громади, на території яких відбувалися бойові дії та/або які були тимчасово окуповані, та/або території яких зазнали руйнувань об'єктів критичної інфраструктури, соціальної інфраструктури, об'єктів житлового фонду внаслідок ведення бойових дій, а також які характеризуються різким погіршенням рівня соціально-економічного розвитку та значним переміщенням населення до інших регіонів та/або інших держав[135];

2-й ФТТ: «Регіональними полюсами зростання є мікрорегіони, територіальні громади, що характеризуються значно кращими географічними, демографічними, соціально-економічними показниками розвитку порівняно з іншими подібними територіями регіону, та зростання

яких позитивно впливає на суміжні території, регіон та/або державу в цілому»[135].

3-й ФТТ: «Територіями з особливими умовами для розвитку є макрорегіони, мікрорегіони, територіальні громади, рівень соціально-економічного розвитку яких є низьким або на яких існують природні, демографічні, міжнародні, безпекові чи інші об'єктивні обмеження щодо використання потенціалу території для розвитку». [135];

4-й ФТТ: «Територіями сталого розвитку є самодостатні мікрорегіони, територіальні громади з наявним соціально-економічним потенціалом територій та спроможні до збалансованого розвитку в економічній, соціальній та екологічній сферах»[135].

В законі виокремлено чотири загальні типи територій, така класифікація здається дещо дивною, у порівнянні з попередніми редакціями ДСРР, так як здається неповною, та такою що не охоплює всі критерії для оцінювання функціональних типів. Можемо погодитися з думкою Ткачука А., що розглянуті формулювання типів територій є надто узагальненими, та «з огляду на обмежені фінансові ресурси маємо зрозуміти: що більше громад віднесемо до різних ФТТ, то менше ресурсів отримає кожна з цих громад і менше шансів буде побачити результат регіональної політики» [187].

Виходячи з положень закону[135], «території сталого розвитку» виокремлюються як категорія адміністративно-територіальних одиниць, які не потребують додаткової підтримки, оскільки дотримують гармонійне співвідношення між економічним зростанням, соціальною сферою і довкіллям. Проте А. Ткачук та інші фахівці наголошують, що такий тип територій узагалі не є предметом державної регіональної політики, оскільки вони розвиваються стабільно, і відтак немає необхідності у виділенні для них особливих інструментів [178]. З цього випливає, що термін «території сталого розвитку» може вважатися контпродуктивним, бо концепція сталого розвитку насамперед спрямована на подолання наявних проблем, а не на окреслення територій, де проблем нібито немає.

Хоч загальна класифікація ФТТ складається з основних чотирьох типів, слід зазначити що, «з метою застосування диференційованих заходів підтримки розвитку визначаються окремі функціональні типи територій з особливими умовами для розвитку» [135, ст.11-2]. Ми розуміємо, що такий тип територій може мати широкий спектр для критеріїв оцінювання. Наприклад до такого типу територій можна віднести «сільські території, прикордонні території в несприятливих умовах, гірські території Українських Карпат, території під впливом промислової трансформації» [187]

У сучасних наукових дискусіях, присвячених удосконаленню регіональної політики, все більша увага приділяється диференційованим підходам до класифікації та визначення територіальних типів.

Існуюча світова практика диференціації сільських територій може забезпечити підвищення ефективності управлінських рішень у сфері регулювання процесів їх розвитку [132].

Грунтовне дослідження, що описано в монографії «Функціональні типи території як об'єкт державної регіональної політики: методологія ідентифікації та інструментарій стимулювання розвитку»[186] досить детально розглядає проблематику виокремлення сільських територій. Нижче наведено декілька тверджень, з якими ми погоджуємося. «Зважаючи на обмеженість інформаційно-статистичного забезпечення щодо чіткої ідентифікації ознак проблемності сільських територій, основою виокремлення критеріїв оцінки їх стану в межах даного дослідження слугувала адаптована до європейської методології класифікація територій адміністративних районів України як малих регіонів рівня NUTS-3 і аналогів місцевих адміністративних одиниць LAU з виокремленням переважно міських, проміжних і переважно сільських територій»[173]. Тобто автори звертають увагу на європейський погляд виокремлення сільських територій, з урахуванням територіально-просторового розміщення, у контексті

логістичних зав'язків та загальному перетіканню капіталів та інших ресурсів від полюсів зростання.

Погоджуємося з думками авторів [186 с.168], що для ідентифікації на рівні адміністративних районів проблемних сільських територій шляхом системного виокремлення окремих типів сільських територій рекомендовано використано доступні офіційні та статистичні дані демографічного та економічного характеру, що слугують виокремленню таких критеріїв, зокрема: густота наявного населення, осіб/км²; зміни чисельності наявного населення за останні три роки; зміни кількості юридичних осіб за останні три роки; обсяг податкових надходжень на одну особу, грн.[186 с.168]

Перелік критеріїв та деталізацію їх параметрів, які є основою дієвості алгоритму ідентифікації окремих типів переважно сільських територій на рівні адміністративних районів регіонів України наведено в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Критерії та параметри ідентифікації типів переважно сільських територій в адміністративних районах регіонів України

Типи переважно сільських територій	Критерії ідентифікації		Примітка
	Назва критерію	Параметри критерію	
1	2	3	4
Більш розвинені переважно сільські території (Інтегровані переважно сільські території - ІПСТ)	Густота наявного населення	Перевищує середньообласне значення показника густоти населення переважно сільських територій, осіб/км ²	ІПСТ ідентифікуються за умови відповідності означеним параметрам усіх чотирьох критеріїв.
	Зміна чисельності наявного населення за останні 3 роки	Зростання за останні три роки наявного переважно територій, (+ осіб) чисельності населення сільських	
	Зміна кількості юридичних осіб за останні 3 роки	Зростання за останні три роки кількості юридичних осіб переважно сільських територій, (+ %)	
	Обсяг податкових надходжень на одну особу	Перевищує середньообласний обсяг податкових надходжень переважно сільських територій на одну особу, грн.	

Продовження табл. 1.3

1	2	3	4
Перехідні переважно сільські території (Дискретні переважно сільські території - ДПСТ)	Густота наявного населення	Перевищує середньообласне значення показника густоти населення переважно сільських територій, осіб/км ²	ДПСТ ідентифікуються за умови відповідності означеним параметрам усіх чотирьох критеріїв. Також до дискретних сільських територій (ДПСТ) відноситься територія з густотою наявного населення не менше 50% її середньообласного значення для переважно сільських територій при умові зростання чисельності наявного населення за останні 3 роки.
	Зміна чисельності наявного населення за останні 3 роки	Розрахункове значення Лагу знелюднення переважно сільських територій (ЛЗпст) перевищує середньообласний показник щодо таких територій, які мають спадом чисельності наявного населення за останні 3 роки .	
	Зміна кількості юридичних осіб за останні три роки	Зростання за останні три роки кількості юридичних осіб переважно сільських територій, + %	
	Обсяг податкових надходжень на одну особу	Перевищує 85 % середньообласного обсягу податкових надходжень переважно сільських територій на одну особу, грн.	
Проблемні переважно сільські території (Неблагополучні переважно сільські території - НПСТ)	Густота наявного населення	Не перевищує середньообласне значення показника густоти населення переважно сільських територій, осіб/км ²	НПСТ ідентифікуються за умови означеним одним критеріїв. НПСТ, характеризуються відповідністю параметрам не менше трьох критеріїв, є занепадаючими (ЗПСТ). Також до занепадаючих переважно сільських територій (ЗПСТ) відносяться такі НПСТ, що характеризується нижчим 50% від середньообласного відповідності параметрам з чотирьох що значення показників населення, знелюднення (ЛЗпст), середньообласного обсягу податкових надходжень на особу одного з - густоти Лагу
	Зміна чисельності наявного населення за останні три роки	Розрахункове значення Лагу знелюднення переважно сільських територій (ЛЗпст) не перевищує середньообласний показник щодо таких територій, які характеризуються спадом чисельності наявного населення за останні 3 роки, роки	
	Зміна кількості юридичних осіб за останні три роки	Зменшення кількості юридичних осіб переважно сільських територій за останні 3 роки, - %	
	Обсяг податкових надходжень на одну особу	Не перевищує 85 % середньообласного обсягу податкових надходжень переважно сільських територій на одну особу, грн.	

Джерело: [186, с.170-171]

Відтак, запропонована авторами [186 с.168] класифікація переважно сільських територій включає такі їх типи:

- більш розвинені переважно сільські території, або інтегровані переважно сільські території (надалі - ПСТ);
- перехідні переважно сільські території, або дискретні переважно сільські території – (надалі - ДПСТ);
- проблемні переважно сільські території, або неблагополучні переважно сільські території (надалі - НПСТ).

Також автори, для репрезентативності висвітлення демографічних трендів переважно сільських територій з негативною динамікою зміни чисельності наявного населення доцільним є визначення розрахункового періоду повного їх знелюднення – Лагу знелюднення переважно сільської території (ЛЗпст), який в даному дослідженні визначається як відношення чисельності наявного населення станом на 01.01.2020 року до середньорічної зміни чисельності наявного населення за трьохрічний період – 2017-2019 роки [186].

З огляду на це, ми пропонуємо приділяти увагу диференційованим підходам до класифікації та визначення функціональних типів, зокрема сільських [192]. для формування цілеспрямованої інвестиційної політики. Проблема полягає у тому, що наявні методологічні підходи здебільшого виходять із загальної характеристики «сільськості» території, не враховуючи просторову специфіку та рівень впливу великих міських агломерацій. Ця неврахована просторовість особливо відчутна у сільських громадах, які залишаються осторонь від регіональних економічних центрів, не мають належної інфраструктурної підтримки та вирізняються переважно аграрною спеціалізацією.

Відповідний територіально орієнтований аналіз дозволяє ідентифікувати пріоритетні території для інвестування, у яких рівень соціально-економічного розвитку є найнижчим або де найбільш гостро проявляються структурні проблеми. Наявність диференційованих критеріїв,

що враховують просторову конфігурацію, густоту населення, доступність інфраструктури та показники економічної активності, уможливило розроблення більш ефективних програм розвитку. Такі програми мають бути спрямовані на формування належної матеріально-технічної бази, впровадження інноваційних підходів до переробки сільськогосподарської сировини й підвищення інвестиційної привабливості територій.

Інвестиційна політика, зорієнтована на виявлення найбільш уразливих громад і підсилення їхньої економічної активності, здатна забезпечити прискорення процесу регіонального вирівнювання. Зокрема, важливо пропонувати гнучкі механізми фінансування, включно зі спеціалізованими фондами підтримки малого й середнього підприємництва, що можуть стимулювати розвиток переробних галузей. Наявність комплексних проєктів, де передбачено інвестування не лише у виробничі потужності, а й у транспортну, енергетичну та цифрову інфраструктуру, підвищує шанси на залучення приватного капіталу та створення нових робочих місць.

Таким чином, адаптація державної інвестиційної політики до просторових особливостей сільських територій є визначальним чинником, що впливає на їхній економічний розвиток і соціальну стабільність. Саме завдяки диференційованому підходу та пріоритезації територіальних потреб можливе ефективне спрямування ресурсів, необхідних для підвищення конкурентоспроможності, диверсифікації місцевої економіки й утримання населення від міграції. У довгостроковій перспективі такий підхід сприятиме формуванню збалансованої та інклюзивної системи регіонального розвитку, що відповідатиме викликам сучасного глобалізованого середовища.

Ми вважаємо, що виокремлення сільських територій повинно базуватися на теорії «полюсів зростання», яку розробив Ф. Перру, яка передбачає, що певні «центри» чи «полюси» здатні притягувати до себе капітал, технології та кваліфіковану робочу силу, та бути «локомотивами» розвитку прилеглих територій.

Результатом таких процесів є поділ регіонів на:

- «полюси зростання» – що ототожнюється з визначенням «регіональних полюсів зростання» в Законі України «Про засади державної регіональної політики»;
- «агломерацій» - ототожнюється з визначенням «територій сталого розвитку»;
- «периферії» – що можна обожнити з визначенням «територій з особливими умовами для розвитку» [135].

Утім, у чинному законодавстві України термін «периферія» як такий не закріплений, а поняття «території з особливими умовами для розвитку» також не містить чіткої дефініції «периферійних типів», яка б зосереджувалась переважно на проблемних, депресивних територіях що є географічно від полюсів зростання.

На нашу думку, саме в такому контексті слід розглянути потребу в виокремленні терміну «периферійна сільська територія» – це, «групи сільських територіальних громад, сільські територіальні громади на яких розміщені населені пункти/поселення сільського типу та які характеризуються здебільшого малоповерховою забудовою, не є урбанізованими, населення яких зайняте здебільшого в сільськогосподарському виробництві та/або бюджетній сфері одночасно. Такі території мають наступні характеристики: щільність сільського населення нижча за 15 осіб на квадратний кілометр, відстань до найближчих міст із населенням більш як 50 тисяч осіб, з адміністративного центра такої громади - понад 30 хвилин на автомобілі (орієнтовно 40 кілометрів автомобільними дорогами з твердим покриттям), чисельність населення за останні 10 років скоротилася більш як на 30%, має низький та середній рівень спроможності громади.

На наш погляд, такий підхід до виокремлення «периферійних сільських громад» - є більш лаконічним, повним та зрозумілішим, так як специфічність такої території вже закладена в її назві. А врахування в критеріях оцінювання рівня спроможності громади[137], допоможе акцентувати державну

підтримку на найвразливіших регіонах, що, у свою чергу, сприятиме адресному розподілу ресурсів та забезпечить ефективність впровадження державних програм.

До того ж акцентування на «периферійності» територій, унеможливило включення в перелік таких територій – громад, що є приміськими сільськими територіями.

Запропоноване поняття «периферійні сільські території» стосується саме територій, де переважає сільськогосподарська спеціалізація, а також суміжні з аграрною сферою галузі агропромислового комплексу. Ключовим чинником є просторова віддаленість цих територій від великих міст і брак можливостей для диверсифікації діяльності. Такий брак можливостей часто призводить до закріплення ролі «сировинного придатка», оскільки вироблена продукція має низький рівень доданої вартості, а послуги та логістичне забезпечення здійснюються переважно через великі міста чи заможніші райони. Тому в межах ФТТ, «територій з особливими умовами для розвитку» саме «периферійні сільські території» виявляються найбільш уразливими і потребують окремих, цілеспрямованих заходів державної чи регіональної політики.

Вважаємо, що термін «сільські території в несприятливих умовах» не повною мірою відображає їхній просторово-економічний статус. Саме тому пропонується впровадити термін «периферійні сільські території», який, на відміну від попереднього, краще узгоджується з теоретичними напрацюваннями у сфері регіональних диспропорцій та формування «полюсів зростання». Згідно з цим підходом, «периферійні сільські території» характеризуються не лише негативною демографічною динамікою та віддаленістю від транспортної інфраструктури, а й перебуванням у «тіні» великих агломерацій, що фактично позбавляє їх здатності «перетягувати» ресурси чи конкурувати за інвестиції.

Аргументованість такого підходу підсилюють положення теорії Ф. Перру, в якій зазначено, що економічне зростання і розвиток розпочинаються

з центрів, здатних акумулювати інновації та фінансові потоки, тоді як периферія перебуває у стані залежності та відставання. Якщо перекласти це на сучасні реалії України, можна припустити, що саме «периферійні сільські території» найбільш потерпають від браку інвестицій і людських ресурсів.

Крім того, низка авторів акцентує, що у законі «Про засади державної регіональної політики» передбачено наявність «територій з особливими умовами для розвитку». Проте віднесення сільських територій до цієї категорії поки що не визначене деталізованими критеріями, які б ураховували специфіку аграрної орієнтації, демографічних змін та просторової конфігурації. Зокрема, не встановлено чітких показників або метрик, які б дозволяли прозоро й однаково по всій країні ідентифікувати найвразливіші зони та надавати їм адресну підтримку. Цей момент підкреслює і А. Ткачук, який пропонує запровадити чіткий, нормативно врегульований порядок віднесення територій до тих чи інших функціональних типів, щоб мінімізувати суб'єктивні чинники й корупційні ризики.

Звідси випливає важливість комплексного підходу, який би охоплював не лише географічне розташування (наявність чи відсутність транспортних коридорів, віддаленість від «полюса зростання» або наявність урбанізованого ядра), а й демографічні показники, галузеву структуру економіки та рівень доходів. Варто зважати на позицію [186, с.158], що дотримання комплексності дозволяє уникнути спрощених рішень і врахувати різноманітність ситуацій у межах різних регіонів.

У наукових джерелах зустрічаються різні трактування, як-от «депресивні території», «проблемні регіони», «відсталі регіони», при цьому немає чіткого розмежування цих понять, що ще більше ускладнює формування дієвих інструментів державної підтримки. Деякі дослідники, на кшталт [120], пропонують тлумачити «депресивні території» виключно як промислові зони, де відбулася стагнація базових галузей. Така інтерпретація не враховує «аграрної» депресії, що має інше підґрунтя й пов'язана з

переважанням низькорентабельного сільськогосподарського виробництва та нестачею сучасних технологій. Водночас інші вчені, наприклад, М. А. Хвесик і М. В. Ільїна, пропонують більш ґрунтовний підхід до диференціації сільських територій, враховуючи демографічний склад, адміністративні й політико-правові чинники, галузеву спеціалізацію, ресурсозабезпеченість і режим використання земель [189]. Завдяки такому багатовимірному критеріальному аналізу з'являється можливість більш чітко визначати, які саме громади перебувають у «периферійному» становищі й чому саме вони потребують цільових заходів підтримки.

Проте, як слушно зауважує І. Прокопа [189], справжня специфіка багатьох територій проявляється на рівні сільських рад, що практично не фіксується у загальнонаціональних статистичних базах. Це свідчить про слабку розробленість інформаційної складової регіональної політики, де низка аспектів залишається поза системним аналізом. Немає чіткої статистики щодо роботи окремих галузей на сільських територіях, а показники на кшталт валової доданої вартості для сільської місцевості взагалі не диференціюються від міської. Така ситуація ускладнює прийняття адекватних управлінських рішень щодо віддалених або, за пропонованою термінологією, «периферійних» сільських територій.

Також характерно особливістю нової редакції ЗУ «Про засади державної регіональної політики» в контексті виокремлення функціональних типів територій є те, що «для оцінки і віднесення до функціональних типів... центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної регіональної політики, утворює відповідну комісію... до складу якої входять члени комітету Верховної Ради України, до предмета відання якого належать питання регіональної політики та містобудування за рішенням цього комітету (чисельністю не менше 50 відсотків складу такої комісії). Така комісія здійснює оцінку та визначає склад функціональних типів територій України, що затверджується Кабінетом Міністрів України у Державній стратегії регіонального розвитку України» [135, ст.11-2].

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 30.06.2015 № 460 «Про затвердження Положення про Міністерство розвитку громад та територій України» - «Мінрозвитку є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику... у сфері державної регіональної політики, розвитку місцевого самоврядування, територіальної організації влади та адміністративно-територіального устрою»[139]. Саме Міністерство розвитку громад координує питання щодо віднесення територій до функціональних типів. Вважаємо, що підхід у створенні відповідної комісії яка є постійно діючим консультативно-дорадчим органом Міністерства розвитку громад, територіях та інфраструктури України у питанні оцінки та віднесення макрорегіонів, мікрорегіонів та територіальних громад до функціональних типів територій може позитивно вплинути за виконання засад державної регіональної політики за рахунок оперативності у прийнятті рішень щодо віднесення територій до різних функціональних типів, та допоможе оперативно реагувати на виклик та проблеми, з якими стикається держава в контексті формування регіональної політики [150].

Головна проблема, яка загострилася після звуження переліку функціональних типів, полягає у відсутності зрозумілих критеріїв для віднесення тієї чи іншої громади до певного типу. Закон «Про засади державної регіональної політики» прямо не містить вичерпного переліку показників, на відміну від спеціальних постанов Кабінету Міністрів чи вже скасованих (або змінених) додатків до ДСРР-2027. За винятком «територій відновлення», які визначаються окремою Постановою КМУ [140], усі інші типи залишаються предметом дискусії.

Незважаючи на системний характер формування концептуальних засад регіональної політики України, ключовою проблемою залишається відсутність чіткої методології визначення функціональних типів територій (ФТТ). Хоча Державна стратегія регіонального розвитку (ДСРР) та Закон України «Про основи державної регіональної політики» передбачають

диференційований підхід до територій, їхні положення недостатньо узгоджені з європейськими стандартами, де типологія ґрунтується на об'єктивних критеріях: географічних, демографічних, економічних. На думку А. Ткачука[178], процес віднесення територій до певного ФТТ потребує чіткого нормативного регулювання з використанням конкретних якісних і кількісних показників. Ця позиція є особливо актуальною для класифікації сільських територій, де, на відміну від ЄС, в Україні досі відсутні законодавчо закріплені критерії їх ідентифікації як об'єкта державної політики [186, с. 162].

Проблема термінологічної невизначеності ускладнює аналіз стану сільських територій. Науковці та практики часто використовують поняття «депресивна територія», «відсталий регіон», «проблемний регіон» як взаємозамінні, що породжує суттєві розбіжності в інтерпретаціях. Наприклад, А. Новикова визначає депресивні території виключно через призму промислової кризи, тоді як М.А. Хвесик і М.В. Ільїна пропонують комплексну класифікацію, що враховує демографічний склад, галузеву структуру економіки, ресурсний потенціал та динаміку розвитку [120; 189]. Така різноманітність підходів свідчить про необхідність уніфікації методології з урахуванням європейського досвіду, де акцент робиться на економічному чиннику як ключовому критерію класифікації поряд із демографічним та просторовим [186, с. 158].

Перспективним інструментом для вирішення цих проблем є використання інтерактивних ГІС-систем, які дозволяють автоматизувати процес класифікації територій на основі заданих індикаторів (наприклад, індекс податкоспроможності, демографічна динаміка, рівень інфраструктурного забезпечення). Такий підхід забезпечує прозорість і оперативність аналізу, а також дозволяє створювати «дорожні карти» для пріоритезації державної підтримки. Однак його ефективність залежить від чіткого визначення порогових значень показників. Наприклад, занадто

високий поріг для природного приросту населення може призвести до виключення реально депресивних громад з переліку проблемних.

В Україні головні інструменти регулювання розвитку сільських територій можна умовно розділити на три групи [94; 2].

- Перша група – це акти, в яких закріплені основні засади функціонування сільських територій. Насамперед ідеться про Конституцію України та низку законів: «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність», «Про фермерське господарство», «Про особисте селянське господарство», «Про основні засади державної аграрної політики на 2015 р.», «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві», «Про засади державної регіональної політики».

- Друга група включає документи стратегічного характеру, зокрема програми й концепції, що визначають загальні принципи та напрями розвитку сільських територій на макро- і мезорівнях: Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030[122], Національної економічної стратегії на період до 2030 року [138], Державна стратегія регіонального розвитку на період (ДСРР) 2021-2027 року[136].

- Третю групу складають нормативні документи, поточного впливу, тобто ті що регламентують широке коло відносин і розробляються та впроваджуються на різних рівнях управління (державному, регіональному, місцевому)[2].

Отже, на основі класифікації функціональних типів територій та з метою формування цілісної системи оцінки нами запропоновані ключові елементи комплексної методики розвитку сільських територій, яка включає:

- вибір релевантних індикаторів: демографія, економічна активність, інфраструктура, екологічний стан, безпекові фактори (зважаючи на військові загрози);

- встановлення обґрунтованих порогових значень на основі статистичних даних, історичних трендів і просторової специфіки;
- алгоритм делімітації територій, що враховує комбінацію показників замість використання ізольованих критеріїв;
- динамічне оновлення даних (щорічне або раз на два роки) для відображення актуальних змін тощо.

Висновки до розділу 1

1. Констатовано, що сучасна державна інвестиційна політика України має системні проблеми, серед яких однією з ключових є орієнтація інвестиційної діяльності переважно на галузі з найбільшим мультиплікативним ефектом. Такий підхід дійсно може забезпечити короткострокові результати економічного зростання, проте водночас спричиняє диспропорції у розвитку регіонів та територій. Стимулювання окремих галузей має обмежений у часі ефект, тоді як держава втрачає стратегічне бачення розвитку регіонів. Тому сучасна інвестиційна політика має бути спрямована не лише на підтримку галузей із високим мультиплікативним ефектом, а й на стимулювання розвитку окремих територій для подолання регіональних диспропорцій. Такий диференційований підхід сприятиме рівномірному розвитку територій України та забезпечить збалансоване економічне зростання держави в цілому.

2. Зазначено, що державна інвестиційна політика повинна базуватися на застосуванні комплексу інструментів, серед яких податкові стимули, бюджетне фінансування, кредитно-грошові механізми, адміністративні заходи та інституційна підтримка, що спрямовані на створення сприятливих умов для залучення капіталу. Ефективність їх використання залежить від принципу «селективного стимулювання», який передбачає спрямування інвестицій не лише у галузі та регіони з найбільшим мультиплікативним ефектом для економіки але й розширювати інвестиційні стимули у тих

регіонах і секторах, де рівень економічної активності традиційно нижчий. Такий підхід вимагає комплексного аналізу соціально-економічних характеристик територій та секторів, що потребують підтримки, а також застосування економіко-математичних моделей для визначення пріоритетів. Комплексний підхід до інвестиційної політики, що поєднує стимулювання пріоритетних секторів та розвиток територій із низькою діловою активністю, забезпечить збалансоване економічне зростання. Перехід від «економіки островів» до рівномірного розподілу можливостей є необхідною умовою для довгострокової стійкості економіки України в умовах глобальних викликів.

3. Нормативно-правове регулювання інвестиційної політики в Україні потребує суттєвого вдосконалення. Наявна нормативно-правова база, хоча й широка, залишається розрізненою, без ефективного координаційного механізму. Відсутність системної стратегії державної підтримки, що охоплює весь життєвий цикл інноваційно-інвестиційних проєктів, а також високі ризики для інвесторів через воєнні дії, нестабільну політико-правову ситуацію та корупцію, значно ускладнюють залучення капіталу та розвиток інноваційних секторів.

З метою усунення виявлених проблем і підвищення ефективності інвестиційної політики запропоновано наступні інструменти, а саме: створення Національного реєстру інвестиційно-інноваційних ініціатив, яке сприятиме систематизації нормативної бази та забезпеченню доступності інформації щодо державних програм підтримки. Запровадження міжвідомчої комісії з моніторингу життєвого циклу проєктів дозволить забезпечити системний контроль за їхнім розвитком і фінансуванням. Водночас динамічний індекс інвестиційних ризиків стане важливим інструментом для зниження невизначеності та підвищення довіри інвесторів.

4. Використання функціональних типів територій є перспективним інструментом для розробки державної інвестиційної політики, яка враховує особливості кожної сільської громади. В Україні класифікація територій ґрунтується на соціально-економічних, демографічних та інфраструктурних

показниках, що дозволяє визначити громади, які потребують особливої уваги. Особливе значення має підтримка периферійних сільських територій, що характеризуються низькою щільністю населення, віддаленістю від економічних центрів і значним демографічним спадом. Такі території потребують спеціальних заходів для подолання економічного застою та залучення інвестицій, зокрема у переробну галузь. Однак в Україні досі бракує чіткої методології для визначення функціональних типів територій, що ускладнює прозорий розподіл ресурсів і розробку обґрунтованих стратегій розвитку. Для вирішення цієї проблеми пропонується запозичити європейський досвід, зокрема гармонізувати українську систему з класифікаціями NUTS та LAU, які широко застосовуються в ЄС. Такий підхід сприятиме підвищенню прозорості регіональної політики та полегшить доступ до міжнародних інвестицій. У довгостроковій перспективі диференційована інвестиційна політика, заснована на функціональних типах територій, може забезпечити збалансований розвиток сільських громад, підвищити їхню конкурентоспроможність і запобігти подальшій міграції населення.

РОЗДІЛ 2.

ДІАГНОСТИКА ДИСПРОПОРЦІЙ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ТА ОЦІНКА ДІЄВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

2.1. Системний аналіз проблем та перспектив розвитку сільських територій України

Від початку повномасштабної військової агресії російської федерації проти України (лютий 2022 року), країна зіткнулася зі значними викликами, що вплинули на всі сфери суспільно-економічного життя, зокрема й на розвиток сільських територіальних громад. Руйнування інфраструктури, ускладнення логістичних ланцюгів, втрата робочих місць і зниження рівня економічної активності стали негативними чинниками, що посилили існуючі проблеми в сільському господарстві та промисловому секторі [5], що негативно вплинула на добробут мільйонів сільських жителів та призвела до поглиблення структурних деформацій у сільському господарстві. Водночас сільська місцевість, у якій проживає понад 12,5 млн осіб, станом на 1 січня 2022 року [197], постає визначальною складовою агропродовольчої безпеки та локомотивом економічного розвитку при умові ефективної державної підтримки.

Розвиток сільських територій є одним із ключових пріоритетів державної політики багатьох країн, зокрема й України, оскільки ефективне використання сільськогосподарських ресурсів суттєво впливає на загальний соціально-економічний стан держави [93]. У сучасній науковій літературі поняття «розвиток сільських територій» розглядається під кутом забезпечення сталого економічного зростання, підвищення рівня добробуту населення, збереження навколишнього середовища та культурної спадщини, а також розширення можливостей для самореалізації громад [24]. Формування чіткої концептуальної бази в цій сфері дає змогу виробити

узгоджені стратегії та програми, спрямовані на збалансоване й довгострокове підвищення конкурентоспроможності сільських регіонів [190; 180; 77; 217]. У контексті трансформаційної економіки саме ця сфера потребує створення нових підходів до організаційного забезпечення, фінансування, а також формування пріоритетів державного регулювання на засадах комплексного підходу, залучення інвестиційних ресурсів та орієнтації на потреби сільського населення [95 ;107].

У своїй роботі, О. Павлов розкриває поняття «сільські території» через декілька ключових характеристик та визначень. По-перше, наголошується, що сільські території «є передусім місцем розвитку, який не обмежується агровиробництвом та життєдіяльністю сільського населення» [126], і є складним емпіричним об'єктом з багатою внутрішньою структурою яка «об'єднують природні, виробничо-господарські, соціальні, політичні складники, що перебувають під управлінським та регулятивним впливом територіальних громад, органів місцевого самоврядування, органів державної влади, бізнесу та громадськості» [126].

У своїй роботі, А. Мунько [110], зазначає що сільська територія – «історично сформована системи, що охоплює сільські населені пункти (села та селища), прилеглі поселення, а також природні ресурси (землі, ліси, водойми, рекреаційні зони тощо), які функціонально пов'язані у межах виробничо-територіального комплексу (виробництво, переробка, зберігання, реалізація продукції) та створюють умови для життєдіяльності сільського населення».

Виходячи з цього, можемо дати визначення, що «соціально-економічний розвиток сільських територій – це просторова біо-еколого-соціально-економічна система, яка знаходиться поза урбанізованими центрами, зі специфічним природно-екологічним, соціальним, економічним та інституціональним середовищем і населенням, які на ній функціонують і проявляють свій потенціал з метою задоволення індивідуальних та суспільних потреб» [95, с.8].

Водночас «комплексний розвиток сільських територій» трактується як одна з підсистем або складових сталості, що опирається на стимулювання розвитку сільських територій, передбачає підвищення привабливості життя на селі, створення самодостатніх господарських систем на основі раціонального використання місцевих ресурсів, розвиток місцевого самоврядування для формування соціально організованого та відповідального суспільства, налагодження ефективної міжсекторальної взаємодії влади, бізнесу та сільських громад, а також використання тісних зв'язків між селом і містом як вагомого ресурсу для економічного зростання і підвищення конкурентоспроможності сільських територій[81; 203].

Т. О. Козир, наголошує, що «стратегічною метою розвитку сільської території є забезпечення можливості громадян задовольнити свої запити та потреби на території своєї громади, не виїжджаючи за її межі або виїжджаючи на короткий час, тобто без зміни місця постійного проживання»[82].

В Україні розвиток сільських територій характеризується істотними диспропорціями, які обумовлені як історичними чинниками, так і особливостями періоду економічних перетворень. Найвні відмінності спостерігаються за рівнем інфраструктурної забезпеченості, якістю медичних і освітніх послуг, станом доріг, доступом до комунальних послуг, можливістю диверсифікації господарської діяльності тощо [191].

З огляду на необхідність впровадження системних змін у контексті адаптації до європейських стандартів, що викликані євроінтеграційними процесами в Україні, ключову роль відіграє реформа децентралізація [209], що передбачає розподіл повноважень і ресурсів від центральних органів до місцевих, що створює дієві умови для прийняття рішень якомога ближче до потреб населення [175]. Україна з 2014 року активно запроваджує реформу децентралізації, що виражається у фінансовій децентралізації (змінено пропорції розподілу ПДФО, акцизів, інших податкових і неподаткових надходжень). Формування ТГ посприяло перерозподілу бюджетів, тому

численні невеликі сільські громади отримали ефект від об'єднання фінансових і адміністративних ресурсів. Така консолідація дала змогу впроваджувати більш масштабні проєкти (наприклад, будівництво доріг, модернізація шкіл та лікарень, розвиток центрів культурного дозвілля тощо), а також посилити вплив громад на процеси регіонального розвитку.

Разом з тим, І.П. Приходько та С.В. Сидоренко наголошують що, « фінансова децентралізація вбачається складним явищем. Існуюча в Україні система міжбюджетного вирівнювання, з одного боку, має позитивний ефект, оскільки дозволяє частково нівелювати регіональні соціально-економічні асиметрії; а з іншого – мета міжбюджетних трансфертів сьогодні полягає не у вирівнюванні бюджетних можливостей регіонів, а зводиться до вирівнювання можливості забезпечення бюджетних зобов'язань перед населенням регіонів, що, у свою чергу, знижує потенціал регіонального розвитку» [161].

Дослідження соціально-економічного розвитку сільських територій та ролі держави в регулюванні цих процесів розглядаються у працях низки науковців, зокрема О.В. Лазарєва [95], І.А. Цвігун [191], В.В. Горлачук, О.Б. Кузьменко, Ю.І Яремко [33], та інші.

Сільські території в середньому по світу, займають близько 75% від загальної площі країн, де проживає 51% населення та виробляється близько 32% світового ВВП [170]. Це свідчить про високу значущість сільської місцевості в економічній, продовольчій і демографічній структурах багатьох держав. В Україні, як і в інших країнах із перехідною економікою, сільські території часто залишаються на периферії економічних процесів, що супроводжується відтоком молоді в міста, зменшенням чисельності населення та погіршенням стану соціальної інфраструктури. Однією з головних причин поглиблення кризи в українському селі є втрата державою контролю над процесами його розвитку та недостатня інтегрованість політики сільського розвитку до загальної системи державного управління. Подолання цих викликів можливе за умов створення ефективної системи

державного регулювання, що базується на розумінні специфіки сільських територій, забезпечує стимулювання економічної активності, формування сприятливого інституційного середовища й розвиток людського потенціалу [76; 89; 216].

На сучасному етапі організаційно-економічні засади реформування підходів розвитку українських сіл доцільно розглядати крізь призму інституціонального підходу. Він включає систему принципів управління розвитком села, спрямованих на зміну базових складових сучасного сільського устрою з урахуванням специфіки наявних інституцій (умов), чинників впливу та механізмів реалізації [94]. У цьому контексті важливим напрямом залишається розробка цілісних інструментів державної політики, які б дали змогу використати синергетичний потенціал сільських територій (виробничий, соціальний, природно-ресурсний, культурно-історичний). Саме під синергетичним потенціалом слід розуміти можливість комплексної взаємодії різних складових (економічної, соціальної, екологічної), внаслідок чого загальний ефект перевищує суму їхніх ізольованих результатів [94].

Критично важливим напрямом державного регулювання є підвищення зайнятості та рівня доходів у сільській місцевості, адже протягом десятиліть основним джерелом прибутку селян була аграрна діяльність, натомість можливості отримати високооплачувану роботу у несільськогосподарських галузях були обмеженими. Тому в рамках стратегій розвитку сільських територій наголошується на диверсифікації сільської економіки, залученні нових виробництв, розвитку зеленого туризму, народних промислів, ремісництва та інших форм підприємництва, що дозволяють підвищувати додану вартість і створювати робочі місця [76; 149]. Для цих цілей застосовуються різноманітні фінансово-кредитні інструменти: гранти, субсидії, пільгові кредити для дрібних та середніх виробників, а також для інноваційних стартапів, пов'язаних із переробленням сільськогосподарської продукції.

Важливо відзначити взаємозалежність між розвитком малого підприємництва в селах та покращенням інфраструктури. З одного боку, розвинена транспортна, комунальна та соціальна інфраструктура збільшує інвестиційну привабливість територій, з іншого – наявність місцевих успішних проєктів стимулює громади до активнішого пошуку фінансування для власного інфраструктурного оновлення [76]. Додатковий ефект може бути досягнутий при створенні кластерів, що об'єднують фермерів, переробників, постачальників обладнання, логістичні компанії. Кластерний підхід сприяє координації економічних суб'єктів, формуванню спільних маркетингових стратегій, підвищенню конкурентоспроможності місцевих виробників на внутрішньому й зовнішньому ринках.

На підтримку вищевказаних процесів орієнтований програмно-цільовий підхід до державного регулювання, який передбачає розробку цілевих програм на державному та регіональному рівнях. Такі програми фокусуються на конкретних проблемах чи пріоритетах, наприклад, ремонті доріг, водопостачанні, покращенні медичних послуг, впровадженні енергоефективних технологій [94]. За рахунок чіткої структуризації ієрархії цілей, заходів і ресурсів можна досягти прозорого та більш ефективного використання бюджетних коштів. У рамках цих програм забезпечується контроль за результативними показниками (кількість відремонтованих кілометрів доріг, обсяг підключених до інженерних комунікацій житлових будинків, кількість створених робочих місць тощо), що підвищує підзвітність відповідальних органів перед громадою.

Аналіз європейського досвіду, а також реалізованих в Україні ініціатив (зокрема у форматі співпраці з міжнародними організаціями) показує, що для досягнення сталого розвитку сільських територій слід дотримуватися кількох важливих принципів [27; 222]:

– комплексності, за якої сільський розвиток охоплює економічну, соціальну, екологічну сфери, а дії в одному напрямі узгоджуються із заходами в інших;

- відкритості, що означає прозорість процесів планування та впровадження, включно з належним інформуванням і залученням місцевого населення;

- участі населення в ухваленні рішень, плануванні й контролі реалізації проектів. Це дозволяє враховувати реальні потреби і зменшує ризики опору реформам;

- опори на місцеві ресурси і потенціал, стимулювання локального підприємництва, кооперативного руху, формування міжсекторальних зв'язків.

З огляду на ці принципи і враховуючи нинішній стан українських сіл, пропонується продовжити впровадження інституційних перетворень, спрямованих на підвищення спроможності органів місцевого самоврядування, а також створити дієві фінансово-економічні механізми, які дозволять підтримувати розвиток соціальної інфраструктури, зайнятості, охорони здоров'я і освіти [27]. У такий спосіб можна зменшити депопуляцію на селі, стабілізувати демографічну ситуацію та стимулювати повернення молоді.

Одним із ключових векторів сучасної політики має залишатися розвиток самодостатніх у фінансовому плані територіальних громад. Зокрема, із метою підвищення привабливості сільських територій для проживання слід розширити можливості доступу населення до якісних медичних і освітніх послуг, застосовуючи концепцію «гроші йдуть за людиною», а також програмами підтримки фахівців, які погоджуються працювати в сільській місцевості. Це потребує удосконалення системи субвенцій, створення пільгового житла для молодих спеціалістів, підготовки кадрів, здатних застосовувати інноваційні підходи в наданні муніципальних і адміністративних послуг [76; 149 ;90 ; 204].

Згідно з Концепцією розвитку сільських територій, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.09.2015 р., поступове вдосконалення системи управління сільськими громадами має

супроводжуватися акцентом на екологічну складову. Це відповідає загальносвітовій тенденції переходу до «зеленої» економіки, яка розглядає природні ресурси як основу тривалого зростання. У цьому напрямі важливим є розвиток органічного землеробства, запровадження екологічно чистих технологій у тваринництві, диверсифікація джерел енергії та енергоефективні рішення в житловому секторі [222]. Одночасно необхідне належне правове регулювання відносин щодо збереження довкілля: контроль за скидами забруднюючих речовин, моніторинг стану водойм, утилізацію та переробку відходів.

Практичний досвід розвинутих європейських країн демонструє, що становлення ефективної системи управління на селі значною мірою залежить від розвитку лідерства на місцях, підготовленості управлінського корпусу та здатності співпрацювати з місцевими підприємцями та громадськими організаціями [76; 105]. Стимулювати й координувати такі процеси можуть державні (або регіональні) агентства, що спеціалізуються на розвитку сільських територій, надаючи консультативні послуги, методичну допомогу, беручи участь у підготовці заявок на гранти та інші форми міжнародної технічної допомоги.

Завдяки поєднанню зусиль державного, регіонального та місцевого рівнів, а також активній співпраці з міжнародними партнерами, можна вирішувати такі задачі:

- підвищення інвестиційної привабливості сільських територій. Це включає спрощення процедур землекористування, стимулювання розвитку індустріальних парків і логістичних центрів у сільській місцевості, створення сприятливого бізнес-клімату (зокрема й для агропромислових кластерів);

- запровадження структурної перебудови економіки села, щоб вона не обмежувалася первинним сільськогосподарським виробництвом, а включала перероблення, інновації, агротуризм, розвиток кооперативних форм господарювання;

- формування інструментів управління ризиками та безпекою розвитку сільських територій (страхування врожаїв, страхування майна, фінансова підтримка в разі стихійних лих, розбудова ефективної системи цивільного захисту);

- підтримка існуючих та формування нових елементів соціальної інфраструктури (шкіл, лікарень, спортивних і культурних закладів, центрів дозвілля), що забезпечує нормальні умови для життя населення та запобігає соціальній маргіналізації.

Пропонуючи напрями вдосконалення механізмів державного регулювання, варто спиратися на принципи сталого розвитку та комплексного підходу до вирішення суспільно-економічних проблем. Сталий розвиток передбачає гармонійне поєднання економічної, соціальної та екологічної складових, а також дотримання інтересів сьогодення, без загрози для майбутніх поколінь [27; 76]. За таких умов сільські території перестають сприйматися як економічно слабкі регіони, а набувають статусу простору для інновацій, експериментів, де нові технології можуть адаптуватися з урахуванням місцевої специфіки.

Серед іншого, важливою передумовою успішного розвитку місцевих бюджетів та економічної самодостатності громад є розширення власної податкової бази. Це може бути досягнуто завдяки залученню бізнесу, підвищенню економічної активності населення, створенню привабливого інвестиційного клімату. Якщо громада спроможна сформувати більший обсяг власних надходжень, вона отримує більшу незалежність від трансфертів з державного бюджету та може оперативніше реагувати на проблеми, що виникають [229]. Унаслідок цього забезпечується більш гнучкий і ефективний розподіл ресурсів, орієнтований на актуальні потреби мешканців села.

Формування міцних фінансових основ громад є тісно пов'язаним із прозорим та відповідальним управлінням, залученням громадськості до процесу ухвалення рішень, ефективним використанням даних і методів

аналізу для оцінювання результативності проєктів [2]. У демократичних країнах цей процес активно підтримується розвитком електронного врядування та цифрових технологій, що підвищують підзвітність органів місцевого самоврядування [226].

Загалом, аналізуючи здобутий досвід, можна стверджувати, що на сьогодні Україна перебуває в процесі масштабних перетворень, які мають закласти нову парадигму розвитку сільських територій. З одного боку, впровадження децентралізації, фінансової та адміністративної реформи відкривають широкі можливості для місцевих ініціатив і самоврядування. З іншого боку, існують і виклики: брак професійних кадрів на місцях, нерівномірний розподіл ресурсів, зокрема дефіцит інвестицій у периферійні території, а також відсутність сталої координації між різними рівнями влади. Для подолання цих проблем слід:

- продовжувати формування правової бази, що регламентує діяльність громад і передбачає фінансові інструменти для їхньої підтримки [113];
- забезпечувати інформаційний супровід та підвищення компетентності місцевих лідерів (депутатів, старост, сільських голів) у питаннях проектного менеджменту, залучення інвестицій, розвитку соціальної інфраструктури;
- налагоджувати партнерство з міжнародними організаціями та фондами, які можуть підтримувати інноваційні рішення в сільській місцевості (наприклад, програми ЄС LEADER, COSME, гранти USAID, програми ООН тощо)[91];
- впроваджувати моніторинг і оцінювання ефективності заходів державної політики з розвитку сільських територій, зокрема за допомогою системи ключових індикаторів (індекс людського розвитку, рівень зайнятості, частка малого та середнього підприємництва, якість доріг, обсяг інвестицій, рівень міграції та ін.) [149; 222].

Згадані завдання неможливо вирішити винятково за рахунок державних програм, адже ключову роль відіграє ініціативність та

самоорганізація самих місцевих громад. Останні мають стати рівноправними партнерами держави, а не пасивними спостерігачами. Від активності та згуртованості населення залежить, чи будуть успішно реалізовані проекти розвитку, чи зможуть громади протистояти негативним тенденціям (депопуляція, безробіття, екологічні проблеми). Досвід європейських країн свідчить, що громадська участь у процесі ухвалення рішень істотно підвищує шанси на успішне втілення стратегій сільського розвитку.

А тому до традиційних завдань державного регулювання (підтримка аграрного сектору, забезпечення продовольчої безпеки, розвиток соціальної інфраструктури) додаються нові виклики, пов'язані зі зміною клімату, необхідністю екологізації виробництва, запровадженням інновацій у сфері управління водними ресурсами та відходами. Реакція держави на ці виклики визначить якість життя у сільській місцевості в перспективі найближчих десятиліть[151].

Стале функціонування сільських територій у світовій практиці базується на формуванні збалансованої державної політики, яка спрямована на досягнення економічної конкурентоспроможності, демографічної стабільності, збереження довкілля, а також на підтримку багатофункціональності сільського господарства й інших видів господарської активності в сільській місцевості [94]. Ключову роль при цьому відіграють правові, економічні та організаційні важелі, а також інвестиційне, фінансове [111] й інформаційне забезпечення. У комплексі вони формують умови для багатофункціонального розвитку села, який охоплює як аграрне виробництво, так і несільськогосподарські види зайнятості, розвиток соціальних послуг, інноваційної й переробної діяльності.

Значну роль у визначенні пріоритетів і механізмів державного регулювання розвитку сільських територій відіграє «Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030» [122], (далі – Стратегія), яка є дорожньою картою розвитку сільського

господарства, та підготовчим підґрунтям для підготовки аграрного сектору до вступу України в ЄС.

На прикладі Європейського Союзу можна побачити ефективність акценту на розвиток сільських територій у рамках Спільної аграрної політики (далі - САП), оскільки в 27 країнах ЄС, близько 20–27% населення проживає переважно у сільській місцевості [222]. САП ЄС історично розвивалася з орієнтації на суто сільськогосподарські питання до розширеного бачення, що охоплює розвиток сільських територій загалом. Це означає, що сучасна політика ЄС є комплексною та включає елементи регуляторно-ринкової, цінової, зовнішньоторговельної й структурної політики. Пріоритети розвитку сільських охоплювали конкурентоспроможність, захист довкілля та раціональне використання земельних ресурсів, а також підтримку сільської багатофункціональності й підвищення якості життя в селах. У наступних періодах ці напрями лише посилюються, акцентуючи увагу на інноваціях, «зелених» технологіях, залученні молоді до сільського господарства та розвитку «розумних» сіл (smart villages) [222; 86; 147].

«Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року» постає як всеосяжний концептуальний документ, що визначає довгострокові пріоритети й механізми економічного, екологічного та соціального відновлення й модернізації аграрного сектору. З огляду на масштабні внутрішні й зовнішні виклики, а також у контексті євроінтеграційних процесів, ця Стратегія ґрунтується на усвідомленні критично важливої ролі аграрної сфери для гарантування продовольчої безпеки, підтримки економічної стабільності, розвитку місцевих громад і поступової адаптації України до спільних політик ЄС. Особливого значення вона набуває для сільських територій, адже саме вони є просторовим, соціальним і ресурсним осередком забезпечення продовольства, водночас залишаючись регіонами з підвищеними ризиками депопуляції, соціально-економічних диспропорцій і деградації довкілля.

Аграрний сектор зазнав суттєвих випробувань унаслідок воєнної агресії російської федерації, що призвело до зниження обсягів виробництва, втрати експортних ринків і деструкції логістичної інфраструктури. Попри це, українське сільське господарство зберігає високий потенціал, що може слугувати міцною основою для відновлення економіки та соціальної сфери, а також для поступової інтеграції у світову торговельну систему[5]. Стратегія враховує широкий спектр національних і міжнародних норм, включно з положеннями права ЄС (*acquis ЄС*), нормами санітарного і фітосанітарного контролю та принципами сталого розвитку в аграрному секторі.

З урахуванням нових потреб повоєнного відновлення та завдань європейської інтеграції, особливий наголос у Стратегії зроблено на адаптації державної політики, зміцненні інституційної спроможності, створенні прозорих і дієвих механізмів державної підтримки виробників. Документ також охоплює питання розвитку органічного виробництва, біобезпеки, збереження біорізноманіття, переходу до циркулярної біоекономіки, цифрової трансформації аграрного сектору й збалансованого соціального розвитку сільських територій. Нижче викладено основні засади та напрями реалізації Стратегії, а також обґрунтовано її ключову важливість для майбутнього України та її сільських громад.

Стратегія створює комплексне бачення для реалізації державної політики, спрямованої на формування конкурентоспроможного й одночасно соціально орієнтованого аграрного сектору, який би відповідав вимогам захисту довкілля та збереження природних ресурсів. Однією з центральних цілей документа є забезпечення національної та світової продовольчої безпеки за рахунок збільшення врожайності, підвищення продуктивності й поглиблення переробки, а також диверсифікації виробництва з метою зниження ризиків надмірної спеціалізації. При цьому наголошується, що українські виробники активно розвиваються на глобальних ринках, роблячи суттєвий внесок у формування світового продовольчого балансу, зокрема у сегментах зерна, олії, кукурудзи, ячменю. Сільськогосподарські угіддя нашої

держави характеризуються значною часткою родючих чорноземів, що створює передумови для утримання високих показників експорту навіть в умовах воєнних викликів.

Важливим підґрунтям для розроблення Стратегії є аналіз показників галузі. До початку повномасштабного вторгнення Росії аграрний сектор України формував близько 8–9 відсотків ВВП, забезпечував більш ніж половину товарного експорту. Проте після 2022 року відбулося різке зменшення площі засіяних земель через замінування, окупацію, руйнування інфраструктури, логістичні труднощі. Утім, навіть за цих несприятливих умов аграрний експорт залишився однією з головних валютоутворювальних складових економіки. У структурі зайнятості українських громадян сільське господарство зберігає відчутну вагу, що вказує на безпосередній вплив сільськогосподарської діяльності на соціально-економічний стан місцевого населення, зокрема на рівень зайнятості, доходи й добробут у сільській місцевості.

Стратегія окреслює масштабну проблематику, яка потребує нагального вирішення. Поряд із наслідками воєнних дій, головними викликами є необхідність подолати розрив у доходах між великими та малими господарствами, стимулювати малих виробників до залучення у ринковий простір, розвивати кооперацію, забезпечувати рівний доступ до ресурсів і підтримки. Істотну роль у майбутньому розвитку відіграють питання прозорого й регульованого ринку землі, розширення кредитних інструментів, страхових та гарантійних фондів, формування ефективних механізмів обліку та оцінки земель, що мають базуватися на сучасних цифрових технологіях і відповідати стандартам ЄС. Зокрема, підкреслюється потреба в інтегрованих системах адміністрування та контролю (IACS), які є обов'язковим елементом Спільної аграрної політики Євросоюзу.

Особливої уваги потребують сільські території як просторова основа аграрного виробництва й місце проживання значної частки населення. Саме на селі зосереджено трудові ресурси, природні угіддя, локальні традиції, що

формують сукупний аграрний потенціал країни. У цьому контексті Стратегія наголошує на взаємопов'язаності процесів сільськогосподарського розвитку й повноцінного сільського розвитку (rural development). Реформи в аграрній галузі передбачають низку заходів із підвищення добробуту населення, зміцнення інфраструктури, розвиток освіти, охорони здоров'я, підвищення зайнятості через диверсифікацію економічної діяльності (створення несільськогосподарських робочих місць), формування сталого бізнес-середовища й покращення умов праці й життя жінок і молоді.

У документі визначаються масштабні завдання для сільськогосподарської й суміжних галузей, де головними аспектами є:

– Відновлення повоєнного виробництва, що охоплює заходи з розмінування та відбудови інфраструктури, а також впровадження програм підтримки ліквідності й державних гарантій для сільськогосподарських виробників [4]. Наслідки воєнних руйнувань на окупованих чи постраждалих територіях підсумовують величезні втрати ресурсів, складів, техніки. Тому надважливим є відновлення господарської діяльності, залучення інвесторів і задоволення потреб у фінансуванні фермерів-початківців і тих, хто втратив ресурси внаслідок бойових дій.

– Забезпечення продовольчої безпеки. У Стратегії акцентовано, що навіть за складних умов вітчизняне виробництво харчових продуктів залишається пріоритетним для внутрішнього споживання й експорту. Продовольча безпека передбачає доступність харчових продуктів для всього населення, стримування інфляційних процесів, належну якість продукції та стабільний рівень доходів виробників. Особливу увагу приділено підтримці найбільш уразливих верств населення й адаптації до глобальних трендів зміни продовольчих ланцюгів, де Україна залишається вагомим гравцем.

– Поглиблена переробка, формування доданої вартості та розширення експорту продукції з високим ступенем переробки. Вітчизняне сільське господарство тривалий час орієнтувалося на сировинний експорт (зерно, олійне насіння, олію). Стратегія визначає курс на стимулювання виробництва

більш складної продукції: глюкози, фруктози, крохмалю, біоетанолу, продукції тваринництва з високою часткою переробки. Такий підхід підвищить конкурентоспроможність на глобальних ринках, а також створить нові робочі місця в місцевих громадах, що критично важливо для сільської економіки.

– Розвиток структур малого та середнього бізнесу. Стратегія фокусується на необхідності усунення розриву між великими аграрними холдингами та малими господарствами, які через дефіцит ресурсів, обмеженість доступу до кредитів і земель можуть виявлятися найбільш уразливими під час криз. Документ містить положення про розширення програм гарантування кредитів, зокрема через Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві, а також про вдосконалення механізмів державної підтримки, щоб малим і середнім виробникам було легше отримувати фінансові ресурси. Така допомога сприятиме диверсифікації виробництва, особливо в сферах овочівництва, садівництва, виробництва нішевої продукції, розвитку локальних систем збуту.

– Зміцнення інституційної спроможності, що охоплює створення виплатної агенції й впровадження інтегрованої системи адміністрування та контролю (IACS). Ці системи є необхідними елементами для прозорого розподілу державних та європейських субсидій чи інших форм підтримки, забезпечуючи точну ідентифікацію земель, тварин, структури власності й діяльності виробників. Така інтеграція української системи з європейською дозволить залучати програми фінансування й регулювати виробництво відповідно до високих стандартів ЄС.

– Гармонізація із санітарними й фітосанітарними нормами, системами контролю безпечності харчових продуктів та відповідними регламентами ЄС. З огляду на міжнародні зобов'язання та зростаючі вимоги глобальних ринків, упровадження належних стандартів у ветеринарній медицині, фітосанітарному нагляді, контролі обігу харчової продукції й дотримання екологічних нормативів вважається одним із пріоритетних напрямів

політики. Зокрема, передбачено посилення боротьби з інфекційними хворобами тварин, запровадження жорсткіших вимог до використання антибіотиків.

– Підвищення конкурентоспроможності й стимулювання експорту. Хоча Україна вже активно присутня на світових ринках зерна й олії, Стратегія спрямована на розширення частки продукції, що має вищу додану вартість. Важливим завданням є диверсифікація логістичної інфраструктури, розвиток морських портів (з урахуванням безпекової ситуації), удосконалення автомобільної, річкової та залізничної логістики, приведення їх у відповідність із нормами ЄС. Це безпосередньо впливає на спроможність розширювати експортні можливості сільськогосподарської продукції та зміцнювати позиції України як гаранта продовольчої безпеки.

– Регулювання ринку землі та його моніторинг. Одним із центральних елементів реформи є завершення формування прозорого земельного кадастру, включно з реєстрацією всіх сільськогосподарських ділянок, узгодження законодавчих і технічних питань із Директивою ЄС INSPIRE, впровадження системи публічного моніторингу цін і транзакцій, автоматизація процесів нормативно-грошової оцінки для спрощення процедури оподаткування землі. Все це має сприяти формуванню ефективного ринку, що стане джерелом додаткових інвестицій і забезпечить фермерів можливістю використання землі як ліквідної застави.

– Збереження довкілля, адаптація до змін клімату та органічне виробництво. Стратегія наголошує на важливості екологізації аграрної діяльності, обмеженні застосування хімікатів, впровадженні технологій точного землеробства, раціональному водокористуванні, а також переході до органічного виробництва й циркулярної біоекономіки. Значну увагу приділено розвитку альтернативної енергетики, зокрема біогазу, біометану, використанню побічних продуктів сільського господарства, зниженню обсягів утилізації органічних відходів. Усе це відповідає принципам

«Європейського зеленого курсу» і відкриває можливості для отримання додаткових екологічних субсидій та інвестицій.

– Покращення системи поширення аграрних знань та інновацій. У документі передбачено створення мережі дорадчих служб, розвиток дослідницьких установ, підвищення ролі Національної академії аграрних наук шляхом оптимізації наукових програм, посилення співпраці з міжнародними партнерами, зокрема за програмами Horizon Europe[106]. Особливо важливо, що сучасний розвиток сільського господарства потребує цифрових інструментів [40], супутникового моніторингу, штучного інтелекту, які здатні точніше керувати виробничими процесами, ресурсами (вода, добрива, насіння) та посилювати конкурентні переваги.

– Формування дієвої політики сільського розвитку. Це означає не лише фінансування агросектору, а й запровадження цілого спектра заходів, спрямованих на зміцнення соціальної інфраструктури, підвищення рівня зайнятості, покращення умов життя в сільській місцевості. У центрі уваги – розбудова дорожньої та цифрової інфраструктури [226], доступ до освіти й медицини, програми підтримки жіночого й молодіжного підприємництва, розвиток кооперативного руху й громадських ініціатив. Такий підхід відповідає принципам децентралізації, коли органи місцевого самоврядування отримують більше повноважень і ресурсів для формування власних програм розвитку, інтегруючи їх у загальнодержавну стратегію.

– Гендерна рівність у сільському середовищі. Стратегія проголошує принципи недискримінаційного доступу жінок до агровиробництва, фінансування, прийняття рішень на місцевому рівні, сприяння збільшенню їхньої участі в управлінні громадськими справами. Узгодження з міжнародними стандартами в цій сфері є особливо важливим, оскільки жінки часто перебувають у більш вразливому становищі в сільській місцевості, зокрема через обмежені можливості працевлаштування, вищий ризик бідності та менш сприятливі соціальні умови.

Загалом реалізація Стратегії до 2030 року поділяється на два етапи: перший (2025–2027 роки) зосереджується на невідкладних заходах із відновлення, відбудови й формування законодавчої бази, а також на створенні низки інституційних механізмів. Другий етап (2028–2030 роки) передбачає більш комплексну оцінку результатів і розроблення стратегічного плану на подальший період з урахуванням вимог законодавства ЄС. Такий підхід дає змогу поступово й системно перейти від етапу відновлення до повноцінної інтеграції України в європейський простір і глобальну ринкову систему.

Важливим елементом виконання усіх передбачених заходів є необхідність ефективного фінансового забезпечення, що має відбуватися за рахунок державного бюджету, коштів місцевих бюджетів, грантових і кредитних програм міжнародних фінансових організацій та органів ЄС, а також приватних інвестицій. У розрізі підтримки сільських територій акцент робиться на комплексному використанні ресурсів, коли кошти мають спрямовуватися не лише на пряму допомогу аграрним виробникам, а й на розвиток соціальної, логістичної й інноваційної інфраструктури [5]. Залучення міжнародної донорської допомоги передбачає гармонізацію українського законодавства й практик із європейськими нормами в галузі екології, транспорту, безпечності харчових продуктів, гендерної рівності, бюджетного управління тощо.

Усебічна увага до сталого розвитку сільських територій у Стратегії пояснюється тим, що від стану місцевих громад залежить реалізація загальнодержавних цілей: поліпшення демографічної ситуації, скорочення безробіття, зростання обсягів виробництва, вдосконалення освітніх і медичних послуг, забезпечення якісної логістики. Саме сільська громада часто є первинною ланкою взаємодії між державою й виробниками, оскільки вона отримує делеговані повноваження, розпоряджається землею та іншими ресурсами, впливає на локальне підприємницьке середовище й формує умови для комфортного проживання населення. Тому належна підтримка громад у

рамках Стратегії набуває системного значення: держава має розробляти інструменти, що допомагатимуть громадам створювати робочі місця, залучати інвестиції, піклуватися про екологію та формувати інноваційне середовище.

Одним із напрямів зміцнення життєздатності сільських територій є підтримка фермерів-початківців. Стратегія передбачає конкретні кроки: розширення консультаційних послуг, розвитку мережі дорадництва, запровадження грантів на організацію фермерських господарств, пільгові умови кредитування для молоді й ветеранів війни. Це дає змогу формувати в сільській місцевості верству підприємців, орієнтованих на інноваційні та високорентабельні методи ведення господарства. Розвиток сімейних фермерських господарств, кооперативів, асоціацій і кластерних об'єднань сприятиме підвищенню вартості сільськогосподарської продукції, формуванню партнерських ланцюгів, підвищенню конкурентоспроможності, а також мобілізуватиме соціальну активність населення.

У контексті екологічної складової особливої актуальності набуває питання зрошування земель, відновлення меліоративних і дренажних систем, оскільки зміни клімату й поступове виснаження водних ресурсів роблять питання водозабезпечення іригаційних площ критичним для південних і східних регіонів. Воєнні дії, зокрема підрив греблі Каховської ГЕС, катастрофічно вплинули на водний баланс у нижній течії Дніпра. Відродження цих територій вимагатиме додаткових капітальних інвестицій і залучення науково-технічного потенціалу. У Стратегії пропонується комплексний підхід, що передбачає оцінку запасів поверхневих і підземних вод, планування будівництва або відновлення гідротехнічних споруд, застосування ресурсозберігаючих технологій зрошення, а також залучення коштів у межах програм державно-приватного партнерства.

Окрему увагу приділено інноваційному напрямку сільського господарства – розвитку біоенергетики. Залишки рослинництва, відходи тваринництва можуть стати основою для отримання біогазу, біометану та

інших видів альтернативного палива. Це дасть змогу знизити енергетичну залежність, поліпшити екологічні показники й доповнити загальний ланцюг виробництва, створюючи додаткову прибутковість господарствам. Такі можливості особливо важливі в період відбудови й формування нової енергетичної стратегії, оскільки поєднання аграрного сектору та відновлюваної енергетики наближає Україну до європейських кліматичних цілей.

Водночас набирає обертів і органічне виробництво, що відповідає світовим трендам екологічності, здорового харчування й соціальної відповідальності. До повномасштабної агресії Росії органічний сектор в Україні швидко зростає, однак війна спричинила скорочення площ під органічними культурами, зокрема через мінування полів і пошкодження ланцюгів постачання. У Стратегії органічне виробництво позиціонується як перспективний і пріоритетний напрям, що потребує посиленого державного стимулювання і фінансування, а також нормативно-правової гармонізації з вимогами ЄС. Цей вектор особливо важливий для сільських місцевостей, оскільки органічний бізнес передбачає використання ручної праці й створення додаткових робочих місць, а також сприяє збереженню традиційних сортів і методів вирощування.

Для досягнення амбітних цілей Стратегії надзвичайно важливим є налагодження системи моніторингу її реалізації. Документ передбачає низку заходів, зокрема щорічне звітування, аналіз виконання операційних планів, оновлення статистики й баз даних щодо виробників, реєстрів земель, стану продовольчої безпеки тощо. Така прозорість і підзвітність мають стати орієнтиром для подальшого коригування політики, вчасного виявлення проблем і недоліків. За підсумками другого етапу реалізації (після 2030 року) очікується формування нових стратегічних документів із урахуванням актуалізованих викликів і здобутого досвіду.

Таким чином, Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року є комплексною відповіддю

держави на питання економічного відновлення, продовольчої та екологічної безпеки, соціального прогресу й конкурентоспроможності на глобальних ринках. Її цінність полягає в тому, що вона не лише орієнтована на короткострокові завдання повоєнного відновлення, а й дає цілісне бачення реформи аграрного сектору і його тісного зв'язку з розвитком сільських територій, впровадженням європейських стандартів і фундаментальних принципів сталого розвитку.

У площині місцевого розвитку найактуальнішою є ідея територіально-диференційованого підходу, коли рішення приймаються з урахуванням специфіки кожної громади, її ресурсів, потреб населення і природно-кліматичних умов. Поєднання децентралізації, розбудови інституційної бази для управління земельними ресурсами, удосконалення логістичної інфраструктури, цифровізації та покращення доступу до фінансування створюють передумови для якісних змін в організації аграрного виробництва й підвищення соціальних стандартів на селі.

Крім того, інтеграція українського сільськогосподарського виробництва в європейські ринки не може бути реалізована без системної узгодженості аграрної політики з вимогами Спільної аграрної політики ЄС. Зокрема, передбачається формування виплатної агенції, яка забезпечуватиме адресне й прозоре використання фінансових ресурсів, передбачених для стимулювання тих чи інших напрямів сільськогосподарської діяльності. Одночасно важливо підготуватися до виконання вимог ЄС у сфері безпечності продуктів, ветеринарного та фітосанітарного нагляду, охорони довкілля. Це відкриє можливості для розширення експорту, участі у програмах фінансування ЄС, а також зробить аграрний сектор привабливішим для міжнародних інвесторів.

Важливим аспектом Стратегії є визнання ролі приватного бізнесу, громадських організацій і наукових установ у досягненні задекларованих цілей. Документ наголошує, що науково-технічний прогрес, зокрема поширення інновацій і передових агротехнологій, дає шанс підвищити

продуктивність і конкурентоспроможність українського сільського господарства, а також запровадити програми сталого управління природними ресурсами. У контексті воєнного стану підтримка сільськогосподарських досліджень, залучення світового досвіду й розвиток дорадчих послуг є надзвичайно актуальними, адже це допоможе швидше реагувати на екстрені виклики, формувати нові ланцюги постачання, забезпечувати продовольчу безпеку.

Нарешті, слід наголосити на місці людського фактору, адже Стратегія спрямована на підвищення рівня добробуту населення, створення привабливого середовища для життя і праці в сільській місцевості, зокрема для молоді, жінок, ветеранів. Залучення цих категорій населення до економічної активності сприятиме скороченню безробіття, зниженню міграційних потоків і підтримці громад у складний перехідний період. Величезний потенціал мають програми професійного навчання, підвищення кваліфікації, цифрової освіти, що допоможуть засвоїти сучасні підходи до ведення аграрного бізнесу та інноваційних технологій.

Отже, узагальнюючи, можна підкреслити, що дана Стратегія є наріжним каменем для формування середньо- та довгострокової політики розвитку аграрної галузі й сільських територій. Вона спирається на системний аналіз проблем, враховує вплив військових чинників, інтеграційні прагнення України до ЄС і головні глобальні тенденції в агропродовольчій сфері. Її успішна реалізація залежить від політичної волі, ефективного управління, належного фінансування, а також від активної співпраці всіх зацікавлених сторін – органів державної влади, місцевого самоврядування, сільськогосподарських виробників, науковців, донорів, громадських і міжнародних організацій. Для сільських територій Стратегія відкриває нові перспективи відродження, посилення ролі локальних ініціатив, підвищення рівня зайнятості й добробуту, збереження унікальної природної та культурної спадщини. Вона поєднує економічну ефективність з екологічною раціональністю, враховує соціальні потреби та інноваційний потенціал,

формуючи цілісне бачення України як могутньої аграрної держави, інтегрованої у світові та європейські продовольчі мережі й готової долати виклики майбутнього.

На підставі аналізу теоретичних засад, а також нормативних актів у галузі розвитку сільських територій, автори [188], автори наголошують на декількох можливих моделях розвитку сільських територій. Так, перший сценарій передбачає збереження наявних тенденцій, коли відбувається подальша комерціалізація сільського господарства і стрімка експансія великих агрохолдингів, котрі не беруть на себе достатнього рівня соціальної та екологічної відповідальності. Держава майже не втручається. Наслідки цього можуть бути негативними для демографії та соціальної інфраструктури віддалених районів.

Другий сценарій полягає в декларативному збільшенні державної підтримки виробництва та соціальної сфери без реально забезпеченого фінансування і продуманого механізму втілення. Це може призвести до деякого поліпшення економічної ситуації, але не гарантує сталого вирішення проблем зайнятості чи екології.

Третій сценарій є найбільш оптимальним, оскільки включає комплексний розвиток сільських територій на основі партнерства між державою, бізнесом і громадою: раціональний розвиток конкурентоспроможного багатогалузевого сільського господарства та несільськогосподарської діяльності з урахуванням екологічної сталості й посиленням соціальної відповідальності підприємств [188 с.652].

Зміна парадигми розвитку сільських територій, де розвиток переробної галузі агропромислового комплексу розглядається як ключовий інструмент та, по суті, нова парадигма подолання існуючих диспропорцій, передбачає фундаментальний перехід від переважно сировинної моделі економіки до формування потужного сектору з високою доданою вартістю. Цей підхід є однією з вирішальних умов забезпечення їх сталого зростання та соціально-економічної стабільності. Сільські громади, володіючи значним природно-

ресурсним потенціалом, зокрема в аграрному секторі, мають унікальну можливість трансформувати цей сировинний фундамент на сучасні виробничі комплекси з глибоким рівнем переробки сільськогосподарської продукції. Такий стратегічний зсув не лише усуває критичну залежність від реалізації необробленої сировини, що часто характеризується низькою рентабельністю та високою волатильністю цін, а й закладає міцну основу для диверсифікації місцевої економіки та розвитку супутніх сфер господарської діяльності – від логістики та пакування до маркетингу та агротуризму.

Традиційний сировинний тип економіки сільських територій незмінно супроводжується цілою низкою системних проблем: нестабільністю та часто низькими цінами на сільськогосподарську продукцію, посиленням залежності від непередбачуваних зовнішніх ринкових коливань, обмеженою диверсифікацією виробництва та, як наслідок, низькими доходами сільського населення і місцевих бюджетів. Натомість, створення та розвиток ланцюгів доданої вартості безпосередньо на локальному рівні, через стимулювання переробних підприємств, надає змогу сільським громадам суттєво розширити свої виробничі можливості, залучити інноваційні технології обробки сировини, впровадити стандарти якості та безпеки продукції (наприклад, HACCP, ISO), та, відповідно, посилити власну конкурентоспроможність як на внутрішніх, так і на зовнішніх ринках. Це, у свою чергу, сприяє активізації підприємницької ініціативи серед місцевого населення, формуванню нових, більш кваліфікованих та високооплачуваних робочих місць, і, як результат, суттєвому зростанню податкової бази регіону.

Для успішної реалізації окреслених трансформаційних завдань вирішальне значення має державна інвестиційна політика, що базується на комплексній системі механізмів, спрямованих на створення сприятливих умов для залучення капіталу в розвиток сільських територій, і зокрема, в їх переробний сектор. Склад механізмів державної інвестиційної політики для досягнення цієї мети включає такі механізми:

- нормативно-правовий механізм - формування стабільного, прозорого та передбачуваного законодавчого поля, що включає розробку та імплементацію спеціальних законів про підтримку агропереробки, спрощення дозвільних процедур, захист прав інвесторів, а також гармонізацію стандартів якості та безпеки продукції з міжнародними вимогами;

- фінансово-економічний механізм - застосування інструментів прямої та непрямой фінансової підтримки, таких як цільові державні програми кредитування з пільговими ставками, надання державних гарантій, механізми часткової компенсації вартості обладнання або відсотків за кредитами, запровадження податкових стимулів (наприклад, знижені ставки податку на прибуток для новостворених переробних підприємств, податкові канікули, прискорена амортизація), грантові програми для інноваційних проектів у сфері переробки;

- інституційно-інфраструктурний механізм - розвиток інституцій підтримки бізнесу (агенції регіонального розвитку, консультаційні центри), створення та забезпечення функціонування інфраструктури для переробної галузі (індустріальні парки з агропромисловим ухилом, логістичні центри, елеватори, лабораторії контролю якості), а також покращення загальної інфраструктури сільських територій (дороги, енергозабезпечення, зв'язок);

- інформаційно-освітній та кадровий механізм - забезпечення доступу до актуальної ринкової інформації, промоція інвестиційних можливостей, організація навчальних програм та тренінгів для підготовки кваліфікованих кадрів для переробної галузі, підтримка науково-дослідних робіт у сфері нових технологій переробки.

Враховуючи розгляд автором переробної галузі як «парадигми подолання диспропорції розвитку сільських територій», в роботі доцільно виокремити механізм стимулювання розвитку переробних підприємств агропромислового комплексу як один з ключових, що сприяє подоланню диспропорцій розвитку. Цей специфічний механізм інтегрує елементи

вищезазначених загальних механізмів, але фокусує їх дію саме на потребах агропереробки. Він включає: 1. цільову фінансову підтримку, а саме розробку спеціалізованих програм мікрокредитування та грантової підтримки для малих та середніх переробних підприємств у сільській місцевості, особливо тих, що орієнтовані на виробництво продукції з високим ступенем переробки (наприклад, органічна продукція, готові харчові продукти, нішеві товари). Важливим є також співфінансування проектів з модернізації існуючих та створення нових переробних потужностей.

2. Податкове стимулювання, яке включає застосування диференційованих податкових ставок для підприємств, що інвестують у глибоку переробку сільськогосподарської сировини, створюють нові робочі місця на селі та впроваджують екологічно чисті технології. Це може включати тимчасове звільнення від сплати податку на прибуток або землю для новостворених підприємств.

3. Спрощення регуляторних процедур, а саме мінімізацію адміністративних бар'єрів для реєстрації, отримання дозволів (на будівництво, експлуатацію) та сертифікації продукції для переробних підприємств АПК, особливо для тих, що працюють у віддалених сільських районах.

4. Інфраструктурну та логістичну підтримку, тобто сприяння створенню локальних агропромислових кластерів та індустріальних парків з підведеною інфраструктурою (електроенергія, вода, дороги), а також розвиток мережі заготівельних пунктів, сховищ та холодильних потужностей для забезпечення стабільного постачання сировини та зберігання готової продукції.

5. Підтримку кооперації та інтеграції - стимулювання створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, що об'єднують виробників сировини та переробників, для забезпечення гарантованого збуту продукції та оптимізації ланцюгів постачання.

6. Науково-технічний та кадровий супровід - фінансування науково-дослідних програм, спрямованих на розробку інноваційних технологій переробки, а також організація програм навчання та перепідготовки кадрів для роботи на сучасних переробних підприємствах.

Інвестиційні процеси, керовані таким чином, що впливають на розвиток переробної галузі, можуть сформувати міцні передумови для створення продуктів із значною доданою вартістю безпосередньо на сільських територіях. У результаті зростає загальний рівень технологічної спеціалізації регіонів, підвищується кваліфікація місцевої робочої сили, що, своєю чергою, суттєво знижує відтік працездатного населення, особливо молоді, і стимулює їх залишатися та працювати в рідних громадах. Крім того, переробка локальних природних ресурсів та виробництво унікальної брендваної продукції відкриває можливості для виходу на нові, більш преміальні ринки, включаючи експортні, та формування позитивного інвестиційного іміджу сільських регіонів.

Таким чином, стратегічний відхід від сировинного формату економічної діяльності та переорієнтація на масштабне виробництво продукції з високою доданою вартістю є безальтернативними завданнями для забезпечення сталого та збалансованого розвитку сільських територій України. Ключовим фактором успіху в цьому напрямі виступає вдосконалена та цілеспрямована інвестиційна політика, реалізована через комплекс вищеописаних механізмів, з особливим акцентом на механізм стимулювання переробної галузі. Це передбачає підтримку технологічних інновацій, розвиток кооперативних об'єднань, активне залучення приватних інвесторів та створення сприятливого бізнес-клімату. Реалізація такої політики забезпечить не просто кількісне зростання, а якісний перехід до більш диверсифікованої, конкурентоспроможної та стійкої економіки сільських регіонів, сприятиме підвищенню рівня життя населення і формуватиме надійні передумови для їх довгострокового процвітання.

2.2. Аналіз проявів та чинників диспропорцій розвитку сільських територій України

Сучасний стан регіонального розвитку в Україні визначається довготривалими структурними соціально-економічними чинниками, які системно посилюють як міжрегіональні, так і внутрішньо-регіональні економічні суперечності, перешкоджаючи формуванню єдиного ефективного господарського простору держави. Ключовою рисою регіонів залишається глибока диференціація рівнів їх розвитку, причому ця тенденція не демонструє зменшення, а навпаки - перетворюється на хронічну незбалансованість.

Розбіжності за соціально-економічними показниками стають основним критерієм оцінки регіонів, що провокує поляризацію: окремі території демонструють прискорене зростання, тоді як інші - стагнацію або регрес. Наслідком є поглиблення нерівності у доступі до ресурсів, якості життя та економічних можливостей між регіонами України.

У наукових дослідженнях вчені О. Шевченко [229], А. Цвігун [191], М. Барановський [8], І. Вахович [21], А. Йорданов [72] та інші, які присвячені аналізу регіональних відмінностей, часто використовуються різні терміни, наприклад «нерівномірність», «асиметрія», «поляризація», «диференціація», «розбіжність», «дивергенція» та інші. Незважаючи на певні відтінки значень, усі ці поняття відображають характерні риси неоднорідного економічного розвитку в межах єдиного простору. Погоджуємося з автором [169], що найбільш точним є саме термін «диспропорції». Вважаємо, що цей термін передбачає визначення міри нерівномірності розвитку, а також часових і просторових параметрів, у яких ці прояви закріплюються.

Термін «диспропорції» дозволяє не лише констатувати існування відмінностей між окремими регіонами, а й проводити більш конкретний кількісний та якісний аналіз ступеня відхилень. До того ж, цей термін чітко спрямовує увагу дослідника на пошук причин, що зумовлюють подібну

розбалансованість, і на визначення шляхів її корекції. Якщо, наприклад, «неоднорідність» чи «дивергенція» фокусуються переважно на факті розходження, то «диспропорції» вказують на структурну невідповідність, яка може поглиблюватися чи, навпаки, згладжуватися з часом [154, 160, 172, 205].

На підставі викладених аргументів можна постулювати ключовий тезис, що диспропорція - це систематична структурна нерівність в соціально-економічному розвитку регіонів, що виникають через хронічну статичність факторів (історичних, географічних, інституційних) та призводять до незбалансованого розподілу ресурсів, можливостей і результатів розвитку.

Регіональні диспропорції соціально-економічного розвитку можуть проявлятися не лише на загальнонаціональному рівні, а й у межах окремих областей чи районів. Часто трапляється так, що навіть у порівняно розвиненому регіоні, поряд із містами та перспективними «полюсами зростання», існують громади з відчутно нижчим соціально-економічним потенціалом. Особливо це стосується сільських територій. Така локальна нерівномірність ускладнює комплексне управління розвитком, адже навіть в межах одного регіону виникає значна розбіжність в умовах життя населення і можливостях для ведення господарської діяльності.

Україні сільські території традиційно асоціюються з агровиробництвом, на відміну від розвинених країн, де застосовується інтегрований підхід до сільського розвитку. Сучасні глобальні виклики, зокрема забезпечення світової продовольчої безпеки, роблять концепцію сільського розвитку більш широкою та комплексною порівняно з вузько орієнтованою аграрною політикою [87].

Актуальність питань розвитку сільських територій посилюється внаслідок військових дій, що відбуваються на території України. За цих умов території, які не знаходяться під впливом бойових дій, повинні функціонувати максимально ефективно та забезпечувати економіку країни необхідними ресурсами та товарами [31].

Унаслідок зниження підприємницької активності в районах, наближених до лінії зіткнення, на противагу її зростанню у тилкових областях та з урахуванням посилення ролі оборонної сфери, виникли значні диспропорції в надходженнях до бюджетів територіальних громад. Водночас у воєнний період значно розширився перелік територій, що потребують державної підтримки загалом і стимулювання підприємництва зокрема [31].

Тому на думку Є.І. Качамарського, в умовах повномасштабної агресії російської федерації, нагальна потреба полягає у «необхідності перегляду положень Державної стратегії, регіональних стратегій та стратегій розвитку територіальних громад пов'язана із поглибленням розриву в розвитку регіонів... а також із фактом набуття Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі» [78].

Проблема диспропорцій у розвитку сільських територій є викликом, де, з одного боку, спостерігається значний аграрний потенціал і історично сформована адміністративна система сільських населених пунктів, а з іншого – спостерігається подальше загострення соціально-економічної нерівності між окремими регіонами, районами, та що найголовніше в умовах децентралізації – громадами, особливо сільськими. Такі диспропорції відображають не лише неоднорідність природно-ресурсної бази й інфраструктурного забезпечення та демографічних тенденцій, а й наявність фундаментальних проблем у структурі економічних зав'язків, способах формування місцевих бюджетів, організації господарської діяльності та механізмах державної підтримки.

У сучасному світі дедалі очевиднішою стає значущість просторового чинника в економічному та соціальному розвитку. Кожен регіон, маючи певну комбінацію ресурсів, історичного контексту, демографічних показників та інституційних особливостей, може виявляти значні розриви чи переваги порівняно з сусідніми територіями. Така неоднорідність є природним явищем, адже структурно відмінні характеристики регіонів формуються під впливом географічного розташування, природно-

кліматичних умов, економічної спеціалізації та рівня розвиненості локального бізнесу.

Водночас надмірні диспропорції між регіонами або навіть усередині них можуть гальмувати ефективну політику розвитку, ускладнювати синергійну взаємодію між локальними громадами, посилювати соціальну нерівність і провокувати економічні та політичні конфлікти.

Як свідчать дослідження [18], коли між окремими регіонами формується надто велика різниця в рівнях економічної активності та соціальних стандартів, виникає явище «деформації ринкових взаємозв'язків». Окремі області й міста, концентруючи левову частку ресурсів, капіталу та кваліфікованих кадрів, стають «полюсами зростання», тоді як території, що є віддаленими від таких «полюсів зростання» - «периферія» може бути ізольованою та не мати достатнього потенціалу для повноцінного розвитку відповідно до загальнонаціональних показників.

Відповідно, на переферійних територіях відбувається зниження демографічних показників, падає рівень зайнятості, звужуються можливості для інвестицій, інновацій та технологічної модернізації, що в підсумку призводить до регресу громаду чи території, або опиленню у так званій «пастці відсталості» [11].

В таких умовах, важливим завданням державної політики стає впровадження цілісних реформ, які могли б, з одного боку, зменшити диспропорції й стимулювати регіональну взаємодію, а з іншого – створити підґрунтя для реалізації інноваційних проєктів і активізації місцевого потенціалу.

З огляду сучасних реалій, реформа децентралізації, що триває з 2014 року, значно розширила інституційні можливості органів місцевого самоврядування (ОМС), спрямовані на підвищення їхньої автономії та ефективності управління. При цьому вкрай важливо, щоб децентралізація, добігаючи до свого фіналу, за умов припинення бойових дій – за рахунок передачі ресурсної бази та відповідних владних повноважень, сприяла

процесу спроможності територіальних громад. Спроможність громад – повинна відповідати за ефективне вирішення соціально-економічних проблем, активізацію підприємництва, а також розвиток партнерств державою, ОМС, бізнесом та громадським сектором.

Диспропорції регіонального розвитку, у контексті проблем сільської периферії ускладнюється тим, полягає в тому, що вони зазвичай мають усталений характер, є наслідком історичних, географічних і структурних умов розвитку та корелюється економічно-ринкових та політичних чинників.

Різниця в рівнях зайнятості, доходів, доступності соціальних послуг та інфраструктури, динаміці демографічних процесів що призводить до формування депресивних територій, та «території, що віддалені від великих міст як центрів соціально-економічного розвитку... підпадають під визначення периферійних» [124]. Такі території потребують спеціальних заходів державної підтримки.

Подолання диспропорцій розвитку сільських територій є однією з найважливіших складових державної регіональної політики [135]. У дослідженні О.В. Шевченко [199] зазначено, що «ефективне регулювання цих диспропорцій можливе лише за умов використання стратегічного підходу, який враховує як внутрішні ресурси регіонів, так і їхній потенціал до інтеграції у загальнодержавні та міжнародні економічні процеси».

Наявність глибоких регіональних та міжрегіональних диспропорцій за сферами життєдіяльності зумовлює необхідність виконання завдань щодо забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку регіонів. Вирішення цієї проблеми дозволить сформувати конкурентоспроможні регіональні ринки товарів та послуг. Тому можна зазначити, що «така ситуація потребує вироблення відповідних механізмів врегулювання економічного становища та усунення передумов для появи соціального напруження» [119].

Сільські території в більшості країн, що розвиваються або перебувають у стані трансформації, традиційно вважаються периферією. Для них характерні нижчий рівень зайнятості, вплив трудових ресурсів, брак

доступу до сучасних технологій та відповідної інфраструктури. Стан таких територій значною мірою залежить від рівня ефективності аграрного сектору та сформованість супутніх форм господарської діяльності, що генерують додану вартість і створюють робочі місця [49]. На нашу погляд, одним із перспективних напрямів подолання диспропорцій, є утворення переробних підприємств у сільських місцевостях, здатних перетворювати сировину на більш дороговартісну продукцію з високим ступенем доданої вартості.

Слід також брати до уваги, що поняття «периферійні сільські території» не є тотожним поняттю «сільські території» взагалі. Як слушно зазначається в дослідженнях [9 с. 221, 125], далеко не всі руральні простори перебувають у стані депресії чи мають невігідне місцеположення.

Різниця полягає, зокрема, в тому, що значна частина сільської місцевості відрізняється близькістю до промислових або адміністративних центрів, що дозволяє їм швидше інтегруватися в ринкові ланцюги, реалізувати проекти з розвитку агротуризму чи органічного виробництва. Навпаки, периферійні сільські території характеризуються віддаленістю від великих міст, недостатністю транспортної інфраструктури, демографічним спадом і часто невисокою конкурентоспроможністю місцевих господарств. До такої категорії потрапляє більшість типово аграрних районів, де домінує виробництво технічних культур, з яких утворюються значні прибутки, але місцеві бюджети їх не отримують повною мірою [9, 15].

Периферійні сільські території визначаються як специфічна категорія руральних просторів, що характеризуються комплексом взаємозумовлених чинників, які відрізняють їх від більш економічно та соціально інтегрованих сільських ареалів і обумовлюють їхнє вразливе становище в контексті сталого регіонального розвитку та поглиблення просторових диспропорцій. Їх ідентифікація є результатом аналізу сукупності якісних та кількісних показників, що відображають обмежений доступ до ресурсів та можливостей.

Ключовими детермінантами, що констатують поняття периферійних сільських територій, виступають наступні:

- геопросторова та економічна ізоляція. Значна фізична дистанційованість від економічних ядер – великих міст, адміністративних, індустріальних та інноваційних центрів. Ця віддаленість трансформується в економічну ізоляцію через ускладнений доступ до ринків збуту, фінансово-кредитних ресурсів, ділових послуг та інформаційно-технологічних потоків;
- інфраструктурна депривація. Обмеженість або низький рівень розвитку базової інфраструктури, включаючи транспортно-логістичну (стан дорожньої мережі, доступність громадського транспорту), інженерно-комунальну, цифрову (покриття широкосмуговим Інтернетом) та соціальну (доступність і якість освітніх, медичних та культурних послуг) компоненти;
- несприятливі демографічні процеси. Характерними є депопуляція, зумовлена міграційним впливом населення (передусім осіб працездатного віку та молоді) до більш розвинених урбаністичних центрів, негативний природний приріст, старіння населення та, як наслідок, низька густина населення, що призводить до звуження локального ринку праці та споживчого попиту.

Також на даних територіях часто спостерігається домінування монокультурного сільськогосподарського виробництва, орієнтованого на вирощування сировинних аграрних продуктів (зернові, олійні, технічні культури) з низьким рівнем їх подальшої переробки в межах території.

Поширена практика екстериторіальної реєстрації великих агрохолдингів, що здійснюють основну господарську діяльність на даних територіях. Це призводить до того, що значна частина згенерованих прибутків та сплачених податків (зокрема, податок на прибуток підприємств, ПДФО) акумулюється в бюджетах інших адміністративно-територіальних одиниць, обмежуючи фінансову спроможність місцевих органів самоврядування периферійних громад та їхню здатність фінансувати програми розвитку. Отже, висока частка великих агропромислових формувань, діяльність яких, попри використання сучасних технологій, може

не забезпечувати достатнього рівня зайнятості для місцевого населення через високу капіталомісткість та низьку трудомісткість виробництва.

Окрім того периферійним сільським територіям притаманна нижча інвестиційна привабливість, яка зумовлена сукупністю перерахованих чинників, що ускладнює залучення приватного капіталу для модернізації виробничої бази, впровадження інноваційних технологій та диверсифікації економіки.

Таким чином, феномен периферійності сільських територій є багатоаспектним, відображаючи не лише їх геопросторову локалізацію, але й системні дисфункції в економічній, соціальній, демографічній та інституційній сферах. Це зумовлює їхню структурну залежність від зовнішніх центрів ухвалення рішень та обмежує ендогенний потенціал розвитку. Подолання цих диспропорцій вимагає розробки та імплементації комплексної державної політики регіонального розвитку, орієнтованої на стимулювання внутрішніх джерел зростання, диверсифікацію економічної бази з акцентом на галузі з вищою доданою вартістю (зокрема, агропереробку), розвиток інфраструктури та забезпечення справедливого розподілу економічних благ і фінансових ресурсів.

Як наголошується, серед відмінних рис типово аграрних територій, які зазвичай вважаються периферійними, можна назвати: спеціалізацію на вирощуванні зернових та олійних культур, високий рівень механізації й застосування сучасних технологій, що не вимагають значної кількості працівників, а також реєстрацію місцевих агропромислових підприємств у міських центрах [9]. Унаслідок такої «зовнішньої» реєстрації прибутки або не потрапляють до сільських бюджетів, або потрапляють у мінімальних обсягах, тим самим позбавляючи громади ресурсів для інфраструктурного і соціального розвитку. Водночас, переформатування аграрного сектора в бік переробки на місці могло б стати каталізатором економічних перетворень: із простої сировини створювати товари з вищою доданою вартістю, залучати додаткові кошти й утримувати частину прибутків у місцевій економіці. Але

для цього потрібні механізми інвестування та дієві стимули, що не дають зиску лише окремим холдингам, а й зміцнюють матеріальну базу сільських периферій.

У продовження попередніх досліджень [15, 125] варто проаналізувати, чому, попри привабливість потенційних вигід, саме ці периферійні території рідко стають «точками зростання» або повноцінно включеними в загальні виробничі ланцюги.

Одним із пояснень є відсутність дієвих правових норм, які б змушували компанії - землекористувачів реєструвати свої головні офіси в громадах, на чийх землях вони ведуть діяльність. Інша причина полягає у недоліках системи оподаткування: прибутки переважно концентруються там, де реєструється компанія, і, якщо це велике місто, сільська місцевість не отримує податку на прибуток, ПДФО в належному обсязі. Ще одним чинником є певні аспекти інфраструктури та людського капіталу. Навіть маючи потенційний прибуток, агропромислові компанії можуть воліти відкривати переробні підприємства ближче до міст, бо там легше знайти фахівців, організувати логістику і скористатися податковими чи інноваційними програмами [65].

Ще один важливий момент полягає в теоріях просторового розвитку, які наголошують на «пульсаційних» характеристиках поширення економічних ефектів із центрів до периферії. Згідно з деякими моделями (зокрема, теорією «полюсів зростання» Ф. Перру) [219], економічна активність має концентруватися в ядрах, а згодом дифундувати до менших осередків. Проте практика показує, що дифузійні процеси часто обмежуються зоною безпосереднього впливу міст, і глибинна периферія не отримує належної частки цих «відцентрових» потоків. Для того, аби така дифузія відбулася, потрібне цілеспрямоване державне втручання, включно з фінансовими стимулами, розвитком інфраструктурних коридорів, а також правовим зобов'язанням бізнесу утримуватися від агресивного виведення капіталу.

У контексті сільських територій-периферій, що мають значний аграрний потенціал (зокрема, центральні й південні області з родючими ґрунтами) [15], у край важливо звернутися до питання посилення інвестиційної привабливості переробної діяльності. З одного боку, виробництво технічних культур на експорт виглядає швидшим джерелом прибутку, позбавляючи компанії від потреби інвестувати у складніші технологічні ланцюги. З іншого боку, розвиток переробної промисловості дає би можливість створювати нові робочі місця, вирішувати проблему сезонності аграрних заробітків і запобігати відтоку молоді. Виходить своєрідний дисбаланс: вигоди, які отримує аграрний бізнес від примітивнішої (але менш капіталомісткої) діяльності, суперечать стратегічним інтересам громад, що прагнуть сталого розвитку [9, 15].

Оскільки не всі компанії ініціюють створення переробних заводів, виникає питання, чому деякі все ж реінвестують у переробку. Можна виокремити кілька мотивів. Перший - диверсифікація ризиків: при цінових коливаннях на зерно чи олію, наявність готової продукції допомагає частково компенсувати втрати (відносна стабільність цін на борошно, крупи або олію у внутрішніх каналах збуту). Другий - вихід на зовнішні ринки з більшим ступенем переробки, що обумовлює кращу маржинальність. Третій - соціальний чинник: налагодження переробки може сприяти співпраці з місцевою владою та зменшенню соціальної напруги через створення додаткових робочих місць. Однак ці мотиви здебільшого реалізуються або у великих інтегрованих холдингах, які мають надприбутки для інвестування, або в кооперативах, що отримують зовнішню підтримку (зокрема від міжнародних донорів).

Однак передумовою таких кроків має бути зміна механізмів розподілу фінансових ресурсів між містами та сільськими районами. Адже проблема полягає у тому, що навіть коли підприємство розміщує переробні цехи в сільській місцевості, воно може залишатися зареєстрованим у міському офісі (з різних податкових чи адміністративних міркувань). Як результат, громада

отримує мінімум податкових надходжень, а осідання основного доходу відбувається у міському бюджеті [131] або ж кошти виводяться на іноземні офшори. Таким чином, навіть переробка, формально розміщена на периферії, не завжди стає каталізатором розвитку, якщо не розроблено чітких правил про місце реєстрації й прозорої системи звітності.

На тлі вищезгаданих питань слід підкреслити важливість гармонізації державної податкової, регуляторної й інвестиційної політики з метою заохотити компанії до розвитку виробничих потужностей саме на периферії. В окремих країнах (Польща) ЄС запроваджено підхід, коли підприємець, що веде діяльність у депресивному районі, може отримувати знижені податкові ставки або прямі субсидії на придбання обладнання, будівництво логістичних приміщень, проведення електропостачання тощо. У вітчизняному контексті теж можливо встановити пільгові режими в «зонах пріоритетного розвитку» сільської периферії, які б надавали агропереробним підприємствам особливі умови оподаткування і грантову підтримку впродовж певного періоду. Така політика потребує створення дієвої системи моніторингу з боку інститутів державної виконавчої влади, щоб не допустити фіктивного використання пільг.

Додатковий аспект – брак кваліфікованих кадрів, інженерів, технологів, маркетингологів, які готові працювати на периферійних виробництвах. Це блокувальний чинник, що знижує інтерес інвесторів до створення переробних заводів у віддалених районах. Можливим вирішенням є співпраця місцевої влади з освітніми установами: запровадження дуальної освіти, відкриття філій коледжів або технікумів у громадах, цільова підготовка студентів за рахунок підприємств, які готові взяти молодь на роботу. Такий підхід дозволить забезпечити технологічний і управлінський супровід інновацій у переробній промисловості.

Загалом, проблема диспропорції розвитку сільських територій полягає в тому, що, незважаючи на величезний аграрний потенціал, відсутні дієві

механізми, котрі змусили б чи заохотили великі агрохолдинги реінвестувати свої прибутки безпосередньо в громадах.

Таким чином, диспропорція розвитку сільських територій багато в чому пояснюється нерівномірним розподілом фінансових ресурсів і нездатністю місцевих громад акумулювати прибутки, які виробляються на їхній землі. Для зміни ситуації потрібен системний комплекс заходів: від реформування податкової системи і місця реєстрації аграрних суб'єктів до розвитку кооперації та переробних кластерів, які зможуть забезпечити відтворення капіталу всередині периферії, а не «втечу» його в міські чи офшорні центри. Лише так можна досягти збалансованого просторового розвитку, коли периферійні сільські громади перестають бути «вигнанцями» та отримують реальні перспективи економічного зростання і соціальної стабільності.

Крім того, варто наголосити, що проблема диспропорцій не обмежується суто економічною площиною. Вона зачіпає й культурно-демографічні аспекти, бо за умов відтоку населення з периферії поступово руйнується локальна соціальна тканина, виникає дефіцит кваліфікованих кадрів і скорочується можливість інноваційного розвитку. Збереження повноцінної життєдіяльності на сільських територіях – це також питання продовольчої безпеки, підтримання національних культурно-історичних традицій, екологічного балансу. Усі ці напрями мають бути враховані в комплексних стратегічних документах як на рівні держави, так і на регіональному та місцевому рівнях.

Для того, щоб виокремити головні шляхи подолання нерівномірності розвитку територій, передусім слід окреслити ключові диспропорції регіонального розвитку. В Україні такими базовими диспропорціями є:

- більш динамічне зростання економіки у великих містах та переважно промислових районах порівняно з аграрними місцевостями;
- нижчий рівень заробітної плати у жителів сільської місцевості порівняно з мешканцями обласних центрів;

- обмежений доступ до публічних послуг, сучасних комунікацій і якісніших сервісів у населення великих міст;
- суттєві перешкоди для розвитку підприємництва у віддалених від обласного центру районах;
- відсутність розвиненої логістичної мережі насамперед [185].

Отже, виявлені диспропорції розвитку сільських територій (особливо тих, що є периферійними) свідчать про необхідність докорінного перегляду механізмів публічного управління щодо перерозподілу прибутків і стимулювання переробної галузі [194]. Якщо не вжити системних заходів, віддалені громади й надалі втрачатимуть трудовий потенціал і залишатимуться економічно депресивними зонами, хоч і з високим аграрним потенціалом. Перетворити цей потенціал на реальне зростання зможе лише політика, що стимулює створення локальних переробних підприємств і гарантує залишення істотної частки надходжень у місцевих бюджетах. Це вимагає злагодженої взаємодії держави, громад, агрохолдингів та міжнародних донорів, а також просвітницької роботи серед фермерів, зацікавлених у розвитку кооперативів і власних виробничих ліній. Саме такий підхід забезпечить зниження проблемної диспропорції у розвитку сільських територій і сприятиме побудові збалансованого економічного ландшафту.

Теоретичні підходи до регулювання диспропорцій базуються на ідеї, що ринкові механізми природньо формують нерівномірну економічну базу регіонів, створюючи зони з критично високими чи низькими показниками розвитку [199]. Згідно з класичними концепціями просторової економіки, концентрація ресурсів у економічних центрах «полюсах зростання» призводить до відтоку капіталу, технологій та кваліфікованої робочої сили з периферійних територій, зокрема сільських. Сучасні дослідження, проте, наголошують на ролі держави у згладжуванні цих дисбалансів через інституційні реформи та цільові програми.

Для подолання цих проблем дослідники пропонують перехід від сировинної моделі до диверсифікованої економіки з акцентом на переробку, високотехнологічне виробництво та підтримку місцевого підприємництва. Це вимагає комплексних заходів: інфраструктурної модернізації, стимулювання інвестицій у периферійні регіони, розвитку соціальних послуг і посилення фіскальної автономії місцевих бюджетів. Як зазначають експерти, без державного втручання та адаптації європейських стандартів регіональної політики диспропорції продовжуватимуть поглиблюватися, зберігаючи циклі відсталості [128].

Необхідність державного регулювання регіональної політики впливає з необхідності впливу на недоліки регіонального розвитку, до яких відноситься диспропорційність соціально-економічного розвитку та депресивність окремих територій. Ці явища не дозволяють повною мірою реалізувати внутрішній потенціал регіонів, а тому до них слід застосовувати ліквідаційний або регулюючий механізм.

При розробці теоретико-методологічних засад регулювання диспропорцій варто взяти до уваги, що внаслідок дії ринкових механізмів база розвитку регіональної економіки є нерівномірною, тому завжди існують території з критично максимальними та критично мінімальними показниками розвитку [199].

Загалом, наявні дослідження підтверджують, що для успішного розвитку сільських територій необхідний перехід від сировинно-орієнтованої моделі до комплексного використання ресурсного потенціалу із акцентом, ми наголошуємо на важливості інвестування в переробну галузь, виробництві продукції з високою доданою вартістю й стимулюванні місцевого підприємництва.

2.3. Аналіз ефективності чинних інструментів державної інвестиційної політики у контексті розвитку сільських територій

Актуальність дослідження сучасного стану інструментів інвестиційної політики в Україні зумовлена тим, що саме інвестиції є ключовим рушієм економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності на міжнародних ринках, створення нових робочих місць та успішної інтеграції держави у глобальні економічні процеси. В умовах повномасштабної війни та тих викликів, які постали перед українською економікою, залучення іноземних і внутрішніх інвестицій стає особливо критичним завданням, адже від ефективної інвестиційної політики залежить відбудова країни, модернізація виробничих потужностей, впровадження інноваційних технологій і забезпечення високих темпів економічного розвитку. Суттєвий внесок у формування наукового підґрунтя досліджуваної проблематики зробили сучасні вітчизняні та зарубіжні дослідники, які зосереджуються на питаннях вдосконалення інвестиційного клімату, розробки механізмів протидії корупції, оптимізації регуляторної політики та побудови прозорих правил для залучення іноземного капіталу. Зокрема, увага приділяється розгляду політико-правових чинників як одного з найважливіших елементів побудови привабливого інвестиційного середовища [157] і дослідженню ролі антикорупційних заходів у зростанні інвестиційної активності [17]. Крім того, у працях представників міжнародних організацій (Світовий банк, МВФ) наголошується на тому, що для динамічного припливу інвестицій необхідно підсилювати ефективність та стабільність макроекономічної політики, удосконалювати правову базу захисту прав інвесторів та ліквідувати зайві адміністративні бар'єри [168]. У численних публікаціях детально розглянуто роль прямих іноземних інвестицій як важливого чинника розвитку української економіки та підкреслено потребу створювати прозорі й передбачувані умови, які б відповідали стандартам ЄС і світової практики [220]. Тож залишається відкритим питання подальших кроків із розбудови

інвестиційного середовища, що враховувало б не лише звичні ринкові чинники та потребу у модернізації виробництва, а й сучасні виклики безпекового характеру, які виникли у зв'язку з російською агресією.

У межах цього напрямку досліджень підкреслюється, що сутність інвестиційної політики полягає у забезпеченні відтворення основних фондів виробничої та невиробничої сфери, а також у розширенні та модернізації таких фондів шляхом створення сприятливих умов для інвестування.

Інші автори фокусують увагу на структурному й кількісному аспектах формування інвестиційних ресурсів, їх розподілі за пріоритетними напрямами та формуванні привабливих пропозицій для потенційних інвесторів, що неминуче вимагає державної підтримки і регуляції. Водночас розглядаються й дещо ширші підходи, згідно з якими інвестиційна політика трактується як комплекс загальнодержавних та регіональних заходів, спрямованих на забезпечення пропорційного розвитку економіки, усунення міжгалузевих диспропорцій та побудову раціональної структури розподілу капіталу [63, с. 3]. Така позиція пропонує більш глибокий аналіз ролі органів публічної влади, які здатні через нормативне регулювання та створення інфраструктурних можливостей стимулювати або гальмувати інвестиційні процеси.

У сучасній науковій дискусії також наголошується, що державна інвестиційна політика має бути динамічною і реагувати на зміни зовнішніх та внутрішніх умов, зокрема на швидкі коливання світових ринків, фіскально-бюджетні обмеження та безпекові загрози. Фахівці виділяють такі характерні особливості інвестиційної політики, як систематизованість, цілеспрямованість і довгостроковість [210]. Офіційні рекомендації для органів влади багатьох країн світу наполягають на тому, що якісна інвестиційна політика повинна викристалізовувати критерії ризику, окреслювати конкретні цілі, визначати межі управління інвестиційним портфелем і містити чіткі механізми оцінки ефективності проведеної роботи. Крім того, європейський досвід свідчить, що у формуванні інвестиційної

політики важливо враховувати суспільні очікування й можливі занепокоєння громадян щодо захисту інвестицій, прозорості процедури розв'язання спорів і дотримання принципів сталого розвитку [206]. Це означає, що у складних реаліях сучасної економіки інвестиційна політика перетворюється на багатофункціональний механізм, який має не лише генерувати нові фінансові ресурси для виробничої сфери, а й відповідати етичним, екологічним та соціально відповідальним стандартам.

Якщо розглядати глобальні тенденції, то останнім часом чітко виокремлюється тренд на переміщення пріоритету з фізичних активів (до нематеріальних). За результатами дослідження, проведеного Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (WIPO) у співпраці з італійською Luiss Business School, інвестиції в нематеріальні активи зростають втричі швидше, ніж у традиційні фізичні активи за останні 15 років, причому у Швеції, США та Франції спостерігається найбільш інтенсивна діяльність, а Індія має найбільшу тенденцію до зростання [233]. Для України цей аспект має особливе значення, бо розвиток ІТ-сектора й креативних індустрій може стати рушієм подальшого економічного прориву за умови належного правового та інфраструктурного забезпечення.

Що ж стосується Європейського Союзу, то його інвестиційна політика значною мірою зосереджена на забезпеченні рівномірного регіонального розвитку та на використанні інструментів структурних фондів задля підтримки інновацій, модернізації промисловості та покращення транспортно-логістичної інфраструктури [220]. Це відбиває загальну логіку інтеграційних процесів, яка передбачає не лише вільний рух капіталу, а й прагне досягти оптимального розподілу інвестиційних потоків між державами-членами з урахуванням потреб збалансованого економічного зростання. У рамках відповідних програм та ініціатив ЄС (наприклад, програми Horizon Europe [106] акцент робиться на тому, щоб сприяти сталому й інноваційному розвитку. Для України, яка перебуває на шляху до євроінтеграції, подібна політика може бути інституційним орієнтиром,

оскільки нашій державі уже зараз важливо інтегруватися у європейські ринки та налагоджувати співпрацю з міжнародними партнерами в площині капіталовкладень.

В українських реаліях проблему формування сприятливого інвестиційного клімату ускладнюють численні безпекові чинники, зокрема воєнна агресія з боку росії та пов'язані з цим руйнування інфраструктури, зниження довіри інвесторів, підвищення політичної невизначеності. Якщо до 2022 року дослідники наголошували, що Україна хоч і стикається з періодичною макроекономічною нестабільністю, але в цілому залишається достатньо інтегрованою у світові ринки і перебуває у тренді глобального переміщення інвестицій [118], то починаючи з лютого 2022 року ситуація різко змінилася. Інвестори почали ретельніше аналізувати безпекові ризики, можливу втрату активів, руйнацію виробничих ланцюгів і зростання трансакційних витрат. Це підтверджується рейтингами інвестиційної привабливості. Згідно з дослідженням професора А. Дамодарана зі Школи бізнесу Стерна при Нью-Йоркському університеті, Україна потрапила у 2023 році до групи двадцяти країн із високим інвестиційним ризиком (Damodaran [182]). Цей індекс відображає ймовірність знецінення інвестицій чи втрати доходів та, на жаль, ставить Україну в один ряд з державами, які перебувають у стані серйозних політичних криз або воєнних конфліктів.

Водночас не можна не помітити деяких позитивних сигналів. Експерти Центру Разумкова вказують, що починаючи з 2023 року спостерігається поступове нарощування обсягів прямих іноземних інвестицій, причому провідними інвесторами залишаються країни Європейського Союзу [64]. Інвестори з ЄС часто мотивовані перспективою подальшої інтеграції України до європейського економічного простору й розуміють, що у випадку успішних реформ на горизонті найближчих років з'явиться можливість закріпитися на великому ринку, де робоча сила порівняно дешева, а технологічна й виробнича база здатна до швидкого відновлення та модернізації. Як свідчать дані, іноземні компанії, що вже працювали в

Україні до початку повномасштабного вторгнення, досить активно інвестують у релокацію виробництва, ремонт пошкодженої інфраструктури та соціальні проекти [70]. Таким чином, можна зробити висновок, що чимало великих міжнародних корпорацій не покинули наш ринок навіть в умовах війни, а розглядають ці труднощі як тимчасові бар'єри, що в перспективі можуть відкрити потенційно вигідні можливості для розширення виробництва й захоплення нових ринкових ніш.

Статистичні дані, оприлюднені Національним банком України, свідчать про те, що станом на 31 березня 2024 року обсяг прямих іноземних інвестицій (як у вигляді участі в капіталі, так і боргових інструментів) досяг 55 786,6 млн дол. США [69]. Основні вкладення були спрямовані в промисловість і торгівлю, що не дивує з огляду на традиційну структуру української економіки, де промислове виробництво історично мало суттєву частку у ВВП, а торгівля є одним із найдинамічніших секторів. Також до числа провідних країн-інвесторів належать Кіпр, Нідерланди, Швейцарія, Велика Британія, Німеччина, Австрія, Люксембург і Франція, що підтверджує: незважаючи на безпрецедентні виклики, пов'язані з воєнним конфліктом, Україна залишається цікавою для інвесторів з Європи та інших регіонів. Причому певна частина таких інвестицій, імовірно, надходить через офшорні чи транзитні зони (Кіпр, Люксембург), але все одно свідчить про активність бізнесу, зацікавленого у виході на український ринок[228].

На рівні держави зроблено низку кроків для покращення інвестиційної привабливості. Ухвалено закон «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні», а також подальші зміни до нього та інші нормативні акти, зокрема щодо страхування інвестицій від воєнних ризиків [69]. Ці заходи надали інвесторам певні гарантії, включно з можливістю компенсації вартості підключення до інженерно-транспортних мереж, звільнення від деяких додаткових витрат, пов'язаних із відшкодуванням втрат лісогосподарського виробництва, а також передбачено видатки спеціального фонду державного бюджету в розмірі 3 млрд. грн.. для

забезпечення компенсації до 30% вартості проєкту [69]. Така законодавча й бюджетна підтримка має на меті стимулювати реалізацію масштабних інвестиційних проєктів, розрахованих на довгострокову перспективу, і стосується не лише промислового виробництва, а й інфраструктурних ініціатив та інноваційних розробок. Крім того, програма зі створення індустріальних парків по всій Україні вже демонструє перші результати, адже станом на липень 2024 року зареєстровано 81 парк[50], а в держбюджеті передбачено 1 млрд. грн. на підтримку цього напрямку. Запровадження індустріальних парків дає змогу сконцентрувати виробничі, логістичні й дослідницькі потужності, що забезпечують синергію між різними компаніями, університетами й науково-дослідними центрами. Зрештою, це сприятиме формуванню регіональних кластерів економічного зростання, які часто називають «точками зростання».

Важливою є також роль міжнародних інституцій у підтримці української інвестиційної політики. Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) залишається одним із найбільших інституційних інвесторів в українську економіку, надаючи багатомільярдне фінансування за рахунок власних ресурсів та коштів донорів [55]. Якщо у попередні роки фокус ЄБРР здебільшого стосувався модернізації інфраструктури, підвищення енергоефективності та підтримки малого та середнього бізнесу, то з початком повномасштабної війни пріоритети дещо змістилися. Тепер серед головних напрямів залишаються енергетична безпека, розвиток життєво необхідної інфраструктури та продовольча безпека. Протягом 2022–2023 років за підтримки ЄБРР вдалося залучити ресурси на підтримку НАК «Нафтогаз України», що допомогло забезпечувати створення стратегічних запасів природного газу. Так само було виділено кошти для Укренерго під державні гарантії, що дозволило стабілізувати роботу енергосистеми в умовах російських обстрілів об'єктів інфраструктури. Крім того, ЄБРР співпрацює з українським урядом у площині реформування управління й цифровізації державних закупівель через платформу ProZorro [55]. Усе це

свідчить про різноплановий характер підтримки, яку надає ця інституція, що включає не лише фінансову допомогу, а й консультаційну підтримку, спрямовану на вдосконалення публічного управління та інвестиційного клімату [228].

Світовий банк з лютого 2022 року по грудень 2024 року, мобілізував для України понад 57 мільярдів доларів США [232] фінансової підтримки через різноманітні проекти екстреного фінансування [159]. Значна частина цих ресурсів спрямовується на соціальні виплати, зарплати в державному секторі, пенсії та інші нагальні потреби, що допомагає зберігати макроекономічну стабільність і мінімізувати ризик соціальних потрясінь. У межах Цільового фонду підтримки, відновлення, відбудови та реформування України (URTF) фінансуються проекти з ремонту пошкодженої інфраструктури, відновлення роботи державних органів, підтримки сільського господарства та житлово-комунального господарства. Такі заходи дозволяють забезпечити мінімально необхідний рівень інфраструктури та послуг у регіонах, що найбільше постраждали від бойових дій, та водночас створюють передумови для залучення приватного бізнесу до процесів реконструкції.

Міжнародний валютний фонд (МВФ) також суттєво впливає на інвестиційну політику, оскільки через механізми кредитування та консультацій допомагає Україні підтримувати платіжний баланс, зміцнювати фіскальну стабільність і впроваджувати структурні реформи [183]. Нещодавньою ініціативою стало схвалення Дорожньої карти реформування управління публічними інвестиціями, яка, відповідно до Меморандуму про економічну та фінансову політику, передбачає формування цілісної системи планування й реалізації інвестиційних проектів у межах стратегічних пріоритетів держави й бюджетних лімітів. У цій Дорожній карті йдеться про запровадження чітких та прозорих процедур відбору проектів, їх моніторинг на всіх етапах реалізації, створення єдиної ІТ-екосистеми, щоб забезпечити контроль за ходом виконання робіт та використанням коштів. Кінцевою

метою є підвищення ефективності використання бюджетних і залучених коштів, включно з грантами та пільговими кредитами від міжнародних партнерів.

Беручи до уваги всі окреслені виклики, дослідники рекомендують додатково зосередитися на реалізації структурних реформ, які здатні створити стабільний інституційний фундамент для припливу капіталу. Йдеться, зокрема, про реформування судової системи з метою гарантії прав кредиторів, інвесторів та захисту власності від незаконних дій. Також актуальним є питання податкового навантаження: надмірна складність податкового законодавства та часті зміни регуляцій можуть відлякувати іноземних інвесторів, тому оптимізація та спрощення цієї сфери стали б потужним стимулом для бізнес-середовища. До того ж важливо активізувати системні антикорупційні заходи, адже високий рівень корупції породжує недовіру міжнародного бізнесу та суттєво підвищує трансакційні витрати [17]. Згідно з позицією багатьох фахівців, держава має докладати більше зусиль для розбудови ефективної інфраструктури підтримки інвестиційних проектів: це може включати державне страхування приватних інвестиційних ризиків, особливо в умовах воєнної агресії [176, с. 9], а також цільове кредитування пріоритетних галузей, які здатні генерувати додану вартість у довгостроковій перспективі.

Аналіз даних дає підстави вважати, що на середньо- та довгострокову перспективу Україна може стати надзвичайно привабливою для міжнародних інвесторів, якщо проведе ключові реформи. Не менш важливо розвивати промислову й технічну базу на засадах інноваційності, враховуючи сучасні світові тенденції. Оскільки світ рухається в бік цифровізації та активного використання нематеріальних активів, Україні варто посилювати інвестиції в технологічний сектор, ІТ-галузь, біотехнології, проекти «зеленої» енергетики. Створення сприятливого режиму для таких інвестицій неможливе без адаптації національного законодавства до європейських стандартів захисту інтелектуальної власності, захисту даних і спрощення

процедур імпорту високотехнологічного обладнання. Також перспективним є поглиблення програм академічного і науково-дослідного співробітництва з провідними університетами ЄС та світу, що дозволить створювати спільні інноваційні центри та розвивати науковий потенціал у галузі інжинірингу, ІТ, фармацевтики й інших наукоємних галузях[228].

Одним із завдань державної політики має стати розробка дієвої стратегії повернення кваліфікованої робочої сили, яка виїхала за кордон унаслідок воєнних дій. Брак фахівців, здатних працювати у високотехнологічних галузях, становить небезпеку для економічного відновлення та інвестиційних проєктів. З іншого боку, можна розглянути політику залучення іноземних спеціалістів із тих країн, де є велика кількість талановитих, але недооцінених професіоналів, готових працювати в Україні за наявності відповідних умов. Це дасть змогу розширити кадрову базу та збагатити національний ринок праці новими компетенціями.

Незважаючи на складні обставини, загальний вектор розвитку інвестиційної політики в Україні має позитивну динаміку. Уже зараз законодавчі ініціативи у сфері державно-приватного партнерства, удосконалення процедур виділення землі, можливості компенсації для стратегічних інвесторів та формування індустріальних парків підтверджують, що держава намагається будувати середовище, сприятливе для капіталовкладень. Суттєву підтримку надають міжнародні фінансові інституції. ЄБРР та Світовий банк активно вкладають кошти в модернізацію критичної інфраструктури і забезпечення енергетичної безпеки, без чого про масштабні інвестиції в реальний сектор економіки поки що не може бути й мови. МВФ же забезпечує макроекономічну підтримку та допомагає у формуванні структурних передумов для зростання інвестицій. Важливо, щоб у найближчій перспективі Україна зберегла й посилила цей курс, а також урахувала нові чинники, пов'язані з відбудовою інфраструктури й регіональним розвитком після завершення активних бойових дій.

Інвестиційна діяльність в Україні повинна бути спрямована на розвиток переробної галузі як ключового фактору економічного зростання у воєнний та повоєнний періоди. Аналогічно до Плану Маршала, стимулювання переробної промисловості, інвестиції в реальний сектор економіки та підтримка несировинного експорту є стратегічними пріоритетами Уряду на найближчу перспективу. Перехід від сировинної моделі економіки до виробничої – це питання не лише економічної стабільності, а й обороноздатності держави. У світі немає прикладів успішних країн, які б будували своє процвітання виключно на експорті сировини – навпаки, така економічна модель часто асоціюється з бідністю. Розвиток переробних підприємств сприятиме створенню нових робочих місць, збільшенню податкових надходжень до бюджету, що, своєю чергою, дозволить забезпечити стаке фінансування оборонного сектору. «І саме завдяки цим коштам ми можемо підтримувати нашу армію», – наголосила Перший віце-прем'єр-міністр України – Міністр економіки Ю. Свириденко[44].

На переконання науковців, важливість переробної промисловості відображається через функції, які вона фактично виконує. Зокрема, це стимулювання структурних змін у межах відтворювального чи зовнішньоекономічного аспектів розвитку як самої галузі, так і суміжних секторів та національного господарства загалом; формування попиту на інновації та забезпечення умов для їх упровадження; задоволення потреб у різноманітних фінансових послугах, зокрема кредитах, що позитивно впливає на розвиток банківської сфери [16]. Крім того, наголос на інноваційному підході до підприємництва сприяє популяризації наукоємних і високотехнологічних видів діяльності, а застосування новітніх технологій у переробній промисловості стимулює модернізаційні процеси в інших секторах економіки.

Аналіз статистичних даних підтверджує ключову роль переробної промисловості у формуванні доданої вартості в структурі національної

економіки. Зокрема, за даними Державної служби статистики України [121], наведено дані щодо динаміки доданої вартості за витратами виробництва у промисловості України за період 2013–2023 роки (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Аналіз доданої вартості за витратами виробництва промисловості
України за 2013–2023 роки

Рік	Усього промисловість, (B+C+D+E), млн. грн	Добувна промисловість, секція В		Переробна промисловість, секція С		Постачання електроенергії, секція D		Водопостачання, секція Е	
		млн. грн	% до гр. 2	млн. грн	% до гр. 2	млн. грн	% до гр. 2	млн. грн	% до гр. 2
2013	383661,7	107172,6	27,9	197352,2	51,4	69261,8	18,1	9875,1	2,6
2014	470950,5	95591,2	20,3	281305,6	59,7	85699,4	18,2	8354,3	1,8
2015	494556,8	84354,5	17,1	309613,7	62,6	91016,8	18,4	9571,7	1,9
2016	661586,5	161816,3	24,5	344454,6	52,1	144463,1	21,8	10852,5	1,6
2017	826613,7	211689	25,6	459713,5	55,6	140082,9	16,9	15128,3	1,8
2018	885109,1	242020,7	27,3	493255,5	55,7	135110,8	15,3	14722,3	1,7
2019	1006773,7	244407,9	24,3	492393,8	48,9	251469,3	25,0	18506,2	1,8
2020	948222,3	190914,3	20,1	552549,5	58,3	185203,6	19,5	19554,9	2,1
2021	1504926,2	395237,1	26,3	754343,2	50,1	333200,3	22,1	22145,5	1,5
2022	1108855,8	336788,1	30,4	462028,3	41,7	288901,6	26,1	21137,8	1,9
2023	1258323,7	315950,6	25,1	642699,5	51,1	277334,8	22,0	22338,9	1,8

Джерело: Державна служба статистики України [121].

Отримані показники демонструють тенденції розвитку промислового сектору та дозволяють оцінити його ефективність у розрізі різних галузей.

Результати даних підтверджують, що переробна промисловість залишається однією з ключових складових національної економіки, стабільно забезпечуючи понад 50% доданої вартості у промисловому виробництві. Виняток становлять 2019 та 2022 роки, що можна пояснити негативним впливом пандемії COVID-19 та наслідками повномасштабного вторгнення в Україну.

Водночас, науковці О. Житник, С. Кулакова, І. Міняйленко [59], аналізуючи взаємозв'язок між кількістю підприємств переробного сектору та рівнем технологічного розвитку виробництва, зазначають, що «для

переробної промисловості України характерним є домінування підприємств із низьким технологічним рівнем виробництва» [59]. Це свідчить про недостатню реалізацію конкурентного потенціалу галузі та наявність значних резервів для підвищення її економічної ефективності. З огляду на це, інвестиційна підтримка переробного сектору є стратегічно важливою для його модернізації та зростання.

Отже, підвищення частки високо- та середньо-високотехнологічних підприємств у структурі переробної промисловості сприятиме збільшенню створюваної доданої вартості. Для України першочерговими заходами, спрямованими на підвищення конкурентоспроможності цього сектору, є оптимізація його структури та створення сприятливих умов для розвитку інноваційного підприємництва [73, с. 65]. При цьому варто зауважити, що у більшості випадків фінансування заходів із впровадження інновацій здійснюється за рахунок власних ресурсів підприємств [153, с. 125], що обмежує можливості для їх масштабного технологічного оновлення.

Можна зазначити, що через помилки економічної політики накопичилося значне відставання України в економічному розвитку. Так, за даними Світового банку, валовий внутрішній продукт (ВВП) на душу населення за паритетом купівельної спроможності в Україні станом на 2021 рік становив близько 14,2 тис. дол. США/особу, що помітно відстає від показників сусідніх країн: у Польщі цей показник дорівнює приблизно 37,5 тис. дол. США/особу, у Словаччині – 33 тис. дол. США/особу, а в Румунії – 35,4 тис. дол. США/особу. Якщо розглянути частку переробної промисловості у ВВП України порівняно із сусідніми країнами, то для України вона становить близько 10,3%, тоді як у Польщі – 17,3%, а у Словаччині – 19,1%. Зазначені показники свідчать про певну кореляцію між рівнем ВВП на душу населення та часткою переробної промисловості у ВВП. [129].

Оскільки Україна здебільшого орієнтується на сировинний тип економіки, розвиток переробної галузі стає вирішальним чинником її

зростання. За даними Державної служби статистики України, 52% виробленої сировини експортується без попередньої переробки. Частка саме сировинного експорту становить [121]:

- зернові культури 60%;
- олійні культури – 17%;
- залізна руда – 57 %;
- титанова руда – 69 %;
- глини вогнетривкі і каолінові – 67 %;
- деревина – 29 %.

Так, Антикризовий штаб стійкості економіки в умовах воєнного стану, при Українському союзі промисловців та підприємців спільно з Національним інститутом стратегічних досліджень наголошує, що саме переробна галузь є стратегічним балансуєчим фактором для інших дотичних сфер виробництва та експорту [156].

Зокрема, аграрний комплекс України традиційно залишається найбільшим джерелом валютних надходжень і вагомим донором податкових платежів. Проте експорт переважно сировини призводить до значних втрат прибутків для держави, а українські аграрії змушені працювати на межі рентабельності.

За словами Володимира Власюка, директора «Укрпромзовнішекспертизи», розрив між експортною вартістю агропродукції України та, наприклад, Франції сягає 3-4 разів. У 2020 році середня експортна ціна 1 т. української агропродукції становила 299 дол., тоді як французької – 1089 дол. Основна причина – низький рівень переробки: Україна постачає переважно сировину або продукцію з мінімальною доданою вартістю [156].

Крім того, економіка країни залишається критично залежною від імпорту навіть у базових секторах. У тому ж агропромисловому комплексі понад 70% компонентів для виробництва (мінеральні добрива, насіння, пальне тощо) – імпортного походження.

Антикризовий штаб стійкості економіки в умовах воєнного стану, утворений при Українському союзі промисловців та підприємців спільно з Національним інститутом стратегічних досліджень, акцентує на необхідності масштабного будівництва нових виробничих потужностей та створення підприємств із високим ступенем переробки.

За підрахунками «Укрпромзовнішекспертизи», для якісного прориву економіки необхідно збудувати 570 нових заводів, що потребуватиме 90 млрд доларів інвестицій (без урахування витрат на військово-промисловий комплекс, для якого передбачені окремі бюджети) [156].

При цьому державна підтримка має бути спрямована безпосередньо на підприємців, які розширюють виробництво або будують нові заводи. Очікується, що 1 грн. державних інвестицій залучатиме 3 грн. приватного капіталу, що дозволить стимулювати зростання промислового потенціалу України [156].

Українська переробна промисловість потребує модернізації, а також формування системної програми розвитку та підтримки. Міжнародний досвід свідчить, що державна підтримка стратегічно важливих галузей, ключових технологій і необхідних для їх розвитку сировинних ресурсів залишається одним із найдієвіших механізмів реструктуризації промисловості й збільшення її доданої вартості. Приміром, визначення пріоритетних напрямів та їх послідовна підтримка відіграли істотну роль в економічному зростанні «азійських тигрів» (Сінгапуру, Республіки Корея, Гонконгу та Тайваню). У ЄС 2009 року було визначено шість ключових технологій (передові промислові технології, новітні матеріали, технології наук про життя, мікро- та наноелектроніка й фотоніка, штучний інтелект, цифрова безпека й телекомунікації), найбільш перспективних для стимулювання економічного зростання [59].

Аграрний сектор України відіграє визначальну роль у забезпеченні продовольчої безпеки як на національному, так і на глобальному рівнях. Функціонування агропромислового комплексу, особливо в умовах сучасних

викликів, вимагає детального аналізу наявної сировинної бази та визначення потенціалу її подальшої переробки для сталого розвитку галузі. Україна володіє потужною та диверсифікованою сировинною базою, яка демонструє значний виробничий та експортний потенціал. Історично країна є одним із ключових глобальних експортерів зернових культур, забезпечуючи до 2022 року близько 10% світового експорту пшениці та понад 14% кукурудзи. У 2023 році експорт пшениці становив 16,1 млн. т., а кукурудзи – 26,2 млн. т., при цьому валовий збір зернових та зернобобових сягнув 58,4 млн. тонн, з оновленим прогнозом Мінагрополітики на рівні 59,7 млн. т. зернових. У сегменті олійних культур Україна є світовим лідером з експорту соняшникової олії, частка якої на світовому ринку до 2022 року перевищувала 47%. Експорт соняшникової олії у 2023 році склав 5,7 млн. т., а збір олійних культур – 20,8 млн. т., з прогнозованим збільшенням до 21,6 млн. т., що частково зумовлено вимушеним зміщенням посівних площ у бік більш рентабельних олійних. Виробництво технічних культур, зокрема цукрових буряків, у 2023 році зросло на 29% порівняно з 2022 р., досягнувши 11,9 млн. т. [1].

Внутрішній ринок м'ясної сировини повністю забезпечений вітчизняним виробництвом: у 2023 році вироблено 1,285 млн. т. м'яса птиці та 272 тис. т. яловичини, хоча водночас фіксується скорочення поголів'я великої рогатої худоби, яке на січень 2024 року становило 2,23 млн. голів. Молочна сировина також демонструє відновлення виробництва на сільськогосподарських підприємствах до довоєнного рівня у 2,81 млн. т. у 2023 році, проте загальне виробництво молока-сировини усіма категоріями господарств скоротилося на 5% до 7,41 млн. т. через спад у господарствах населення. У 2023 році зафіксовано нарощування виробництва овочевої продукції, зокрема завдяки розширенню посівних площ; станом на початок листопада 2023 року зібрано майже 29 млн. т. овочів, з яких 21,2 млн. т. – картопля. Щодо плодово-ягідної продукції, то попри втрату значної частини площ насаджень (25% ягідників та 20% садів), потреби населення

забезпечуються завдяки виробництву в ключових регіонах та державній підтримці галузі [1].

Стратегічно важливим напрямком для українського агросектору є розвиток переробної галузі. Реалізація цього потенціалу передбачає підвищення доданої вартості продукції, адже нарощування експорту товарів з вищою доданою вартістю є одним із центральних завдань повоєнного відновлення, що безпосередньо пов'язано з поглибленням переробки сировини. Це також включає диверсифікацію експорту через збільшення частки готових харчових продуктів та напівфабрикатів, що вимагає залучення інвестицій у створення нових та модернізацію існуючих переробних підприємств. Доцільною є й підтримка виробництва та експорту нішевої та органічної продукції з високим ступенем готовності. Подальше нарощення обсягів переробного сектору на внутрішньому й зовнішньому ринках потребує підвищення конкурентоспроможності продукції, зокрема за рахунок її якісних параметрів та зниження собівартості. У разі досягнення таких показників вітчизняні підприємства можуть перейти від давальницької схеми виробництва до високотехнологічних форм діяльності [60, 42].

Перехід від експорту переважно сировинної продукції до постачання високоякісних та безпечних продуктів переробки розглядається як шлях до репозиціонування України в глобальній продовольчій системі та може сприяти зниженню потенційної конфліктності з країнами-партнерами щодо імпорту сировини. Крім того, агропідприємства мають значні можливості для трансформації у підприємства повного циклу через впровадження принципів циркулярної економіки, що включає повне перероблення залишків продукції рослинництва та тваринництва, зокрема для потреб біоенергетики або виробництва добрив.

Висновки до розділу 2

У розділі проаналізовано системність проблематики розвитку сільських територій, та можливості її подолання через інструмент функціональних типів територій при взаємодії з інвестиційною політикою.

1. Розвиток сільських територій в Україні є одним із найважливіших завдань сучасності, особливо на тлі повномасштабної війни з росією, що розпочалася у лютому 2022 року. Цей конфлікт спричинив значні руйнування інфраструктури, порушив логістичні ланцюги та призвів до втрати робочих місць, що суттєво погіршило соціально-економічне становище сільських громад. Водночас сільські території, де проживає понад 12,5 млн. осіб, відіграють ключову роль у забезпеченні агропродовольчої безпеки країни та мають потенціал стати рушієм економічного зростання за умови належної підтримки з боку держави. Концептуальні засади розвитку цих територій базуються на принципах сталого розвитку, які передбачають гармонійне поєднання економічного прогресу, підвищення рівня життя населення, збереження навколишнього середовища та культурної спадщини. Важливість комплексного підходу до вирішення проблем сільських територій неодноразово підкреслюється у наукових дослідженнях. Цей підхід охоплює не лише аграрний сектор, а й соціальну інфраструктуру, екологічні питання та створення умов для самореалізації місцевих громад. Реформа децентралізації, започаткована у 2014 році, стала важливим кроком у цьому напрямі, адже вона передала більше повноважень і ресурсів від центральної влади до місцевих органів управління, створивши передумови для ефективнішого залучення інвестицій та розвитку. Проте, незважаючи на певні позитивні зміни, сільські території все ще стикаються з проблемами нерівного доступу до базових послуг, таких як медицина чи освіта, що вимагає подальшого вдосконалення державної політики.

2. Диспропорції у розвитку сільських територій залишаються однією з найгостріших проблем України, що має глибокі історичні, географічні та

структурні причини. Ці диспропорції проявляються у нерівномірному розподілі ресурсів, інфраструктури та економічних можливостей, що дедалі більше поглиблює розрив між сільськими та міськими регіонами. Особливо вразливими є периферійні сільські території, віддалені від великих економічних центрів. Вони часто потрапляють у так звану «пастку відсталості», для якої характерні відтік населення, низький рівень зайнятості та обмежені перспективи для залучення інвестицій. Така ситуація ускладнює реалізацію державної інвестиційної політики, адже нерівномірний розвиток створює значні перешкоди для ефективного використання ресурсів і залучення капіталу. Щоб подолати ці виклики, експерти пропонують відійти від сировинної моделі економіки та зосередитися на розвитку переробної промисловості й місцевого підприємництва. Для цього необхідні цільові державні програми, спрямовані на модернізацію інфраструктури, стимулювання інвестицій у віддалені регіони та зміцнення фінансової незалежності місцевих бюджетів. Без системного втручання держави та адаптації до європейських стандартів регіонального розвитку ці диспропорції продовжуватимуть зростати, створюючи загрозу для соціально-економічної стабільності країни в цілому.

3. Стан формування та перспективи реалізації державної інвестиційної політики в Україні характеризуються динамічним процесом адаптації до умов воєнного часу та післявоєнної відбудови, а також активною гармонізацією із стандартами та вимогами Європейського Союзу в контексті набуття повноправного членства. Ефективна реалізація цієї політики значною мірою залежить від успішності ключових структурних реформ, зокрема у сферах верховенства права, боротьби з корупцією та підвищення інституційної спроможності, а також від створення дієвих механізмів залучення, страхування та захисту як публічних, так і приватних інвестицій у пріоритетні сектори економіки.

Перспективи її успішної реалізації пов'язані з консолідацією зусиль держави, бізнесу та міжнародних партнерів, що в кінцевому підсумку

дозволить не лише відновити економічний потенціал країни, але й закласти підґрунтя для сталого інноваційного розвитку та повноцінної інтеграції України у глобальну економічну систему.

Попри виклики, такі як воєнні дії, політична нестабільність та корупція, Україна демонструє прогрес у залученні іноземних інвестицій, зокрема з країн ЄС, завдяки законодавчим ініціативам (закон про підтримку значних інвестиційних проектів, створення індустріальних парків) та підтримці міжнародних організацій (ЄБРР, Світовий банк, МВФ). Для забезпечення сталого розвитку необхідні структурні реформи – реформа судової системи, спрощення податкового законодавства, боротьба з корупцією, а також розвиток інноваційних секторів, таких як ІТ та «зелена» енергетика. Вирішення проблеми відтоку кваліфікованої робочої сили та адаптація до глобальних тенденцій, зокрема перехід до нематеріальних активів, також є ключовими. Таким чином, Україна має потенціал стати привабливою для інвесторів за умови продовження реформ та створення прозорого й передбачуваного інвестиційного середовища, що враховує як економічні, так і безпекові чинники.

РОЗДІЛ 3.

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА ЗАСАДАХ СЕЛЕКТИВНОГО СТИМУЛЮВАННЯ

3.1. Стратегічні пріоритети публічного управління щодо стимулювання розвитку сільських територій

Розвиток регіонів завжди тісно пов'язаний із соціально-економічними характеристиками цих територій. Коли між окремими регіонами або всередині них формується надто велика різниця в рівнях економічної активності, це неодмінно уповільнює реалізацію ефективної політики розвитку, знижує динаміку економічного зростання і водночас загострює соціальні протиріччя. Диспропорції в економічному розвитку можуть перешкоджати формуванню повноцінного внутрішнього ринку, оскільки окремі регіони не мають достатнього фінансового й кадрового потенціалу, щоб інтегруватися в загальнонаціональні економічні процеси. Все це породжує додаткову соціальну нерівність, зумовлює напруження в суспільстві й ускладнює реалізацію принципів справедливого розподілу ресурсів [18].

З огляду на це, одним із першочергових напрямів державної політики має бути впровадження комплексних реформ, спрямованих на зменшення диспропорцій і зміцнення міжрегіональної взаємодії. Зокрема, у контексті децентралізації важливо, щоб трансформація форм, методів і механізмів управління в регіонах відбувалася не лише формально, а й по суті, забезпечуючи активну взаємодію місцевого самоврядування з бізнес-середовищем, громадськістю та науковою спільнотою. Лише за умови такої багатовекторної співпраці можна досягнути збалансованого економічного розвитку, що одночасно задовольняє інтереси місцевих жителів та ефективно використовує регіональні ресурси.

Зміна державної політики з централізованого управління на регіональний рівень – логічна відповідь на потребу посилення самостійності місцевої влади й максимального урахування специфіки кожного регіону. Передача владних повноважень до органів місцевого самоврядування та регіонального управління відкриває значно ширші можливості для активізації локальних економічних процесів. Вона також створює передумови для виникнення партнерських відносин між сусідніми областями, районами та громадами. Тим самим закладаються основи для більш гнучкого планування соціально-економічного розвитку, коли саме локальна влада, краще обізнана з умовами на місцях, має змогу розробляти й реалізовувати спеціалізовані програми розвитку.

Водночас міжрегіональна диференціація у рівнях розвитку й надалі залишається вкрай значною. Навіть в межах однієї області можна виявити суттєві регіональні відмінності: одні райони характеризуються високою індустріалізацією та розвиненою інфраструктурою, тоді як інші, де домінує сільське господарство, мають недостатньо розвинену сферу обслуговування. Така ситуація свідчить про брак дієвих моделей регіонального управління, які б належно враховували відмінності в ресурсному потенціалі, демографічних тенденціях, історичній спадщині, соціальних запитах і потребах громад.

Заснована у 1950-х роках, французьким економістом Ф. Перру, концепція «полюсів зростання» – виходив із того, що економічний розвиток відбувається не рівномірно, а зосереджується навколо певних галузей або агломерацій, здатних виступати «полюсами». Ці «точки зростання», домінуючи над суміжними й відсталими галузями, формують відносини підпорядкування й поляризації простору. Також теорія наголошує на центральній ролі інноваційних і розвинених виробництв, що притягують ресурси та трансформують структуру економіки певного регіону [219].

Погляди Ф. Перру на нерівномірність розподілу ресурсів та відмінності у масштабах і впливі господарських суб'єктів акцентують увагу на тому, що

економічне середовище зазвичай деформується навколо кількох «полюсів зростання». Іншими словами, окремі великі або інноваційні підприємства (домінуючі економічні одиниці) створюють економічний простір, де концентрація капіталу, знань і технологій зумовлює прискорений розвиток певних регіонів на шкоду іншим. Згідно з цим підходом, хоча економіка системно базується на принципі нерівності, певний ступінь врівноваження або компенсування диспропорцій можливий завдяки цілеспрямованому державному втручанню, дирижистським методам і системам індикативного планування [219; 75]. Така модель у Франції виправдала себе в повоєнний період, але водночас не усунула повністю різницю між розвиненішими зонами та менш розвинутою периферією.

У контексті регіонального розвитку України подібні тенденції проявляються у вигляді виразних розривів між «полюсами зростання» (великі міста, промислові центри) та периферійними сільськими територіями. Так, у своїй роботі І. Дунаєв часто використовує термінологію умовного «ядра» та «периферії» [52].

Формально концентрація ресурсів у цих «полюсах» або «ядрах» позитивно впливає на розвиток прилеглих зон (агломерацій), проте утворюється ситуація, коли агломерації вже не можуть або не встигають виступити посередниками, що поширюють економічну активність далі, у периферійні, тобто переважно сільські райони. Унаслідок цього ресурси (капітал, інновації, управлінські кадри) значно зосереджуються в «точках зростання» й частково в агломераціях, тоді як периферійні населені пункти не отримують належної частки таких надходжень, що поглиблює диспропорції, стимулює міграцію та зменшує місцеву підприємницьку активність.

Як видно з аналізу (та схематично проілюстровано на рис. 3.1 щодо недостатньої провідності ресурсних потоків), перетікання ресурсів, необхідне для рівномірного розвитку всіх територій, не відбувається належним чином, що й породжує проблему регіональних диспропорцій. Агломерації, хоч і

акумулюють переваги «полюсів зростання» (ділова активність, інвестиції) та сировинної бази (типової для периферійних територій), не здатні повною мірою транслювати ці переваги на периферію, що перешкоджає формуванню більш збалансованого розвитку. Така ситуація вимагає розробки та впровадження цілеспрямованих заходів державної політики для усунення надмірної регіональної диференціації.

Рис. 3.1. Схема дисбалансу перетікання ресурсів між економічними центрами та сільською периферією (авторська розробка)

Для досягнення зазначених цілей доцільно запроваджувати регіональні ініціативи щодо внесення змін до Закону України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних» та Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів», аби імплементувати функціональні типи територій, зокрема переважно сільські, у правове поле та створити Державний реєстр проблемних сільських територій (периферій) [186]. Важливість таких кроків зумовлена тим, що пояснення відмінностей між економіками агломерацій і периферійних сільських районів лише за допомогою економічних моделей [211] не дає змоги повною мірою врахувати

соціально-конструктивний вимір формування цих відмінностей [52]. У цьому контексті периферійні райони, які в сучасній літературі окреслюються як «неядрові», тобто ті що виходять за межі агломераційних просторів і набувають таких ознак, як «сільські» [224; 52] та «периферійності», або розглядаються як «структурна слабкість із потребою мобілізації ресурсів для навчання та модернізації» [214; 52].

Погоджуємося з твердженнями Заяць Т. щодо необхідно на державному рівні створити програмні документи, які включатимуть фінансовий та організаційний механізми реалізації, із спрямуванням на формування нових виробничих потужностей і створення продуктивних робочих місць шляхом залучення потрібних інвестицій у ті сфери економічної діяльності, що представляють інтерес для постійних сільських мешканців, з урахуванням їх накопиченого досвіду, змін у структурі місцевої економіки та наявних ресурсів для розвитку [66].

З огляду на викладені проблеми та потребу адресного впливу, запропоновано удосконалення механізмів державної інвестиційної політики України для подолання диспропорцій розвитку сільських територій шляхом селективного стимулювання. Сутність цих механізмів полягає у цілеспрямованому розподілі ресурсів та застосуванні стимулів на підтримку тих видів економічної діяльності та типів територій (насамперед - периферійних сільських), які мають значний невикористаний потенціал, але потерпають від браку власних фінансових ресурсів та недостатньої інституційної підтримки. У цьому контексті пріоритетного значення набуває розвиток переробної галузі як ключового напрямку селекції, що може забезпечити вагомий мультиплікативний ефект для комплексного розвитку сільських територій.

Таким чином, механізми публічного управління подолання диспропорцій розвитку сільських територій шляхом селективного стимулювання інвестиційної політики (табл. 3.1), з акцентом на переробну галузь, можуть бути реалізовані через комплекс взаємопов'язаних заходів.

Компоненти механізму державної інвестиційної політики на основі
селективного стимулювання розвитку сільських територій та сільських
територіальних громад

Компонент	Пріоритет	Основні заходи / інструменти	Залучені сторони	Очікуваний результат
1	2	3	4	5
Загальна проблема та мета	Подолання диспропорцій розвитку, обмеженості ресурсів, недостатньої інституційної підтримки сільських територій.	Розробка та реалізація моделі адресного впливу через селективне стимулювання інвестиційної політики.	Держава, ОМС, бізнес, наукові установи, громадськість.	Зменшення диспропорцій, збалансований розвиток сільських територій.
Фокус механізмів селективного стимулювання	Цілеспрямований розподіл ресурсів та стимулів.	1. Цільові території: Периферійні сільські території з невикористаним потенціалом 2. Пріоритетна галузь: Переробна галузь (для мультиплікативного ефекту).	Держава, ОМС, інвестори, підприємства переробної галузі.	Концентрація зусиль та ресурсів на найбільш перспективних напрямках для комплексного розвитку.
I. Удосконалення законодавства	Створення сприятливого та стимулюючого правового поля.	1. Імплементация нової парадигми інвестполітики (пріоритет збалансованого територіального розвитку, оцінка впливу проектів, врахування специфіки територій). 2. Запровадження статусу «сільські периферійні території» та критеріїв їх ідентифікації. 3. Удосконалення податкового законодавства (пільги для інвесторів у переробку, спецрежими для МСП, стимулювання інновацій).	Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, профільні міністерства.	Законодавче підґрунтя для адресної підтримки; підвищення інвестиційної активності в цільових територіях та галузях; стимулювання створення робочих місць та інновацій.

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4	5
II. Формування Ефективної Інституційної Системи	Забезпечення дієздатності та ефективності управління на місцях, покращення інвестиційного клімату.	1. Ефективна імплементація новацій через ОМС та місцеві держ. інституції (посилення спроможності ОМС, навчання кадрів, партнерство ОМС-МДА, громадський контроль). 2. Підвищення інвестиційної привабливості громад та розвиток інвестиційного маркетингу (інвестстратегії/паспорти, доступ до інформації про ресурси, промоція, форуми).	Органи місцевого самоврядування (ОМС), місцеві державні адміністрації, агенції регіонального розвитку, бізнес-асоціації, громадські організації.	Покращення якості управління інвестиційними процесами на місцях; зростання довіри інвесторів; активне залучення інвестицій в економіку громад.
III. Застосування цільових фінансово-економічних інструментів	Забезпечення розширеного доступу до фінансових ресурсів для пріоритетних проектів.	Впровадження спеціалізованих фінансових інструментів для розвитку переробної галузі (цільові програми/фонди, пільгове кредитування, ДПП для інфраструктури, стимулювання кооперації та кластерів, грантова підтримка).	Державні фінансові установи, комерційні банки, міжнародні фінансові організації, інвестиційні фонди, ОМС, підприємства.	Збільшення обсягів виробництва продукції з високою доданою вартістю; створення нових виробництв та модернізація існуючих; розвиток інфраструктури; підвищення конкурентоспроможності.
IV. Механізми взаємодії	Побудова системи взаємодії і координації зусиль між ключовими стейкхолдерами.	Налагодження дієвого партнерства між державою, ОМС та бізнесом; Створення платформ для діалогу та співпраці; Моніторинг та оцінка ефективності взаємодії.	Держава, ОМС, бізнес.	Синергетичний ефект від спільних дій; ефективний розподіл відповідальності та ресурсів.
Загальні Очікувані Результати	Комплексний та сталий розвиток сільських територій.	Подолання диспропорцій; Створення робочих місць; Зростання доходів сільського населення; Диверсифікація сільської економіки; Підвищення інвестиційної привабливості; Зміцнення фінансової бази громад;	Населення сільських територій, економіка України в цілому.	Покращення якості життя на селі; зміцнення економічного потенціалу країни. Покращення інфраструктури та доступу до послуг

Джерело: розроблено автором.

Ці заходи включають удосконалення законодавства, застосування цільових фінансово-економічних інструментів і формування ефективної інституційної системи на місцевому рівні.

Нижче наведено характеристику основних складових механізму державної інвестиційної політики на основі селективного стимулювання розвитку сільських територій та сільських територіальних громад.

1. Імплементация в законодавство нової парадигми інвестиційної політики, зорієнтованої на рівномірний розвиток територій. Насамперед необхідно внесення змін до чинного законодавства з метою закріплення пріоритетності інвестиційних заходів, спрямованих не лише на розвиток окремих галузей економіки, а й на системну підтримку територій, які характеризуються низькими показниками соціально-економічного розвитку.

Це передбачає:

- законодавче визначення термінів та критеріїв пріоритетності інвестицій для різних типів територій;

- формування механізмів оцінки впливу інвестиційних проєктів на збалансований розвиток територій;

- обов'язкове урахування соціальної та просторової специфіки під час розгляду та затвердження державних інвестиційних програм.

2. Запровадження у правовому полі терміну «сільські периферійні території» зі спеціальним статусом. З метою чіткого окреслення зон, що потребують особливої уваги з боку держави, доцільно закріпити у відповідних законах поняття «сільські периферійні території». Такий статус сприятиме:

- чіткому визначенню критеріїв належності до відповідної категорії (демографічні показники, географічна віддаленість від міських центрів, недостатній розвиток інфраструктури, низький рівень економічної активності тощо);

- формуванню адресних заходів підтримки з боку центральних і місцевих органів влади (програм кредитування, субсидій, освітніх ініціатив);

- концентрованому спрямуванню бюджетних та інвестиційних ресурсів у громади, які мають суттєві економічні та соціальні виклики.

3. Зміни до податкового законодавства та надання податкових пільг. З метою стимулювання бізнес-активності та залучення додаткових інвестицій до сільських периферійних територій доцільно внести відповідні зміни до Податкового кодексу, передбачивши:

- надання податкових пільг підприємствам, що діють у пріоритетних галузях (насамперед переробної галузі), та створюють робочі місця на визначених територіях;

- запровадження знижених ставок оподаткування або податкових канікул для малого і середнього бізнесу, що розвивається на сільських периферійних територіях;

- систему податкового стимулювання інновацій (наприклад, податкові вирахування витрат на дослідження і розробки), що заохочуватиме модернізацію виробництва та підвищення конкурентоспроможності продукції.

4. Імплементация законодавчих новацій на місцях через органи місцевого самоврядування та державні місцеві інституції. Вирішальне значення для результативності законодавчих ініціатив має їхнє успішне впровадження на рівні громад. Це вимагає:

- посилення адміністративної спроможності ОМС, включаючи підготовку кваліфікованих кадрів, здатних управляти інвестиційними проєктами й аналізувати їхню ефективність;

- налагодження партнерства з місцевими державними інституціями, що відповідають за моніторинг виконання програм підтримки, аудит витрачання бюджетних коштів та забезпечення взаємодії між бізнесом і владою;

- запровадження механізмів зворотного зв'язку та громадського контролю (громадські слухання, моніторингові комісії), які дають змогу попереджати зловживання та вчасно коригувати управлінські рішення.

5. Підвищення інвестиційної привабливості громад. Спрямовані зміни в законодавстві мають супроводжуватися комплексними заходами з формування позитивного іміджу сільських периферійних територій серед потенційних інвесторів. До таких заходів належать:

- розроблення чіткої інвестиційної стратегії громади із зазначенням пріоритетних галузей розвитку, ключових проєктів та очікуваних результатів;

- забезпечення доступу до інформації щодо наявної інфраструктури, трудових ресурсів та потенційних ринків збуту;

- організація профільних форумів, виставок, ярмарків інвестиційних проєктів, покликаних налагодити прямі контакти між місцевими виробниками і зацікавленими інвесторами.

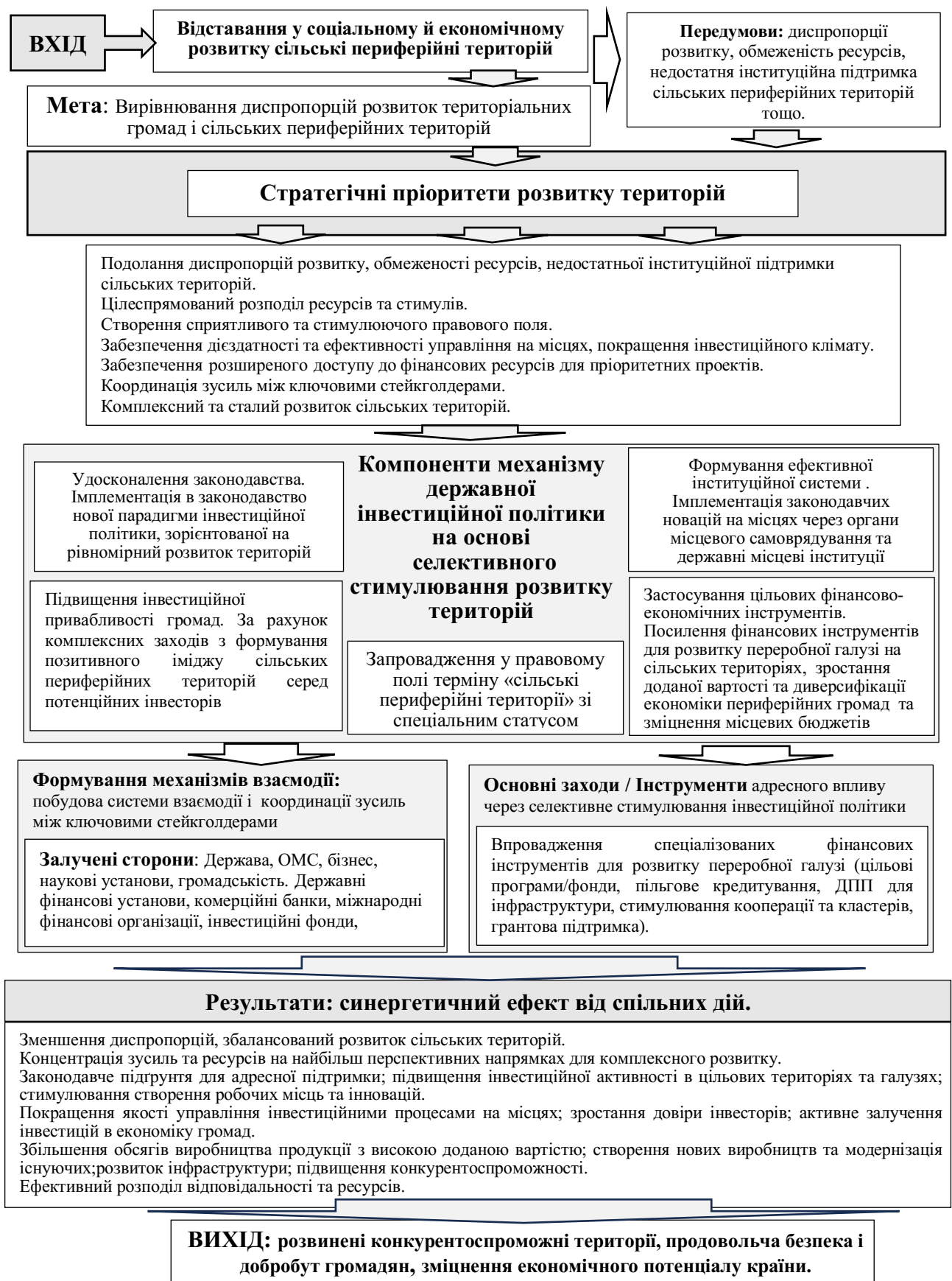
6. Фінансові інструменти для розвитку переробної галузі на сільських територіях. Наріжним каменем зростання доданої вартості та диверсифікації економіки периферійних громад є розвиток переробної промисловості. Для цього необхідно:

- запровадити державні та регіональні цільові програми (фонди розвитку переробної промисловості), що фінансуватимуть або співфінансуватимуть модернізацію виробничих потужностей;

- розширити доступ до довгострокового кредитування через співпрацю з банками, міжнародними фінансовими організаціями й інвестиційними фондами;

- розвивати механізми державно-приватного партнерства (ДПП) які посилять залученість громадян до нагальних потреб (відновлення та розвитку) територіальних громад, для спільного вирішення проблем інфраструктурного характеру, зокрема будівництва логістичних центрів, складів з переробки та зберігання продукції, транспортних вузлів [179];

- стимулювати кооперацію виробників і створення кластерів, що покращить конкурентоспроможність і дасть змогу ефективно використовувати регіональні природні та людські ресурси;

- вдосконалення наявних програм грантової підтримки переробної галузі.

Розроблені нами компоненти механізму державної інвестиційної політики на засадах селективного стимулювання стали основою для формування моделі реалізації цього механізму, спрямованої на подолання диспропорцій і розвитку сільських територій та сільських територіальних громад (рис. 3.2).

Пропонована модель механізму реалізації державної інвестиційної політики на основі селективного стимулювання для подолання диспропорцій та розвиток сільських територій та сільських територіальних громад, вирізняється системним підходом до забезпечення розвитку територій. Вона передбачає зміцнення економічного потенціалу, підвищення конкурентоспроможності, формування продовольчої безпеки і добробуту населення на нині периферійних сільських територіях. Модель базується на побудові ефективної системи взаємодії і координації зусиль між ключовими стейкхолдерами, досягаючи синергетичного ефекту від співпраці та фокусуючи зусилля на застосуванні інструментів адресного впливу через селективне стимулювання інвестицій.

Запровадження такої моделі, орієнтованої на стимулювання переробних процесів, дає змогу випускати продукцію з вищою доданою вартістю, збільшувати надходження до місцевих бюджетів і сприяти розвитку суміжних секторів - транспорту, послуг, торгівлі тощо.

Таким чином, сільська громада може поступово перетворитися на «точку зростання» локального рівня, створюючи привабливі умови для працевлаштування та сповільнюючи відтік населення до великих міст чи агломерацій. За належної підтримки з боку державних і регіональних програм такі локальні осередки переробної промисловості можуть стати своєрідним «двигуном» економічного та соціального піднесення периферійних територій і, відповідно, сприяти зменшенню нерівномірності національного розвитку [194].

У цьому контексті переробна промисловість на сільських територіях може виступити суттєвим чинником зміцнення місцевих виробничих ланцюгів, оскільки вона покликана переробляти агросировину [201], яка раніше часто експортувалася у не переробленому вигляді. Стратегічний перехід від сировинної спеціалізації до більш технологічно насиченого виробництва означає, що сільська громада отримує можливість ефективніше використовувати локальні ресурси й водночас формувати додаткові потоки доходів. При цьому, на думку Н. Кіносяна [213], слід враховувати, що стратегії повинні ґрунтуватися на використанні місцевих ресурсів які краще адаптовані до специфічних умов, обмежень та можливостей периферійних сільських територій.

Завдяки цьому збільшується платоспроможність населення, а відповідно зростає й попит на послуги, культуру, освітні та медичні ініціативи. Утворюється певний «економічний мультиплікатор», коли надходження від переробної діяльності циркулюють у громаді, створюючи нові точки ділової активності.

Крім того, суттєво трансформуються соціальні процеси: у мешканців з'являються нові можливості щодо перспективи працевлаштування не лише у сфері базового сільського господарства, а й у суміжних напрямках – від маркетингу та логістики до інших сфер обслуговування.

З позиції місцевого управління, це дає громадам можливість для стратегічного планування власного розвитку, коли вони можуть ініціювати інфраструктурні проекти (дороги, центри збирання та зберігання сировини, енергетичні об'єкти), виходячи з реальних потреб місцевого бізнесу та громад. Таким чином, переробний сектор може стати ядром консолідації економічних зусиль, посилюючи виробничі кооперації та задаючи орієнтири для подальшого удосконалення місцевої інфраструктури.

Така взаємодія між підприємницькими ініціативами та місцевою владою відображає принципи децентралізації, коли саме громади, маючи відповідні повноваження та ресурси, здатні визначати, у який спосіб

найкраще розвивати свій індустріальний потенціал, залучати інвестиції та заохочувати новаторські методи господарювання. У перспективі це створює можливість появи на периферії невеликих, але дієвих промислових «точок зростання», здатних частково компенсувати існуючі диспропорції й перетворювати віддалені території на конкурентоспроможних економічних суб'єктів.

Таким чином, комплекс механізмів (модель) розвитку сільських територій (сільських, селищних територіальних громад) має ґрунтуватися на ефективному використанні наявних ресурсів, здатних продукувати високу додану вартість через їх переробку [213; 52], активізації підприємницької ініціативи населення, а також у тісній взаємодії з органами державної та місцевої влади, які мають визначити пріоритетом розвиток переробної галузі на цих територіях.

Така модель розвитку має охоплювати весь ланцюг взаємодії – від правового визнання особливого статусу «периферійної сільської громади» до впровадження динамічних моніторингових систем, які дозволять оцінювати ефективність застосовуваних інструментів і коригувати політику в реальному часі. Академічний дискурс у цій сфері спирається на ідею, що інтеграція виробництва з переробкою всередині громади, за підтримки державних і приватних структур, може спричиняти мультиплікативний вплив на соціальні, економічні та інноваційні процеси.

Вихідною точкою моделі є законодавча та інституційна консолідація: запровадження поняття «периферійна сільська громада» на рівні профільних законів і підзаконних актів. Суть полягає в тому, щоб формалізувати критерії ізольованості, інфраструктурної недостатності та демографічних проблем як підставу для отримання пільгового режиму розвитку. Відповідно до парадигми центр–периферія, розробленої Ф. Броделем і систематизованої І. Валлерстайном, периферійність зумовлена не лише віддаленістю від великих ринкових центрів, а й браком інституційних умов, які б допомагали долати цю віддаленість [15]. Формалізація такого статусу у правовому полі створює

передумови для диференційованого розподілу бюджетних ресурсів, зокрема субвенцій і трансфертів, орієнтованих саме на інфраструктурні чи бізнес-проекти з високим потенціалом доданої вартості. Цей підхід гарантує, що громади, які за певними індикаторами (показниками валового регіонального продукту, рівнем зайнятості, ступенем міграційного впливу) демонструють системну відсталість, отримають преференції та окремі канали підтримки.

Центральним елементом пропонованої системи виступає стимулювальна фіскальна політика, що передбачає комплекс податкових та фінансових інструментів, спеціально адаптованих для умов периферійності. У такій конфігурації важливу роль відіграють податкові канікули для підприємств, які впроваджують переробку сільськогосподарської продукції, розвивають сфери біотехнологій чи відновлюваної енергетики, орієнтовані на локальну сировину. Зниження податку на прибуток або податку на додану вартість для підприємств, зареєстрованих на території периферійних сільських громад, дає змогу суттєво знизити бар'єри входу інвесторів, які побоюються недостатньої окупності проектів у складних економічних умовах цих територій. Така модель, яка має аналогії у практиці спеціальних економічних зон, здатна компенсувати недоліки мінімальних обсягів внутрішнього ринку та високих транспортно-логістичних витрат, коли віддаленість від великих міст та недостатній розвиток локальної інфраструктури створює додаткові перепони.

Значною мірою поліпшення інвестиційного клімату залежить і від розвитку локальної інфраструктури. Ідеться не тільки про поліпшення загальної інфраструктури, а й про впровадження цифрових рішень, без яких сучасне підприємництво не може функціонувати. Інтеграція в ініціативи типу Smart Villages, що передбачають координацію між громадами, освітніми центрами та IT-компаніями, допомагає забезпечити доступ до ширшого інформаційного простору, налагодити електронні системи управління та створити умови для електронної комерції. З погляду наукових підходів до розумних сіл, сільська громада перестає розглядатися як ізольована

територія, а радше як актор, здатний через електронні платформи пропонувати свій продукт безпосередньо великим переробникам або кінцевому споживачу.

Самодостатність таких периферійних утворень прямо пов'язана з формуванням ендегенних моделей розвитку, зосереджених на місцевих ресурсах і компетенціях. Крім традиційного органічного землеробства, є низка напрямів – зелений туризм, виробництво нішевих органічних продуктів, крафтова промисловість, що може переростати в глибоку переробку сировини (виробництво соків, дитячого харчування, натуральних консервованих продуктів). Практика італійських *consorzi* або французьких кооперативів свідчить, що дрібні виробники не мають достатніх ресурсів для участі в глобальних ланцюгах постачання, натомість об'єднання їх у кооперативні структури дозволяє досягти масштабованої продукції й вищої доданої вартості. Місцева влада за таких обставин може допомогти з маркетингом, формуючи спільний бренд громади та організовуючи логістику або зберігання продукції.

Бюджетна політика, що імплементує принцип фіскального федералізму, урівноважує інтереси різних рівнів влади. Завдяки механізму децентралізації громади частково утримують у себе податкові надходження, отримані від переробних підприємств. Це мотивує місцеву адміністрацію створювати ще сприятливіші умови для бізнесу, адже зростання обсягів переробки безпосередньо збільшує дохідну частину бюджету. Додатково працює система цільових субвенцій, яка передбачає, що частину коштів, закріплених за розвитком регіонів, громади отримують залежно від показників складності географічних умов (гірські райони, прикордонні зони, зони екологічних ризиків). Перевіркою ефективності використання таких фінансових інструментів виступає особливий моніторинговий механізм, що складається з періодичного обстеження громади на предмет змін економічних та соціальних показників.

Система відстеження та адаптації політики заснована на інтегральних індексах. Вона може включати показники приросту валового регіонального продукту громади, динаміку зайнятості, середній рівень зарплат, індикатори просторової доступності, кількість інноваційних проектів у переробній сфері, а також екологічний компонент (якість води, утилізація відходів). У разі, коли громада піднімається до певних порогових рівнів (наприклад, відбувається п'ятирічне зростання ВРП на 5% щорічно, що свідчить про подолання залежності від сировинних галузей), можна вважати, що вона поступово втрачає статус периферійної і переходить до «звичайного» режиму фінансування, вивільняючи ресурси державної політики для інших віддалених територій. Такий принцип є елементом динамічної моделі, що уникає «застрягання» громади в особливих умовах та безпідставного користування пільгами.

Уся система функціонує в рамках циклу інституційних взаємодій. Спершу громада ідентифікується як периферійна, отримує доступ до набору інструментів: податкових пільг, субсидій на інфраструктуру, гарантійних позик. На наступному етапі, залучивши капітал і створивши базу для переробної промисловості, громада поступово активізує трудовий потенціал і налагоджує кооперацію з бізнесом тим самим стимулює ділову активність місцевого населення. Паралельно здійснюється моніторинг ефективності впроваджених механізмів, де позитивна динаміка виступає відправною точкою для поступового зняття пільгового режиму (зокрема, скасування спеціального статусу території) та переходу до стандартного податкового регулювання. У результаті, попри припинення фінансово-фіскальної підтримки, збереження створених господарських суб'єктів (підприємств, інфраструктурних об'єктів) та інституційної інфраструктури забезпечує стійке збільшення надходжень до місцевих бюджетів за рахунок податків на прибуток, доходів фізичних осіб та місцевих зборів. Така модель циклічної інституційної взаємодії не лише мінімізує ризик тривалої залежності периферійних територій від централізованого фінансування, але й формує

передумови самодостатності громад, інтеграції в регіональні економічні ланцюги створення додаткової вартості та виникнення мультиплікативних ефектів (розвиток суміжних секторів послуг). В довгостроковій перспективі це трансформує периферію з об'єкта пасивного субсидіювання в самоорганізований інституційний комплекс, здатний підтримувати економічне зростання через внутрішні механізми реінвестування та інновацій [90].

Прогнозовані ефекти від використання подібної моделі розвитку сільських територій можуть бути помітні у кількох вимірах. Насамперед, це економічний вимір: формування переробних підприємств означає перехід від сировинної залежності до створення продуктів з вищою доданою вартістю. Економічне зростання спричиняє збільшення доходів місцевого населення, розширення бази оподаткування та, відповідно, покращення якості надання громадських послуг (у сфері охорони здоров'я, освіти, комунальної інфраструктури). В соціальній площині очікується зниження рівня безробіття і міграції. По-перше, з'являються нові робочі місця, а по-друге, люди бачать перспективу розвитку на місці – це змінює поведінкові орієнтири молоді, зменшує відтік інтелектуальних та кваліфікованих кадрів із периферії.

З демографічної точки зору активізація переробної діяльності впливає на вирівнювання вікової структури населення: коли громада має стабільні джерела заробітку та інфраструктурні умови, туди починають повертатися люди, які раніше виїхали, зокрема молоді сім'ї. Змінюється й гендерний аспект, адже переробна галузь пропонує роботу різного типу, що може бути особливо актуально для жіночої зайнятості. У підсумку громада отримує «омолоджувальний» ефект і відновлює свою соціальну тканину, завдяки чому зміцнюється місцева демократія і збільшується суспільна згуртованість.

В екологічному сенсі організація переробних підприємств безпосередньо в місці вирощування сировини скорочує логістичні відстані й зменшує вуглецевий слід. Якщо додати сюди можливість впровадження «зелених» технологій, використання відходів агровиробництва для

отримання біогазу чи виробництва органічних добрив, то громада стає осередком сталого розвитку, синхронізованого з глобальними тенденціями збереження довкілля. На додачу, відсутність надмірної урбанізації сприяє збереженню ландшафтного й біорізноманітного багатства, що може бути додатковим чинником розвитку екотуризму.

У довгостроковій перспективі така модель створює умови для інноваційного прориву: коли в сільській місцевості запускаються наукоємні чи технологічні стартапи, вони часто фокусуються на агропромислових інноваціях, формуючи нові кластери знань. Взаємодія з науковими установами та університетами перетворює віддалені регіони на дослідницькі майданчики для випробування технологій точного землеробства, робототехніки, біоселекції. А там, де є інновації, виникає потреба в постійній модернізації виробничих потужностей, що додатково стимулює інфраструктурні інвестиції й партнерські проекти з іншими регіонами чи навіть країнами.

Таким чином, детально описаний комплекс механізмів (модель) стимулювання переробної промисловості на периферійних територіях, у своїй академічній суті, постає як гнучка й багаторівнева концепція, здатна забезпечити суттєві якісні зрушення у соціально-економічному стані віддалених громад. Правовий компонент, підсилений фіскальними й фінансовими інструментами, гарантійними фондами та механізмами державно-приватного партнерства, формує надійний інституційний каркас для ефективної реалізації цієї моделі. Інвестиції в інфраструктуру та людський капітал дають змогу формувати підґрунтя для інновацій, а система моніторингу індексів та гнучкого управління унеможливорює консервацію периферійності. Загальний результат виявляється мультидисциплінарним за природою: від економічної конвергенції й регіональної політики до демографічної стабілізації та екологічного розвитку. Завдяки цьому периферійна сільська територія, яка зазвичай сприймається як суб'єкт субсидійної підтримки, може стати динамічним сегментом, що успішно

інтегрується у глобальні ланцюги доданої вартості і робить свій внесок у технологічний та соціальний поступ. Якщо ці завдання будуть реалізовані комплексно, то це дозволить не лише стимулювати економічне зростання, але й знизити структурні диспропорції, забезпечуючи більш збалансований розвиток сільських територій.

При цьому, слід зазначити, що на сільські територіальні громади буде покладена основна відповідальність за інвестиційну привабливість, ефективне управління ресурсами, розробку інноваційних програм і стимулювання співпраці з бізнесом, що може забезпечити умови для довгострокового економічного зростання. Роль громад у цьому процесі є ключовим, оскільки вони знаходяться на передовій лінії взаємодії між державними інвестиційними стимулами та прагненням бізнесу до зниження виробничих витрат (за умов надання податкових стимулів), що в сукупності сприяє сталому розвитку сільських територій.

3.2. Напрями підвищення інвестиційної привабливості сільських громад: роль інституційної підтримки з боку ОМС

Питання залучення інвестицій до територіальних громад України набуло особливої актуальності в умовах децентралізації, адже саме громадам, в особі органів місцевого самоврядування, тепер надається значно ширша автономія та відповідальність за економічний і соціальний розвиток власної території. Той факт, що більшість іноземних та внутрішніх інвестицій традиційно спрямовуються в обласні центри та столицю, ставить перед територіальними громадами низку викликів і підсилює конкуренцію за ресурси. Реформа децентралізації в Україні покликана надати інструменти та важелі для самостійного економічного зростання, проте громади стикаються із браком досвіду, слабкою інституційною спроможністю та несформованою чіткою стратегією розвитку, через що не можуть повноцінно використати наявні механізми та фінансові можливості. В умовах повномасштабних

воєнних дій до цих викликів додається зруйнована або пошкоджена інфраструктура, вимушена міграція населення та скорочення надходжень до місцевих бюджетів. Відтак актуалізується тема пошуку ефективних механізмів і моделей, які б дали змогу територіальним громадам залучати ресурси для розвитку, не покладаючись виключно на державні дотації. У цьому контексті важливо розуміти не лише економічні інструменти, а й інституційні та юридичні аспекти, адже успіх залучення інвесторів залежить від прозорості прийняття рішень, правових гарантій, брендингу територій та загального інвестиційного клімату. Заходи із формування привабливого бізнес-середовища потребують системності та комплексного підходу, що охоплює розвиток інфраструктури, покращення кадрового потенціалу [92], зменшення адміністративних бар'єрів і корупційних ризиків.

Наукові дослідження останніх років підтверджують, що результативність децентралізації істотно залежить від того, наскільки громади здатні ефективно управляти виділеними ресурсами і, зокрема, залучати інвестиції у власний розвиток. Як підкреслює дослідниця Н. Гнидюк, успішність місцевого самоврядування нерозривно пов'язана з його спроможністю виконувати законодавчо закріплені повноваження, а це передбачає й уміння інтегрувати зовнішні фінансові ресурси у місцеві програми [29]. Водночас залишається питання, чому частина територіальних громад продовжує зберігати пасивну позицію і не намагається залучити інвестиції на повну. Певною мірою, це можна пояснити нерівномірністю інвестиційних потоків між регіонами та низькому інтересі інвесторів до невеликих населених пунктів, віддалених від обласних центрів [193]. Окрім об'єктивних перепон, як-от логістичні труднощі або недостатньо розвинена інфраструктура, дослідники також виокремлюють проблему відсутності належного маркетингового просування громад, що призводить до слабкої пізнаваності цих територій у бізнес-середовищі. У подібній ситуації важливо запроваджувати сучасні підходи: формувати привабливу інвестиційну

пропозицію, вдосконалювати інституційну базу, стимулювати публічно-приватне партнерство та шукати міжнародні грантові ресурси.

Роль інвестиційного потенціалу, який П. Жук та З. Сірик визначають через ресурси та можливості, що можуть бути спрямовані на розвиток комунальної інфраструктури та підприємств інших форм власності, дуже вагома [61]. Ці ресурси охоплюють не лише фінансову складову, а й кадровий потенціал, доступність природних чи рекреаційних ресурсів, географічні переваги та рівень соціально-економічного розвитку громади [51]. Науковці стверджують, що розвиток локальної інфраструктури повинен бути пріоритетом для громад, адже саме інфраструктурна привабливість стимулює прихід бізнесу та зумовлює створення нових робочих місць. Однак, щоб перетворити інвестиційний потенціал на реальні проекти, необхідно сформувати дієву систему комунікації з потенційними інвесторами, пропонуючи їм зрозумілі механізми співпраці. Як стверджує Г. Лещук, громадам варто активно користуватися інструментами територіального брендингу, адже це допомагає зробити їхні проекти та можливості впізнаванішими в інформаційному полі [99]. У такому разі створюється мультиплікативний ефект: що вища впізнаваність громади, то більша ймовірність зацікавлення з боку іноземного чи національного бізнесу.

Сукупність результатів попередніх наукових розвідок вказує на необхідність комплексного підходу до залучення інвестицій, де поєднуються юридичні, економічні та організаційні аспекти. Серед пріоритетів – розвиток інституційної спроможності, використання міжнародного досвіду, активна взаємодія з приватним сектором. Разом з тим, залишається брак узагальнених напрацювань, які б синтезували успішні практики залучення інвестицій і пропонували адаптовані до українських реалій рекомендації. У цьому сенсі корисним буде проведення досліджень, що враховують поточну ситуацію, виклики війни, необхідність повоєнної відбудови і розвиток прикордонних чи прифронтових регіонів, які найбільше постраждали від збройної агресії.

З огляду на актуальність питання, метою даної розвідки є переосмислення та оновлене висвітлення механізмів залучення інвестицій територіальними громадами України в контексті децентралізації, а також виявлення найбільш проблемних зон, що гальмують розвиток інвестиційної діяльності. Велику увагу слід приділити тому, як громадам оптимізувати свою управлінську та кадрову структуру [92], аби ефективно реалізовувати інвестиційні проекти. У дослідженні наводитимуться приклади успішних громад, аналізуватимуться бар'єри та ризики, а також пропонуватимуться шляхи для підвищення інституційної спроможності та прозорості процесів.

Щоб відобразити повну картину, доцільно визначити логіку процесу залучення інвестицій, починаючи з теоретичного розуміння самого поняття «інвестиційний потенціал громади» і завершуючи оглядом конкретних кейсів, де вдалося вибудувати ефективну взаємодію з інвесторами. Варто взяти до уваги різні форми співпраці, серед яких найзатребуваніші сьогодні – публічно-приватне партнерство, укладання прямих інвестиційних договорів та звернення до міжнародних фінансових інституцій. Аналіз цих механізмів дає можливість не лише виявити їхні переваги та недоліки, а й зробити висновки щодо того, які саме інструменти найбільш доречні в певному територіальному та економічному контексті. Також важливо зрозуміти, чому, попри визнану ефективність, територіальні громади в Україні не завжди активно використовують можливості ДПП або грантові програми ЄС та Світового банку[193].

Залучення інвестицій у громади є багатовекторним завданням. По-перше, варто згадати про зростаючу відповідальність місцевої влади за планування розвитку й ухвалення економічних рішень. Після запровадження реформи децентралізації бюджети громад суттєво збільшилися, що відкриває можливість самостійно визначати пріоритетні напрями витрат. У той же час, з початком повномасштабного вторгнення ці бюджети часто виявляються надто обтяженими соціальними видатками та фінансуванням критичних потреб, пов'язаних із обороною та відновленням інфраструктури. Це

стимулює шукати додаткові джерела, включно з інвестиціями приватного сектору та грантовою допомогою [22]. Як підкреслюють фахівці Асоціації міст України, децентралізація запровадила перерозподіл повноважень між різними рівнями влади, внаслідок чого саме громади набули ключової ролі у формуванні сприятливого інвестиційного клімату [19]. Вони відповідають за створення належних умов для відкриття чи розширення бізнесу, організацію адміністративних процедур, розвиток соціальної та транспортної інфраструктури.

По-друге, безпосередній виклик полягає у тому, як громада може конкурувати за інвестора. Сучасна інвестиційна політика великою мірою орієнтована на великі міста, котрі мають кращу логістику, більший внутрішній ринок і можуть запропонувати розвинуту інфраструктуру. Віддалені або менш розвинені території мають суттєві конкурентні недоліки. Саме тому громади змушені розробляти комплексні маркетингові стратегії, створювати бренд території, оновлювати інвестиційні паспорти, публікувати інформацію про вільні ділянки, промислові майданчики, наявні людські ресурси та інше [193]. Чим прозоріше й привабливіше місцева влада презентує свої переваги, тим більше шансів, що інвестор розгляне можливість співпраці. До того ж не слід забувати про активну комунікацію: участь у виставках, форумах, конференціях дозволяє налагодити необхідні зв'язки й донести до цільової аудиторії унікальні особливості громади.

Перед тим як залучати інвестора, громада має чітко усвідомити власний потенціал та визначити, який сектор економіки найбільш перспективний. Цей аналіз часто включає вивчення природних ресурсів (якщо йдеться про сільське господарство чи видобуток), географічного розташування (транспортні коридори, близькість до кордону), туристичного потенціалу (історичні чи природні пам'ятки), кадрового потенціалу (наявність фахівців у певній галузі) тощо. Розроблена С. Смерічевським та В. Сібруком модель «REGION», де оцінюються ресурси, витрати, особливості державного управління, інфраструктура, переваги власності та екологічна

складова, може стати для громад одним із корисних інструментів [163]. Якщо громада повноцінно проведе таку оцінку, вона зможе створити реалістичну інвестиційну пропозицію, що враховує справжні сильні й слабкі сторони території.

Що стосується механізмів залучення інвестицій, то на перший план виходить публічно-приватне партнерство. ППП розглядають як форму співробітництва, за якої приватний сектор отримує право інвестувати та управляти об'єктом інфраструктури, тоді як громада забезпечує правові гарантії, супровід і певні ресурси на місцевому рівні [116 с. 59-60). Залежно від конкретного проєкту це може бути реконструкція доріг, будівництво лікарень чи розвиток туристичних кластерів. Проте ефективність ППП тісно пов'язана зі спроможністю органів місцевого самоврядування [217] укладати прозорі угоди і здійснювати моніторинг їх виконання. Якщо правові механізми розмиті або не передбачають дієвих способів захисту прав інвестора, останній може відмовитись від співпраці. Крім того, не завжди є зрозумілою схема розподілу ризиків чи план повернення інвестицій, що також стримує розвиток ППП.

Ще одним дієвим інструментом залишаються інвестиційні договори, які фіксують умови взаємин між громадою та інвестором. Такі договори мають містити чіткі положення про права та обов'язки сторін, передбачувані терміни і механізми контролю за виконанням. У більшості випадків вони слугують правовим підґрунтям для співпраці, знижуючи ризики непорозумінь. Проте багато залежить від якості нормативно-правової бази. Якщо процедура укладання договору надмірно ускладнена, або законодавство не визначає чітких правил гри, тоді процес залучення інвестора стає громіздким і вкрай тривалим [127]. Для громад, що лише розпочинають роботу з такими договорами, необхідна зовнішня методична й експертна допомога, інакше велика ймовірність допущення помилок.

Міжнародні гранти також доводять свою ефективність, особливо у випадках, коли йдеться про інфраструктурні чи соціальні ініціативи.

Європейські та світові фінансові інституції надають гранти й позики на вигідних умовах, проте вимагають від одержувачів належного рівня підготовки проєктів та дотримання міжнародних стандартів. У громадах, де існує брак досвіду у складанні грантових заявок, або відсутні фахівці, котрі вміють презентувати проєкт відповідно до вимог грантодавця, шанси на успіх значно знижуються [74]. Саме тому навчання кадрів, підготовка команди для написання заявок та подальше адміністрування коштів стають критично важливими елементами.

Окремого аналізу заслуговують успішні приклади. Навіть попри війну й економічні труднощі, деякі громади продовжують залучати значні обсяги ресурсів, демонструючи, що при належній організації результат можливий. Зокрема, м. Славутич спромоглося за короткий проміжок часу модернізувати власну економіку завдяки створенню комунальних підприємств, які спеціалізуються на проєктному менеджменті та підтримці підприємництва [10]. Славутич, колишнє місто атомників, сьогодні активно розвиває МСП, залучаючи за 2023 рік понад 420 мільйонів гривень іноземних інвестицій. Цей приклад демонструє, що для успіху потрібні не тільки фінансові, а й якісні управлінські рішення, бо місто вчасно переорієнтувалося на нові виклики й створило умови для співпраці з інвесторами.

Подібний сценарій мала громада Тростянець, яка залучила за кілька років мільйони доларів іноземних інвестицій у промисловість та інші сфери, що сприяло суттєвому зростанню місцевого бюджету [46]. Коли у 2005 році бюджет міста ледь перевищував 3 мільйони гривень, то вже за кілька років активної співпраці з бізнесом через надання податкових пільг та швидке оформлення документів, Тростянець отримав у десятки разів більше надходжень. Там створено нові робочі місця завдяки будівництву заводів і формуванню житлових кластерів біля них. Приклад із компанією Mondelez International свідчить, що громада вміло використала географічні й адміністративні переваги: швидке оформлення дозвільних документів, переведення митниці у місто, надання вигідних умов для оренди земельних

ділянок [181]. Цей кейс демонструє, що обмеження можуть бути подолані за наявності активної і прозорої позиції місцевої влади, яка пропонує інвесторам чіткі переваги.

Водночас низка бар'єрів все ще заважають більш масштабному поширенню подібних історій успіху. По-перше, це недостатня прозорість процесів, через яку інвестори не можуть бути впевнені у справедливому дотриманні правил гри. Корупційні ризики та надмірна бюрократизація гальмують проходження документів і розмивають поняття «чесний партнер» у відносинах громади з бізнесом. Нині чимало громад навіть не публікують детальної інформації про земельні ділянки та інші активи, що створює інформаційний вакуум і знижує привабливість для потенційних інвесторів. По-друге, недосконалість правової бази, коли законодавство не дає вичерпного інструментарію для застосування ППП або гарантій захисту інтересів інвестора, формує додаткові ризики. В умовах воєнного стану до цих проблем додається і невизначеність, пов'язана зі збройними діями, можливістю руйнувань та загрозою для персоналу інвестора. По-третє, відсутність кваліфікованих кадрів може стати критичним гальмом для громади, котра навіть має великий потенціал, але не здатна його належно презентувати. Питання підготовки спеціалістів часто потребує системних рішень, зокрема освітніх програм і стажувань, адже управлінські команди громад мають розуміти логіку роботи бізнесу, вимоги інвесторів та основи міжнародних стандартів звітності.

Щоб подолати ці виклики, варто насамперед забезпечити довгострокове і комплексне планування розвитку громади. Йдеться про створення стратегічних документів, де чітко прописані пріоритети, від яких залежить економічне зростання, і сформульовані підходи до інфраструктурної розбудови. Наявність таких стратегій полегшує комунікацію з бізнесом, оскільки інвестор бачить логіку подальших дій місцевої влади. Це можуть бути плани щодо модернізації комунальних господарств, розширення туристичних маршрутів чи розвиток промислових

парків. Такі документи мають бути доступні для громадськості й потенційних партнерів, адже прозорість планування підвищує рівень довіри. На другому етапі важливо посилити прозорість та підзвітність. Сьогодні одним із найкращих інструментів є цифровізація всіх процесів: в онлайн-доступі можуть бути наявні всі рішення, ухвалені радою, звіти про використання бюджетних коштів, відкриті тендери, звіти про їх результати [226]. Коли громада створює єдину електронну платформу або сайт, де можна знайти інформацію про вільні ділянки, пропозиції для інвесторів, умови оренди землі чи податкові переваги, це демонструє відкритість і серйозний підхід до співпраці. Рівень корупційних проявів у такому разі може суттєво зменшитися, адже будь-які непрозорі дії легше виявити та оскаржити. Третім пунктом є активний розвиток управлінського та експертного потенціалу. Задля цього громади можуть співпрацювати з донорськими організаціями, проходити навчальні курси, запрошувати фахівців з проєктного менеджменту чи міжнародних фінансів. Кваліфікований персонал може розробити привабливий інвестиційний пакет, підготувати грантові заявки, забезпечити професійний супровід інвестора від початку перемовин до реалізації проєкту. Відомо, що іноземний бізнес воліє мати справу з компетентними представниками місцевої адміністрації, які спроможні вирішити бюрократичні питання швидко й без хабарництва.

Удосконалення правової бази – ще один необхідний аспект. Потрібно розробити законодавчі зміни, що дадуть змогу ефективно застосовувати механізми ППП, окреслити процедуру контролю за станом виконання інвестиційних договорів та передбачити санкції у разі порушень. Також важливо створити умови для прискореної реєстрації бізнесу і спростити дозвільні процедури. Громади мають отримати дієві інструменти впливу на інвесторів, які не виконують своїх зобов'язань, та водночас гарантувати бізнесу захист від свавільних рішень органів місцевого самоврядування. Щойно встановлюється чітка та зрозуміла правова регламентація, довіра до процесу підвищується, і ризики зменшуються. Позитивний досвід уже

демонструє, що низка громад удосконалює місцеві регуляторні акти, уніфікує положення про оренду землі, чим робить процес інвестування прозорішим і більш прогнозованим.

Міжнародна співпраця має стати одним з важливих каналів диверсифікації фінансування. Грантові програми ЄС, ООН, USAID, Світового банку та інших інституцій продовжують працювати, навіть в умовах воєнного стану, пропонуючи кошти під конкретні проекти. Окрім фінансів, ці програми часто надають технічну допомогу та консультаційні послуги, допомагаючи громадам упорядкувати документообіг, запустити електронні сервіси, навчити місцевих посадовців сучасним методикам управління. Завдяки такій співпраці громадам стає легше відповідати міжнародним стандартам прозорості та підзвітності, що безпосередньо впливає на рішення інвесторів. Крім того, міжнародні партнери можуть надавати гранти на розбудову саме інституційної складової, тобто навчати людей писати проекти та взаємодіяти з бізнесом. Це створює передумови для сталого розвитку, коли громада вже не буде залежати лише від внутрішніх резервів або від нестабільного державного фінансування.

ППП має також розвиватися через налагодження довгострокових відносин з великими українськими та іноземними компаніями. Наприклад, якщо громада зацікавлена у створенні логістичного хабу, їй варто систематично шукати партнерів, відвідувати тематичні заходи, презентувати свої переваги й пропонувати підприємцям модель вигідного співробітництва. Це може передбачати передачу в оренду земельних ділянок із мінімальними бюрократичними перешкодами, прозорі та передбачувані податкові умови, а також сприяння у розвитку інфраструктури довкола об'єкта. Від громади вимагається зважена та передбачувана політика, аби приватний сектор бачив, що місцева влада розуміє механізми бізнесу, гарантує правовий захист і здатна своєчасно вирішувати питань інфраструктурного характеру. Коли інвестор бачить активну позицію громади, яка готова оперативнo спростити

необхідні процедури, він охочіше вкладає кошти, бо усвідомлює, що ризики мінімізовані.

Нерідко успіх заходів із залучення коштів залежить від кількох додаткових чинників. По-перше, важливу роль відіграє бренд громади, який є не просто логотипом чи гаслом, а комплексом уявлень про те, чим вирізняється ця територія і чому вона цікава для бізнесу. Якщо бренд якісно сформований, громада може поширювати інформацію через соціальні мережі, публічні виступи, ЗМІ, підвищуючи таким чином загальну обізнаність про свої інфраструктурні об'єкти, людський потенціал, культурно-історичну спадщину. По-друге, громадам варто ініціювати чи брати участь у регіональних форумах, де відбувається безпосереднє спілкування з інвесторами, адже прямі контакти здатні більшою мірою переконувати у придатності території для бізнесу. По-третє, соціальна відповідальність, тобто те, як громада дбає про місцеве населення, екологічні стандарти та прозоре використання ресурсів, також здатна стати ключовим аргументом. Сьогодні багато інвесторів звертають увагу на соціально-екологічний аспект проєктів, аби уникнути репутаційних ризиків. Тож громади, які активно впроваджують практики «зеленого розвитку», можуть отримати додаткові переваги.

Говорячи про інноваційні фінансові інструменти, слід відзначити можливість використання облігацій місцевої позики [109]. Це дає змогу громаді залучити кошти у формі позик на певних умовах, зазвичай під менший відсоток, ніж банківські кредити. Залучені кошти можна спрямувати на великі інфраструктурні проєкти, які в майбутньому генеруватимуть доходи. Перевагою є те, що муніципалітет здобуває додаткове фінансування, проте важливо пам'ятати про фінансову дисципліну та вчасне повернення позик. Водночас краудфандинг, особливо у форматі підтримки ініціатив громад, може бути корисним для менших проєктів культурного чи соціального спрямування. Хоча цей інструмент менш поширений у порівнянні з грантами чи ППП, його популярність у світі зростає, і в окремих

громадах України він уже довів свою дієвість для невеликих інноваційних починань.

Отже, на основі викладеного можна сформулювати кілька фундаментальних підсумкових положень. Насамперед очевидним є те, що успіх інвестиційної діяльності громади значною мірою визначається її здатністю ефективно керувати процесами, починаючи від формування сприятливого бізнес-клімату до забезпечення прозорості й передбачуваності всіх адміністративних процедур [204]. Окрім того, залучення інвестицій слід розглядати як безперервний процес, а не як одноразову акцію, оскільки громада після укладення договорів має підтримувати зв'язок з інвестором, створювати умови для масштабування бізнесу і розв'язувати поточні проблеми, що виникають у процесі реалізації проекту [193].

Другим важливим аспектом є стратегічний характер діяльності. Якщо громада не визначить пріоритетні напрями, не розробить план розвитку, де буде відображена специфіка місцевої економіки, то навіть значні грошові вливання можуть залишитися фрагментарними й не дати бажаного соціально-економічного ефекту. Стратегічні документи, узгоджені з місцевою громадськістю, встановлюють певний вектор і водночас дають змогу мешканцям контролювати, чи правильно влада виконує свої обіцянки. Наявність чітко прописаних проєктів також потрібна для того, щоб подати заявки на міжнародні гранти або переконати великий бізнес у доцільності вкладення коштів.

Третім наріжним каменем виступає інституційна спроможність органів місцевого самоврядування. Без кваліфікованих фахівців, які розуміють механізми дії сучасної економіки, володіють навичками аналізу та мають досвід у переговорах, громаді буде складно залучити великі інвестиції. Ба більше, необхідні знання в галузі міжнародних стандартів звітності, навички роботи з фінансовими моделями, основи юриспруденції та комунікації з медіа. Тому пріоритетним завданням є підвищення рівня професійної підготовки кадрів.

Четверте, але не менш важливе питання – це врегулювання правових аспектів. Тут необхідні законодавчі ініціативи на державному рівні, спрямовані на створення чітких правил для інвесторів, а також ефективної системи моніторингу виконання договорів. Громади ж, у свою чергу, мають посилювати власну нормативно-правову базу: розробляти положення про здійснення інвестиційної діяльності, умови участі у публічно-приватному партнерстві, описувати процедури й терміни отримання дозвільних документів. Окреслений підхід унеможливорює хаотичні дії й сприяє стабільності.

Наостанок, інтеграція міжнародної допомоги та широке партнерство з громадянським суспільством також є важливими інгредієнтами успіху. Громадам слід активніше взаємодіяти із західними донорами, адже такий досвід дозволяє перейняти кращі світові практики й підвищити рівень довіри до місцевого самоврядування. Коли громада демонструє здатність успішно реалізовувати міжнародні гранти, це водночас стає чітким сигналом для потенційних інвесторів, що управлінська команда діє прозоро й відповідно до високих стандартів. Саме ці фактори консолідовано впливають на розвиток місцевої економіки, підвищують конкурентоспроможність територій та сприяють інтеграції у світовий економічний простір.

Отже, досвід децентралізації в Україні доводить, що зростання автономії громад може стати потужним імпульсом для місцевого розвитку, але лише за умови, якщо громади зуміють як слід скористатися наданими повноваженнями та інструментами. Залучення інвестицій стає своєрідним каталізатором, який активізує інші сфери суспільного життя: поліпшується інфраструктура, розширюється спектр соціальних послуг, створюються нові робочі місця, збільшується надходження до місцевих бюджетів. Найуспішніші громади вміло поєднують кілька механізмів, водночас приділяючи увагу стратегічному плануванню і розвитку людського потенціалу. Прозорість і відкритість, інноваційні підходи у фінансуванні та

чітка візія розвитку залишаються головними критеріями, за якими інвестори обирають ту чи іншу територію[193].

Ключовим елементом інституційного забезпечення ефективного публічного управління розвитком на місцевому рівні є створення спеціалізованих агенцій місцевого розвитку або відповідних структурних підрозділів у системі місцевого самоврядування. Такі інституції мають консолідувати функції стратегічного планування, фандрейзингу, професійної підготовки та супроводу інвестиційних і грантових проєктів, що сприятиме підвищенню якості проєктних ініціатив та ефективності використання залучених коштів.

Паралельно, з метою системного позиціонування громади на інвестиційному ринку та забезпечення потенційних інвесторів повною інформацією, доцільним є розробка та активне просування комплексних інвестиційних паспортів територій. Ці документи мають містити детальний аналіз ресурсної бази громади, її конкурентних переваг, інфраструктурного забезпечення та чітко визначених пріоритетних напрямів для інвестування, що слугуватиме ефективним інструментом маркетингу та залучення капіталу.

Фундаментальною передумовою для формування сприятливого інвестиційного клімату та зміцнення довіри з боку міжнародних партнерів є імплементація та безумовне дотримання стандартів прозорості й підзвітності в діяльності органів місцевого самоврядування. Це передбачає забезпечення вільного доступу до інформації про бюджетні процеси, результати використання публічних коштів, ухвалені рішення та реалізовані проєкти, зокрема шляхом активного використання цифрових платформ та інструментів громадського моніторингу.

Водночас, довгостроковий розвиток громад неможливий без цілеспрямованих інвестицій у людський капітал та створення адаптивних освітніх ініціатив. Пріоритетним завданням є аналіз актуальних потреб ринку праці, сприяння формуванню освітніх програм, спрямованих на підготовку та

перекваліфікацію кадрів, підтримка підприємницької активності та підвищення рівня фінансової й проектної грамотності населення.

Посилення горизонтальних та вертикальних зв'язків є ще одним важливим напрямом. Активізація міжмуніципального співробітництва та розширення практики державно-приватного партнерства дозволяє громадам консолідувати ресурси для реалізації масштабних інфраструктурних та соціальних проєктів, оптимізувати надання публічних послуг та підвищити загальну ефективність управління територіями.

Нарешті, з метою закріплення позитивного іміджу та демонстрації управлінської спроможності [217], слід формувати та системно поширювати історії успіху реалізованих проєктів. Детальне документування та широке висвітлення досягнень громади, особливо в контексті ефективного освоєння інвестиційних та грантових ресурсів, сприяє підвищенню рівня довіри з боку потенційних інвесторів, донорських організацій та власне мешканців громади, створюючи сприятливе тло для подальшого залучення ресурсів. Комплексне впровадження запропонованих рекомендацій сприятиме синергетичному ефекту, підвищуючи стійкість та конкурентоспроможність територіальних громад у динамічному зовнішньому середовищі.

Якщо громада системно і масштабно працюватиме над ключовими критеріями розвитку, зростає ймовірність того, що залучені фінансові ресурси дійсно стануть поштовхом до сталого зростання, сприятимуть економічній стабільності навіть в умовах післявоєнної відбудови. У цьому контексті ключовим завданням залишається поглиблення партнерства громад із державними інституціями, міжнародними організаціями та приватним сектором задля трансформації України у сукупність сильних, спроможних локальних одиниць – із розвиненою інфраструктурою, якісними соціальними послугами та динамічною економікою.

Узагальнюючи вищесказане, шляхи вдосконалення інвестиційної діяльності на місцевому рівні передбачають комплексну трансформацію інституційної, правової та економічної системи, а також розвиток людських

ресурсів і модернізацію інфраструктури. Лише за таких умов громади зможуть вдало інтегруватися у державну інвестиційну політику, пропонуючи привабливий бізнес-клімат та посилюючи власний економічний потенціал, у тому числі через розбудову переробної галузі.

3.3. Механізми державної інвестиційної політики розвитку переробної галузі в парадигмі подолання диспропорції розвитку сільських територій

Проблематика розвитку переробної промисловості на сільських територіях набуває особливого значення в умовах сучасних економічних і безпекових викликів, що постали перед Україною. Відсутність належного рівня переробної діяльності зумовлює низку негативних явищ: від відтоку населення у великі міста чи за кордон до втрати доданої вартості й низької привабливості периферійних регіонів для інвесторів. Згідно з наявними дослідженнями [162; 174; 100] саме ОМС у співпраці з центральними органами влади, міжнародними донорами та бізнесом здатні забезпечити базові умови для активізації інвестиційних процесів і розвитку переробних виробництв «на місцях».

Повномасштабна війна, що триває в Україні, поглибила як економічні, так і соціальні диспропорції, зокрема й між містами й віддаленими аграрними районами. У цьому контексті відновлення та стимулювання переробного сектору виступає одним із центральних пунктів державної політики, який покликаний вирішувати стратегічні завдання.

Поляризація між великими міськими центрами та віддаленими сільськими територіями, особливо периферійними, призводить до того, що аграрна сировина переважно вивозиться з місцевих громад без суттєвої її доробки, а відповідна додана вартість реалізується в містах чи в інших країнах.

Тож державна й місцева політика має бути зорієнтована на створення інструментів, що стимулюватимуть розвиток переробної діяльності в сільській місцевості, зокрема через комплексні програми інвестиційного, податкового й соціального характеру.

Задля досягнення мети узгодженого регіонального розвитку можна розглянути наступні ключові механізмів впливу, які спрямовані на зниження бар'єрів для інвестування і підвищення привабливості локальних громад як промислово-ресурсних осередків. Відтак особливої ваги набуває концепція кооперації, державно-приватного партнерства, запровадження податкових пільг, інфраструктурна й освітня підтримка, а також консультаційний супровід.

Водночас, якщо практичні кроки з формування переробних підприємств на сільських периферіях не будуть підкріплені довгостроковою державною політикою, націленою на розвиток громад, очікуваного результату досягти складно. Тому важливим є поєднання інструментів місцевої ініціативи з державною підтримкою, системною законодавчою базою та багаторічними регіональними чи загальнодержавними програмами.

Комплексний підхід до реалізації цих завдань передбачає координацію державних, місцевих і приватних сторін, доповнюючись підтримкою міжнародних організацій. Як наслідок, розвиток переробної галузі стає важливим кроком у трансформації аграрно сировинних периферій у громади з більш диверсифікованою економічною структурою. Далі докладно проаналізуємо основні напрями та інструменти, котрі забезпечують активізацію переробної діяльності на сільських територіях, беручи до уваги їхній периферійний статус та дефіцит інвестиційного й управлінського капіталу.

Об'єктивною передумовою формування сприятливого середовища для становлення переробної промисловості є наявність сучасних законодавчих актів та урядових концепцій, які б не лише декларували наміри, а й передбачали реальні бюджетні механізми підтримки. Питання ж полягає в

тому, як саме забезпечити перехід від декларативної концепції розвитку сільських територій до реальних програм і проектів, зокрема в контексті децентралізації й поширення практики об'єднаних територіальних громад.

Для розв'язання проблем необхідно ухвалення спеціальних нормативних актів. Серед них:

1. Нормативно правові акти про стимулювання розвитку переробної промисловості у сільській місцевості. Йдеться про визначення:

– офіційних критеріїв віднесення громад до категорії «периферійних» чи таких що потребують розвитку;

– принципу формування квот і бюджетної підтримки, включно із субсидіями, програмами лізингу, грантами;

– відповідальності органів виконавчої влади за координацію та контроль за такими програмами.

2. Зміни до Податкового кодексу України. Передусім це:

– офіційне визнання окремих зон (периферійних громад) як територій із зниженою ставкою податку на прибуток, ПДВ, тощо;

– уточнення видів діяльності, що вважаються «переробними» (згідно з КВЕД);

У кожній області доцільно ухвалити спеціалізовану «Програму розвитку переробного сектору в сільських територіях», яка б передбачала визначену суму коштів (з обласного бюджету або у формі співфінансування з держбюджету) на конкретні проекти – модернізацію обладнання, будівництво цехів, розвиток інфраструктури [186].

Крім законодавчих основ, важливим чинником є управлінська й технічна спроможність громад реалізовувати такі програми. Навіть якщо пільговий режим узаконений, громада може не мати ресурсів чи компетенцій для його застосування. Тому ключовим є формування місцевих інституцій: агенцій регіонального розвитку, центрів підтримки підприємництва тощо, які забезпечуватимуть консультації, юридичний супровід, маркетингову

допомогу. Без цього будь-які податкові чи фінансові пільги можуть залишитися формальністю.

У низці європейських країн (Польща, Угорщина, Румунія) існує практика офіційного визнання сільських периферій зонами пріоритетного розвитку, де підприємства отримують знижені податкові ставки, спрощені процедури ліцензування, доступ до грантів. Водночас встановлюються вимоги до мінімальної кількості працевлаштованих працівників і застосування місцевих сировинних ресурсів [52]. Така практика уможлиблює створення локальних кластерів, що базуються на агровиробництві й розвинутій переробці, підвищуючи обсяг доданої вартості, яка залишається в регіоні.

Досить показовим є погляд З. С. Варналія, який наголошує, що сутністю підприємництва – є отримання прибутку через систематичну господарську діяльність. Якщо держава створює законні інструменти, що дають змогу знизити виробничі витрати, підприємець користуватиметься ними. У цьому сенсі запровадження знижених податкових ставок для переробних підприємств, розташованих на «периферійних сільських територіях» із офіційним правовим статусом, слід вважати одним із ефективних способів активізувати місцеве виробництво.

Разом з тим, потрібно розуміти, що застосування диференційованих систем оподаткування суб'єктів господарювання на периферійних сільських територіях, може викликати певні адміністративні навантаження [25] на впровадження таких інструментів стимулу.

Проте, як свідчить досвід країн Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), ці витрати можуть бути компенсовані за рахунок інституційної оптимізації. Зокрема, використання геоінформаційних систем (ГІС) дозволяє точніше визначати межі пільгових зон, враховуючи географічні, економічні та соціальні характеристики територій, та автоматизувати збір даних про економічну активність у реальному часі, що зменшує витрати на адміністрування. Емпіричний приклад - уряд Естонії,

використовуючи цифрові платформи (на кшталт X-Road), зменшив витрати на податкове адміністрування на 30%, а вартість збору податків у порівнянні з Україною були майже в 3,38 рази нижчими[54; 97].

Периферійні території, характеризуючись нижчою собівартістю ресурсів (земля, робоча сила, енергія) порівняно з урбанізованими агломераціями, мають потенціал формування просторово-економічної ніші для залучення інвестицій.. Можна підкреслити, що для периферійних зон з обмеженим доступом до інфраструктури та капіталу зниження фіскального навантаження може стати компенсаційним інструментом, який нейтралізує віддаленість від полюсів економічного зростання.

Сільська периферійна громада функціонує як система, де додана вартість створюється експортно-орієнтованими підприємствами (виробниками АПК, продукція яких зазвичай виходить на міжнародні ринки у вигляді сировини). Стимулювання галузі переробки такої продукції, зниженням податкових ставок може виконувати роль стимулу першого порядку: зменшуючи операційні витрати інвесторів, підвищуючи рентабельність виробництва, що також позитивно впливає і на агровиробників, шляхом зниження виробничих витрат на зберігання та логісту. Навіть за умов, що бюджет отримує менші суми з окремого суб'єкта, кумулятивний ефект від масштабування кількості господарюючих суб'єктів створює позитивну мультиплікацію. Наприклад, кожне нове підприємство збільшує попит на локальні послуги (транспорт, логістика, комунальні послуги), генерує зайнятість, що підвищує рівень доходів населення та, відповідно, споживання та може формувати додаткові надходження через непрямі податки (ПДВ, акцизи).

Цей механізм відповідає кривій Лаффера, де зниження ставки може компенсуватися розширенням податкової бази. Для периферійних громад це особливо актуально, оскільки їхній бюджет часто залежить від трансфертів, а локалізація виробництва зменшує вразливість до зовнішніх шоків.

Разом з тим, такий підхід може мати певні ризики. Тимчасовість ефекту: нестабільність інвестицій при відсутності інших конкурентних переваг; бюджетні дефіцити на ранніх етапах, доки не активізується ефект мультиплікації.

Проте, як свідчить досвід східноєвропейських регіонів (наприклад, Румунії чи Польщі), комбінація податкових пільг із інвестиціями в інфраструктуру та освіту може трансформувати периферію в сталі кластери. Наприклад, введення «податкових канікул» на 3–5 років для нових підприємств у поєднанні зі створенням промислових парків позитивно впливатиме на розвиток сільських громад.

Ще одним ризиком, може бути те, що підприємства можуть реєструватися на периферії лише формально, тоді як виробництво фактично відбувається в інших місцях. В такому випадку потрібно проводити заходи контролювання, щоб унеможливити такі процеси. Встановлення лімітів чи умов, пільги отримують лише виробництва з певною часткою місцевої сировини, кількістю найнятих працівників, певним розміром капіталовкладень у громаду тощо. Важливо також передбачити публічно доступну перевірку, яка унеможлилювала б «фіктивне» користування пільгами.

Такий досвід спостерігається в аграрному секторі України, так спрямовані на підтримку сільгоспвиробників податкові пільги, використовуються для ухилення від оподаткування через механізми штучне перерозподілення прибутку між пільговими та непільговими суб'єктами господарювання. Це призводить до масової втрати бюджетних надходжень, створення неконкурентних умов для малих господарств і де-факто перетворення галузі на «внутрішній офшор» [25].

Варто також передбачити механізм присвоєння та скасування статусу «периферійності» громади, що дає змогу передбачати диференційований підхід у державному стимулюванні. Якщо громада внаслідок інвестицій та розвитку успішно переходить на вищий рівень соціально-економічних

показників (знижується безробіття, зростає бюджет, підвищується інвестиційна привабливість), держава може скасувати особливий режим і перенаправити ресурси до інших, менш розвинених громад. Це створює динамічну систему, в якій кожен регіон має стимули для саморозвитку, але при цьому отримує державну підтримку на початкових етапах.

Узгодженість податкової політики з потребами локального економічного розвитку є однією з дискусійних площин. З одного боку, зниження податків чи надання «податкових канікул» - очевидний стимул для підприємців, щоби розвивати нові виробництва в певній громаді. З іншого боку, надмірне зменшення податкового навантаження може призвести до втрат бюджету і обмеження ресурсів, які потрібні для тієї ж інфраструктури та соціальної сфери. Відтак потрібно дотримуватися балансу: пільги для переробних підприємств у пріоритетних галузях мають бути чітко регламентовані й спрямовані на досягнення конкретних показників (збільшення обсягів переробки, підвищення рівня зайнятості, розвиток місцевого ланцюга вартості). Крім того, слід передбачити умови втрати пільг у разі порушення зобов'язань: компанія зобов'язана виробляти певну частку доданої вартості на території громади, сплачувати податки за встановленими правилами й дотримуватися екологічних стандартів.

Фіскальні інструменти тісно переплетені з механізмами державно-приватного партнерства. На практиці це може виглядати як створення муніципалітетами індустріальних парків або технопарків, де місцева влада бере на себе фінансування базової інфраструктури (підведення інженерних мереж, будівництво під'їзних шляхів), а приватний капітал забезпечує обладнання переробних ліній, організацію виробничих процесів та логістику. Такий симбіоз дозволяє громадам, які не мають значних власних ресурсів, розвивати нові підприємства через гарантування прозорості земельних відносин, інфраструктурної доступності та податкових стимулів. У межах цієї конструкції активно задіюються механізми страхування чи гарантійні

фонди, що зменшують фінансові ризики для банків і приватних інвесторів, які захочуть кредитувати проєкти переробки сировини.

Індустріальні парки, як свідчить європейський і зокрема польський досвід, є одним із найперспективніших інструментів залучення капіталу в периферійні регіони. У Польщі діють спеціальні економічні зони, які охоплюють більшу частину території країни й пропонують податкові пільги інвесторам, залежно від рівня соціально-економічного розвитку воєводства. Завдяки цьому у відсталіх регіонах стимулюють створення виробничих об'єктів, що вирівнює можливості різних областей і робить економіку більш збалансованою [212; 231]. Натомість в Україні закон «Про індустріальні парки» поки що не приніс очікуваного результату: попри формальні реєстрації десятків таких парків, реальні інвестиції та кількість створених робочих місць залишаються мінімальними [71]. Вирішальну роль тут має і брак належних державних пільг, і слабкий супровід з боку місцевих влад, і загальна нестабільність бізнес-середовища.

Зокрема, чинне законодавство, яке регулює створення індустріальних парків, передбачає низку пільг, але ці інструменти досі не запрацювали в повному обсязі та фактично не забезпечили значного припливу іноземного капіталу [71]. У той час досвід Польщі свідчить про результативність вільних економічних зон та держаних грантів для інвесторів, що дає змогу уникати надмірних економічних диспропорцій між різними регіонами [212; 231; 100];

Згідно з офіційним звітом Міністерства економіки [71], з-поміж 60 зареєстрованих в Україні індустріальних парків лише 2 мають резидентів, і ці проєкти не отримують фактичної фінансової підтримки з боку центральних органів влади. Усе зводиться до ініціатив самих ОМС, які часто перебувають у скрутній бюджетній ситуації. Такий перекис підсилює нерівномірний регіональний розвиток. Отже, відсутність чітких і реально дієвих інструментів від держави ставить громади в умови, коли їм доводиться покладатися на власні ресурси й шукати додаткові шляхи для залучення інвесторів [100].

Польські міста демонструють більш комплексний підхід. Діяльність СЕЗ [23; 167], які охоплюють більшу частину території країни, дає змогу компаніям отримувати знижки на податок на прибуток залежно від рівня соціально-економічного розвитку регіону. Зокрема, у східних та менш розвинених воєводствах інвесторам пропонується найвищий відсоток звільнення від податків (до 50%), тоді як у західних регіонах цей відсоток може бути нижчим [212; 231]. Такий механізм допомагає урівноважувати диспропорції між регіонами. У Краківській спеціальній економічній зоні, наприклад, з моменту її створення залучено понад 12 млрд. злотих і створено близько 38,975 робочих місць [167]. Кращі показники має Валбжиська СЕЗ, куди входить і м. Вроцлав: там кількість нових робочих місць перевищила 65 тисяч, а обсяг інвестицій – 33 млрд. злотих [230].

В Україні ж, згідно з даними про індустріальні парки у Львові та Вінниці, сумарно залучено лише 460 млн. грн.. інвестицій, що мізерно мало порівняно з польськими обсягами [71]. Ідеться про всіх резидентів у межах зареєстрованих 60 індустріальних парків. Кількість нових робочих місць становить лише 78. Фактично ці показники демонструють системну неефективність загальнодержавного механізму, натомість успіх окремих муніципалітетів забезпечується передусім локальними зусиллями, а не інструментами державної політики.

Науковці й експерти, які досліджують розвиток сільської місцевості, підкреслюють важливість кооперативних форм виробництва. Кооперація в переробній промисловості дозволяє об'єднати зусилля дрібних та середніх виробників, які самостійно не здатні придбати вартісне обладнання, налагодити збут чи пройти стандартизацію. Кооперативні цехи з переробки молока, фруктів, м'яса чи зернових - це фактично приклад «спільного капіталовкладення» декількох фермерів, що далі спільно реалізують товар[195].

Кооператив може отримати підтримку через державні та міжнародні програми. Особливо важливо, щоб правове поле чітко регламентувало

діяльність кооперативів, адже без визначеного статусу та податкових пільг утворення такого об'єднання супроводжуватиметься зайвими транзакційними витратами.

Незважаючи на потенційні переваги, кооперація потребує високого рівня довіри, соціального капіталу і вміння домовлятися про принципи розподілу прибутків, відповідальності та ризиків. Низький рівень обізнаності селян у юридичних та управлінських питаннях, а також брак консультативної допомоги часто гальмують розвиток кооперативів. Отже, підтримка кооперативної діяльності передбачає і освітні заходи, і програми мікрокредитування, і створення регіональних агентств розвитку, які б надавали безкоштовні консультації

Ще одним важливим інструментом стимулювання розвитку переробної промисловості є інформаційний та консультаційний супровід місцевих ініціатив. Забезпечення комплексної підтримки з боку громад, регіональних адміністрацій та спеціалізованих агентств може суттєво підвищити ефективність підприємницької діяльності у сфері переробки.

Зокрема, надання допомоги у розробці бізнес-планів, пошуку стратегічних партнерів, проведенні маркетингових досліджень та організації навчальних семінарів сприяє створенню сприятливого інвестиційного клімату. Важливу роль відіграє формування локальних центрів підтримки підприємництва, які виконуватимуть функцію інформаційно-консультаційних хабів. У таких центрах кваліфіковані фахівці надаватимуть роз'яснення щодо механізмів отримання грантового фінансування, вимог до сертифікації продукції відповідно до міжнародних стандартів (зокрема, НАССР, ISO тощо), а також стратегій виходу на зовнішні ринки.

Розбудова подібної інфраструктури сприятиме підвищенню конкурентоспроможності місцевих підприємств, забезпеченню відповідності продукції сучасним стандартам якості та сталому розвитку регіональної економіки. Важлива й централізована підтримка: на державному рівні можна створювати «єдине вікно» або платформи, де узагальнюється інформація про

доступні фінансові інструменти (гранти, кредити, пільги), списки консультантів і посібники з ведення бізнесу в переробній сфері. Приклади запровадження подібних платформ продемонстрували державні портали на зразок «Дія» (3; 8), однак поки що вони не реалізували весь потенціал для галузевої підтримки.

Особливе значення у розвитку переробної промисловості має інвестування в людський капітал, оскільки саме висококваліфіковані кадри є ключовим чинником успішного впровадження інноваційних технологій. Завдяки системі державних грантів, освітніх програм та професійно-технічного навчання молодь може опанувати сучасні методи фермерства, біотехнології, автоматизацію виробництва та управління якістю продукції, що є невід'ємними складовими сучасного переробного сектору.

Зокрема, розвиток короткострокових навчальних програм із вузькою спеціалізацією, таких як обробка молока, м'яса, фруктів чи зернових культур, здатен оперативно реагувати на кадрові запити місцевих підприємств. Це не лише сприяє професійній інтеграції молоді, але й стимулює розвиток регіональної економіки, створюючи нові можливості для тих, хто раніше не розглядав аграрний сектор як перспективну сферу зайнятості.

Для ефективної реалізації цієї моделі необхідна тісна взаємодія між територіальними громадами, аграрними університетами та професійно-технічними коледжами. Створення партнерських програм між освітніми установами та бізнесом сприятиме розробці навчальних курсів, що відповідатимуть реальним потребам підприємств, а також формуванню інкубаторів агротехнологічних стартапів. Останні, у свою чергу, можуть зосереджуватися на інноваціях у сфері точного землеробства, автоматизованих систем обліку сировини, контролю якості продукції та розробці ефективного технологічного обладнання.

Таким чином, комплексний підхід до розвитку людського капіталу дозволить підвищити продуктивність аграрно-промислового комплексу,

забезпечити його стійкий розвиток та конкурентоспроможність на внутрішньому й міжнародному ринках.

Соціальне підприємництво є особливою формою економічної діяльності, що поєднує комерційні цілі з виконанням соціальної місії. Його значущість у розвитку регіональної економіки зумовлена здатністю одночасно сприяти інклюзивному працевлаштуванню та розширенню переробних потужностей. Зокрема, в громадах, де існує потреба у вирішенні соціально-економічних викликів, зокрема працевлаштуванні ветеранів, осіб з інвалідністю та внутрішньо переміщених осіб, соціальне підприємництво може відігравати ключову роль, забезпечуючи сталість зайнятості та економічного розвитку.

Окремо слід наголосити на вагомості ризиків у розвитку фінансових та інвестиційних рішень. Інвестори, ухвалюючи свої рішення, значною мірою орієнтуються на наявні ризики, які в Україні залишаються досить високими. Безпекова нестабільність, імовірність руйнування виробничих потужностей, систематичне пошкодження об'єктів енергетичної інфраструктури, демографічна криза та дефіцит кваліфікованих робочих кадрів – усе це негативно позначається на інвестиційному потенціалі територіальних громад у контексті міжнародного капіталу.

З урахуванням динаміки прямих іноземних інвестицій в Україну можна зробити висновок, що наведені проблемні чинники лише підтверджують загальну тенденцію до високого рівня ризиків. Відтак державна політика у сфері фінансово-інвестиційних механізмів має спиратися передусім на внутрішні ресурси.

Одним із ключових інструментів державної підтримки економічного розвитку є інвестування в переробну галузь через надання грантів на створення або модернізацію підприємств. Ця форма державно-приватного партнерства характеризується високою ефективністю, оскільки дозволяє компенсувати значну частину капітальних витрат бізнесу на початкових етапах його функціонування. При цьому держава формує механізм взаємних

гарантій: отримувачі фінансування зобов'язуються дотримуватися норм чинного законодавства, виконувати регуляторні вимоги та забезпечувати стабільні податкові надходження до бюджету.

Важливим аспектом такої співпраці є соціально-економічний ефект, зокрема створення нових робочих місць. Це сприяє зростанню рівня зайнятості населення, зменшенню міграційних потоків і стабілізації демографічної ситуації, особливо в регіонах із загостреними суспільними проблемами. Наприклад, у сільській місцевості, де десятиліттями спостерігається відтік трудових ресурсів, грантові програми можуть виступити каталізатором відновлення економічної активності.

Хоча гранти, як інституційний інструмент, передбачають безповоротне фінансування, держава забезпечує опосередкований поворот коштів через податкові надходження. Така модель ґрунтується на принципі синергії: суб'єкти господарювання отримують ресурси для розвитку, а бюджет — додаткові джерела наповнення за рахунок сплати податків (прибуткового, єдиного соціального внеску тощо) та створення доданої вартості. Це робить грантову підтримку логічною та економічно обґрунтованою, оскільки виконання податкових зобов'язань є конституційним обов'язком будь-якого юридичного особи.

Особливе значення мають умови, пов'язані з працевлаштуванням населення. Нормативні вимоги щодо створення робочих місць не лише покращують показники зайнятості, але й спрямовують міграційні процеси в русло внутрішньодержавної трудової мобільності. Це набуває критичної ваги в умовах сучасних викликів, таких як тимчасові переселення через збройні конфлікти або екологічні кризи. Вплив таких програм можна кількісно оцінити через зниження рівня безробіття, зростання соціальних відрахувань і покращення індексів економічної стійкості регіонів.

Таким чином, грантова підтримка переробної галузі виступає багаторівневим інструментом, який поєднує економічні та соціальні цілі. Вона забезпечує довгострокову синергію між приватним сектором і

державою, сприяючи структурним перетворенням економіки, зростанню податкової бази та вирішенню суспільно значущих проблем[196].

Однією з найдієвіших програм є Урядова програма безповоротних грантів на розвиток власного бізнесу «єРобота»[57], яка почала працювати з липня 2022 року в Україні, яка включає 6 грантових програм для започаткування бізнесу, розвитку підприємництва та навчання. Даний проєкт включає наступні грантові програми:

«Власна справа». Мікрогранти у розмірі 250 тис. грн для кожного українця, хто хоче започаткувати власну справу або розвинути існуюче підприємство, грант надається на створення та розвиток власного бізнесу – до 250 тис. грн за умови створення двох робочих місць та до 150 тис. грн – одного робочого місця. Станом на 6 грудня 2024 року, за програмою видано 20460 мікрогрантів, загальною сумою 4,9 млрд. грн.

Програма грантів, яка спрямована на створення або розвиток садівництва, ягідництва та виноградарства. Держава співфінансує закладання саду спільно з підприємцем (всього планується підтримати створення 10 тис. га садів). Грантові кошти надаються у розмірі 70% від вартості проєкту (без ПДВ), 30% – за рахунок коштів отримувача.

Гранти на створення або розвиток тепличного господарства, спрямований на підтримку інвесторів, з метою будівництва легкого тепличного модулю розміром близько 2 га для ведення овочівництва. Програма передбачає створення додатково приблизно до 40 нових робочих місць. Загальна кількість виданих грантів за 2 програмами становить 247, на суму близько 1,2 млрд. грн.

Програма на розвиток переробних підприємств, що передбачає створення переробних підприємств, шляхом залучення до 8 млн. грн для старту чи розвитку виробництва з перероблення[80]. Так станом на 06,12,24 року за даною програмою 831 грант сумою 4,1 млрд. грн.[56].

Гранти ветеранам та членам їх родин – «грант на власну справу учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни та членам їх

сімей [35; 57]». Передбачено фінансування до 250 тис. грн за умови створення 1 робочого місця, та 500 тис.грн. для 2 і більше робочих місць, видано 1119 грантів, на суму 522 млн.грн. [56].

Також і в процесі розробки грантові програми спрямовані на реалізацію стартапу та гранти, які спрямовані на отримання коштів ІТ – спеціальностям [221].

Можна зазначити, що програма «єРобота», ініційована Урядом України, спрямована на підтримку малого та середнього бізнесу через механізм грантового фінансування.

За даними Міністерства економіки України, програма «єРобота», ініційована Урядом стала ключовим інструментом відновлення економіки, поєднуючи підтримку бізнесу, стимулювання зайнятості та забезпечення податкових надходжень. Слід зазначити, що загальний обсяг державних інвестицій у рамках програми сягнув 11 млрд. грн., що дозволило надати фінансову підтримку 22 700 підприємцям. Значна частина виділених коштів (близько 6 млрд. грн.) вже повернута до бюджету у вигляді сплачених податків та зборів, що підтверджує ефективність програми [56].

В контексті нашого дослідження особливу увагу варто приділити грантам на розвиток переробних підприємств, що регламентується постановою КМУ «Деякі питання надання грантів для виробництв переробної промисловості»[48].

Оцінка даної постанови важлива у виокремленні основних організаційно-правових стимулів розвитку переробної галузі. Так постанова спрямована на регулювання механізму надання безповоротної державної допомоги у формі грантів для розвитку або започаткування діяльності в переробній промисловості. Документ визначає процедуру отримання, цільового використання та повернення коштів, що надаються як гранти, а також встановлює умови щодо контролю з боку уповноважених органів. Основним завданням є стимулювання підприємств до зростання, створення

робочих місць і залучення приватних інвестицій у промисловий сектор, зокрема у регіонах, що зазнали наслідків воєнних дій.

Одним із ключових елементів Постанови є встановлення чіткого порядку співфінансування проєктів. Залежно від виду діяльності та території провадження бізнесу, частка фінансування з боку держави може становити від 50% до 80% від загальної вартості проєкту (але не більше 8 мільйонів гривень на одного отримувача). Кошти отримувача виступають співфінансуванням і мають становити щонайменше 20% від загального обсягу видатків, передбачених бізнес-планом. Це стимулює отримувача до зацікавлення у ефективності проєкту та забезпечує розподіл фінансових ризиків між державою та приватним сектором.

Як зазначалося раніше, проблема розвитку переробної галузі полягає насамперед у дефіциті капітальних інвестицій, що ускладнює швидке масштабування виробництва. Постанова передбачає покриття значних видатків, утім водночас запроваджений механізм співфінансування ставить пріоритетним розвиток декокупованих територій, за рахунок зниженої ставки власного внесу отримувача гранту – 20 %. У всіх інших випадках передбачене співфінансування становить 50 %.

З огляду на слабку економічну активність у периферійних сільських територіях, запровадження 50-відсоткового співфінансування в усіх випадках виявляється недоцільним. Недостатність інфраструктури, обмежена ресурсна база та високий ризик для інвесторів у таких регіонах ускладнюють залучення капіталу на вигідних умовах. Тому вимога покриття половини капітальних витрат може фактично гальмувати розвиток переробної діяльності та стримувати виникнення нових проєктів у секторі, який водночас має потенціал для формування доданої вартості та забезпечення зайнятості місцевого населення. З метою стимулювання інвестицій рекомендується розширити дію механізму співфінансування 80/20, де основну частину покриває держава, а меншу – отримувач гранту. На периферійні сільські території такий механізм сприятиме активнішому

надходженню фінансових ресурсів і прискоренню модернізації переробних потужностей.

Наступним важливим напрямом удосконалення нормативно-правової бази є внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання грантів бізнесу». Прикладом ефективного підходу слугує Харківська область, де сума гранту може досягати 500 тисяч гривень, у порівнянні 250 тисяч інші території України. Пропонується поширити подібну практику і на «периферійні сільські території», що, у поєднанні з розширенням можливостей співфінансування, дасть змогу малим і середнім переробним підприємствам розвивати виробничі процеси, підвищувати конкурентоспроможність і формувати нові робочі місця на місцевому рівні.

Водночас окрема увага приділяється Урядовій програмі «Доступні кредити 5-7-9%» (запроваджена з 2020 року для підтримки малих та великих підприємств) яка продемонструвала свою гнучкість і масштабність. За даними [102], станом на кінець листопада 2023 року було видано 76 429 кредитів загальною сумою 253,5 млрд. грн., причому з початку воєнного стану укладено 41 607 кредитних договорів на суму 163,9 млрд. грн... Майже третина (31%) усіх кредитів спрямована на підтримку саме сільськогосподарських товаровиробників, що свідчить про пріоритетність аграрного напрямку для держави. У березні 2022 року дія програми поширилася й на середній та великий бізнес, забезпечивши можливість збільшення максимальної суми кредитування з 50 млн. грн.. до 60 млн. грн., а також зниження відсоткової ставки до 0% на період до шести місяців [102]. Така адаптація підтверджує усвідомлення державою важливості розвитку агропромислового сектора в умовах повномасштабної війни та намагання надати товаровиробникам додаткові інструменти фінансової підтримки.

Узагальнюючи наведені матеріали (таблиця 3.2), слід наголосити на критичному значенні комплексної реалізації фінансових, податкових, організаційних та освітніх інструментів для стимулювання розвитку переробної промисловості в периферійних сільських громадах.

Характеристика механізмів публічного управління щодо реалізації
державної інвестиційної політики на рівні територіальних громад та їх роль
у розвитку сільських територій

Механізм інвестиційної політики	Інструменти реалізації	Детермінанти інвестиційного клімату, на які впливає	Ключові стейкхолдери	Очікуваний вплив на розвиток сільських територій
1	2	3	4	5
А. Механізм законодавчо-нормативного забезпечення	Спеціальні НПА для стимулювання переробної промисловості Чіткі критерії для визначення статусу «периферійних сільських територій» Зміни до Податкового кодексу (спецрежими, пільги). Спрощення дозвільних процедур. Удосконалення законодавства про індустріальні парки, ДПП, кооперацію	Нормативно-правове середовище ; Макроекономічна стабільність та держ. політика ; Ринкові умови	Державні органи (центральний рівень), ОМС, Бізнес-асоціації, Фермери тощо	Створення прозорих, стабільних та передбачуваних «правил гри»; Формування партнерських відносин на рівні ОМС-Бізнес-Громадянин; зниження регуляторного тиску; стимулювання інвестицій у пріоритетні галузі (переробка) та території; підвищення конкурентоспроможності сільських територій.
Б. Фінансово-економічний механізм	Грантові програми Програми пільгового кредитування (напр., «Доступні кредити 5-7-9%») Субсидії та компенсації Податкові стимули (знижені ставки, канікули) Механізми ДПП Залучення коштів МФО Розвиток страхування інвестиційних ризиків	Макроекономічна стабільність та держ. політика (особливо доступність фінансових ресурсів Ринкові умови (зниження вартості капіталу Ресурсний потенціал (можливість фінансувати інвестиції)	Державні органи, ОМС, Банківські установи, Міжнародні фінансові організації, Бізнес-сектор, Інвестори	Покращення доступу підприємств (особливо МСП та переробних) до фінансових ресурсів; зниження фінансових ризиків інвестування; стимулювання капіталовкладень у створення нових та модернізацію існуючих виробництв; збільшення загального обсягу інвестицій.

Продовження табл. 3.2

В. Інституційно-інфраструктурний механізм	Створення/посилення агенцій регіонального (місцевого) розвитку Формування дієвих індустріальних парків; Сприяння розвитку сільгоспкооперативів Інвестиції в транспортну, енергетичну, логістичну, цифрову інфраструктуру Створення «єдиних вікон», ГІС	Інституційна спроможність Інфраструктурне забезпечення Ринкові умови (доступ до інфраструктури, послуг, ринків Соціальний капітал (через кооперацію та партнерство)	Державні органи, ОМС, Бізнес-сектор, Агенції регіонального розвитку, Громадські організації, Наукові установи	Покращення якості та доступності бізнес-послуг; зниження логістичних та інших операційних витрат; підвищення ефективності використання наявних ресурсів; забезпечення доступу до сучасних технологій та інформації; створення умов для формування кластерів.
Г. Інформаційно-освітній механізм та кадрового забезпечення механізм	Розробка освітніх програм для переробної галузі Співпраця освітніх закладів, ОМС та бізнесу Підтримка з боку ОМС стартап-інкубаторів; Консультаційна та менторська підтримка підприємців Промоція підприємництва та інвестиційної привабливості сільських територій	Ресурсний потенціал (наявність кваліфікованих кадрів Соціальний капітал та бізнес-культура Ринкові умови (доступ до знань, інновацій та інформації)	Державні органи (зокрема, МОН), ОМС, Бізнес-сектор, Освітні та наукові установи, Громадські організації	Підвищення рівня кваліфікації та професіоналізму робочої сили агробізнесу і переробних підприємств; розвиток підприємницьких компетенцій та інноваційної культури; покращення іміджу сільських територій як привабливих для ведення бізнесу та проживання; формування ефективної екосистеми підтримки підприємництва.

Джерело: розроблене автором.

Кожен із механізмів (зокрема, кооперація, державно-приватне партнерство, податкові та грантові програми, консультаційна й освітня підтримка) сам по собі є дієвим, проте найвищої ефективності можна досягти лише за умови їх системного поєднання. Така синергія забезпечує не просто фінансування окремих підприємств чи галузей, а створює умови для появи сталих локальних кластерів з високою доданою вартістю, де взаємодіють

місцева влада, бізнес, міжнародні донори, а також заклади освіти й науково-дослідні інституції.

Поєднання таких інструментів державної інвестиційної політики як податкових пільг, інструментів «м'якої» фінансової підтримки (грантів, «доступних кредитів»), організаційних ініціатив стейкхолдерів (кооперації, індустріальних парків) із цілеспрямованою роботою органів місцевого самоврядування щодо місцевого економічного розвитку формує мультиплікативний ефект, який простягається не лише на безпосередніх учасників проєктів, а й на суміжні сектори: зайнятість, логістику, локальний ринок послуг та інфраструктуру. Водночас довгострокова результативність таких заходів великою мірою залежить від узгодженості місцевої й державної політики: без чіткої законодавчої бази, доступу до якісної інфраструктури та ефективного адмінсупроводу, навіть найсприятливіші ініціативи залишаються точковими й матимуть обмежений вплив. У цьому сенсі належний інституційний фундамент (агенції регіонального розвитку, освітні центри, консалтингові служби) та вдосконалення правового середовища постають ключовими умовами для активізації виробництва із високою доданою вартістю.

Отже, синергічний ефект від поєднання розглянутих механізмів публічного управління щодо реалізації інвестиційної політики полягає у взаємному посиленні впливів кожного інструменту, підвищенні інвестиційної привабливості периферійних сільських територій та формуванні передумов для їх сталого економічного зростання. Такий підхід дає змогу не лише суттєво посилити конкурентоспроможність місцевої економіки, а й сприяти соціальній консолідації, закріплюючи населення на місцях і стимулюючи розвиток людського капіталу.

Висновки до Розділу 3

1. Запропоновано комплекс механізмів подолання проблем розвитку сільських територій шляхом стимулювання переробної промисловості на таких територіях, з метою ефективного використання їхнього природно-економічного потенціалу. Водночас окреслено перспективні напрями інвестиційної політики, спрямовані на підтримку переробної галузі в сільських територіях як одного з ключових факторів їхнього розвитку. Обґрунтовано необхідність відходу від сировинної моделі функціонування сільських територій, підкреслюючи важливість створення виробництв, що генерують продукти з доданою вартістю. Інвестиційна політика має бути стратегічно націлена на стимулювання розвитку таких територій, що в подальшому може сприяти їхньому перетворенню з депресивних регіонів, які потребують розвитку, на локальні «полюси зростання». Такий підхід має потенціал для зниження наявних диспропорцій у розвитку.

2. Розроблено модель механізму реалізації державної інвестиційної політики на основі селективного стимулювання, спрямовану на подолання диспропорцій та розвиток сільських територій і сільських територіальних громад. Вона вирізняється тим, що передбачає забезпечення сталого розвитку, зміцнення їх економічного потенціалу та конкурентоспроможності, формування продовольчої безпеки і добробуту громадян у нині периферійних сільських регіонах. Основою моделі є створення системи ефективної взаємодії та координації дій між ключовими стейкхолдерами з метою досягнення синергетичного ефекту від співпраці та зосередження зусиль на використанні інструментів адресного впливу в межах селективного стимулювання інвестиційної політики.

3. Виокремлено важливість напряму посилення ролі децентралізації в управлінні інвестиційними процесами, що дозволить органам місцевого самоврядування ефективніше залучати ресурси та адаптувати політику до

потреб конкретних громад. Держава має передати більше повноважень на місця, одночасно забезпечуючи громади фінансовими інструментами, такими як доступ до грантів чи пільгових кредитів, а також технічною підтримкою у вигляді консультаційних центрів. Це створить умови для співпраці між місцевою владою, бізнесом та громадськістю, що є необхідним для реалізації проєктів у переробній галузі. Така взаємодія сприятиме не лише економічному, а й соціальному розвитку, зменшуючи нерівність між регіонами.

4. Запропоновано комплекс механізмів для стимулювання розвитку переробної промисловості в сільських територіях із застосуванням фіскально-фінансових інструментів, що поєднують грантову підтримку та податкові стимули. Метою таких підходів є активізація економічної діяльності в аграрних регіонах, створення нових робочих місць, підвищення рівня доходів населення та зменшення економічних диспропорцій між сільськими і міськими територіями. Проте в процесі дослідження виявлено недоліки в існуючих механізмах підтримки, зокрема недостатню координацію між різними видами стимулів, обмежену доступність фінансових ресурсів для малих і середніх підприємств, а також недостатню адаптованість інструментів до специфіки сільських територій.

З метою подолання цих обмежень запропоновано вдосконалити механізми, спрямовані на підвищення результативності фіскально-фінансових стимулів. Зокрема, передбачено оптимізацію системи грантової підтримки шляхом забезпечення прозорості у розподілі коштів, спрощення процедур подання заявок та розширення доступу до грантів для малих переробних підприємств у сільській місцевості. Також запропоновано модернізацію системи податкових стимулів шляхом запровадження диференційованих податкових пільг, які враховують специфіку діяльності переробних підприємств та їхній внесок у розвиток місцевої економіки.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні вирішено актуальне науково-практичне завдання щодо вдосконалення механізмів державної інвестиційної політики, спрямованих на подолання системних диспропорцій розвитку сільських територій України. Отримані у процесі дослідження результати дозволяють зробити наступні висновки.

1. Проаналізовано сутність, зміст та роль державної інвестиційної політики в системі регулювання розвитку сільських територій. Констатовано, що інвестиційна політика здатна стати ключовим інструментом розвитку цих територій, оскільки впливає на ефективний розподіл ресурсів, залучення капіталу та розвиток інфраструктури. Дослідження показало, що традиційна галузева орієнтація державної інвестиційної політики не забезпечує належної підтримки сільських периферійних громад, які володіють значним, проте незадіяним природно-ресурсним потенціалом. На основі цього було розроблено нові теоретико-методологічні засади, що передбачають переосмислення ролі інвестиційної політики. Запропоновано зосередити увагу на стимулюванні розвитку переробної галузі як ключового інструменту подолання диспропорцій у розвитку сільських територій. Такий підхід дозволяє спрямувати інвестиційні ресурси на території з високим потенціалом, але обмеженими можливостями для самостійного економічного зростання.

2. Систематизовано сучасну нормативно-правову базу регулювання державної інвестиційної політики у контексті розвитку переробної галузі, як пріоритетного напрямку стимулювання економічного зростання сільських територій. Так, аналіз нормативно-правового поля виявив низку системних проблем, зокрема фрагментарність, суперечливість положень та наявність адміністративних бар'єрів, які гальмують інвестиційну активність. Для подолання цих викликів удосконалено підходи до систематизації чинного законодавства. Обґрунтовано доцільність його уніфікації, а також створення

єдиного публічного реєстру інвестиційних проєктів і нормативних актів із використанням сучасних геоінформаційних систем, що сприятиме підвищенню прозорості та доступності правової інформації для інвесторів, органів влади та місцевого самоврядування.

3. Виокремлено функціональні типи територій як ключовий елемент сучасної інвестиційної політики в Україні та проаналізовано їх вплив на подолання диспропорцій соціально-економічного розвитку сільських громад. Встановлено, що відсутність чітких і науково обґрунтованих критеріїв ідентифікації таких територій суттєво ускладнює реалізацію адресної державної підтримки. У зв'язку з цим удосконалено методичний інструментарій визначення функціональних типів громад як об'єктів інвестиційної політики. Зокрема, розширено критерії віднесення громад до категорії «периферійних», які, на відміну від наявних підходів, охоплюють не лише формальні географічні характеристики, а й комплексні індикатори інтегрованості у регіональні економічні процеси. Це забезпечує більш точну ідентифікацію цільових територій для застосування механізмів селективного стимулювання.

4. Визначено стан формування та перспективи реалізації державної інвестиційної політики в Україні. Діагностика сучасного стану розвитку сільських територій підтвердила наявність глибоких диспропорцій, що проявляються у низькій діловій активності, деградації інфраструктури та депопуляції периферійних громад. Аналіз чинних інструментів державної підтримки (грантів, пільгових кредитів) показав їхню недостатню ефективність для цих територій через відсутність диференційованого підходу та наявність бар'єрів, зокрема високих вимог до співфінансування. Це доводить необхідність розробки нових, адаптованих до специфіки периферії механізмів.

5. Обґрунтовано і запропоновано модель механізму реалізації державної інвестиційної політики на основі селективного стимулювання для подолання диспропорцій і розвитку. Запропоновано концептуальні засади

інвестиційної політики розвитку сільських територій, які, на відміну від традиційної галузевої орієнтації, що не враховує специфіку сільських громад, зосереджені на подоланні територіальних диспропорцій шляхом активізації ділової активності сільських територій, зокрема через стимулювання переробної галузі, здатної згенерувати виробництво продукції з високою доданою вартістю, ефективно використовувати природно-ресурсний потенціал територій, створювати нові робочі місця, сприяти розвитку місцевої інфраструктури та забезпечувати економічну диверсифікацію економіки. Застосування такого підходу забезпечує підвищення ефективності державних інвестицій, створює передумови для мультиплікативного ефекту та сприяє раціональному використанню державних коштів.

6. Удосконалено наявні інструменти інвестиційної політики в Україні, з урахуванням потреб розвитку сільських територій. Доведено, що зростання інвестиційної привабливості сільських громад в умовах децентралізації та посилення міжрегіональної конкуренції потребує переходу органів місцевого самоврядування від ролі пасивних адміністраторів до активних агентів економічного розвитку. Така трансформація можлива завдяки системному підвищенню інституційної спроможності громад, що включає створення професійних управлінських команд, локальних агенцій місцевого розвитку, також цифровізацію управлінських процесів і відкритість у поводженні з комунальними ресурсами. Водночас ключовим напрямом визначено застосування дієвих інструментів територіального маркетингу, зокрема розробки інвестиційних паспортів, формування унікального бренду території та ефективної комунікації з потенційними інвесторами. Таким чином, обґрунтовано, що саме синергія між сильною інституційною базою, стратегічним плануванням та активною маркетинговою політикою створює надійне підґрунтя для залучення приватного капіталу та дозволяє громаді трансформуватися з дотаційного суб'єкта на конкурентоспроможного економічного гравця, здатного самостійно формувати умови для власного сталого розвитку.

7. На засадах обґрунтованої концепції «селективного стимулювання» розроблено комплексну практичну модель, яка інтегрує удосконалені механізми підтримки переробної галузі в сільських територіях. Запропонована модель ґрунтується на синергетичному поєднанні фінансових інструментів, зокрема модернізованої системи грантового фінансування з гнучкими та пільговими умовами співфінансування для підприємств у периферійних громадах, а також фіскальних стимулів у формі спеціальних податкових режимів для новостворених виробничих об'єктів. Водночас модель доповнюється організаційно-правовими заходами, спрямованими на цільову підтримку створення та розвитку сільськогосподарських кооперативів з метою консолідації сировинної бази. Доведено, що саме комплексне застосування цих взаємопов'язаних елементів забезпечить не лише активізацію інвестиційних процесів, а й якісну трансформацію економічної структури сільських територій, заклавши міцну основу для їх довгострокового та самодостатнього розвитку. Відмінною рисою запропонованої моделі є орієнтація на комплексне зміцнення економічного потенціалу периферійних територій, підвищення їх конкурентоспроможності, формування продовольчої безпеки та покращення добробуту населення на основі ефективної системи взаємодії та координації між ключовими стейкхолдерами, що дозволяє досягти синергетичного ефекту від співпраці та забезпечити цілеспрямоване використання державних ресурсів шляхом застосування інструментів адресного впливу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аграрний сектор України у 2023 році: складові стійкості, проблеми та перспективні завдання. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ahrarynyy-sektor-ukrayiny-u-2023-rotsi-skladovi-stiykosti-problemy-ta>
2. Алієва А. Державне регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій в Україні. *Agricultural and resource economics: international scientific e-journal*. 2016. Т. 2, № 1. С. 12–20. URL: <https://doi.org/10.51599/are.2016.02.01.02>(дата звернення: 23.02.2025).
3. Антонов А. В. Напрями удосконалення форм державної підтримки розвитку сільських територій. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2012. № 7. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=440> (дата звернення: 31.01.2023).
4. Антонова Л. В., Дацій Н. В., Драган І. В. Методи державного регулювання аграрного сектору України. Інвестиції: практика та досвід. 2023. № 23. С. 108–112 URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/2601/2637>
5. Антонова Л.В., Дацій Н.В., Драган І.В. Функціонування системи державного регулювання аграрного сектора в Україні в сучасних умовах та перспективи подолання наслідків війни. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023 № 12. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/2657/2693>
6. Атамас О. П. Розвиток інвестиційної привабливості економіки України в післявоєнний період: стратегічні пріоритети, проблеми та основні вектори їх вирішення. *Український економічний часопис*. 2023. № 2. С. 5–9. DOI: 10.31471/2415-3303-2023-2-5-9.
7. Барановська І. Досвід модернізаційних трансформацій у Польщі в умовах євроінтеграції. *Україна–Польща: стратегічне партнерство в системі*. 2017. С. 234.

8. Барановський М. О. Депресивні території: підходи до трактування, концепції формування, особливості типології: громадсько-політична література. *Економічна теорія*. 2007. № 3. С. 3–12.

9. Барановський М. О. Диференціація аграрного виробництва України: причини та наслідки для продовольчої безпеки країни і сталого розвитку сільських територій. Сталий розвиток та безпека агропродовольчої сфери України в умовах глобалізаційних викликів: монографія / О. І. Павлов, М. А. Хвесик, В. В. Юрчишин та ін.; за ред. О. І. Павлова. Одеса: Астропринт, 2012. С. 196–209.

10. Белич Л., Кіреєв М. Славутич і ВПО: з міста енергетиків у місто підприємців. 26 липня 2024. URL: <https://dif.org.ua/article/slavutich-i-vpo-z-mista-energetikiv-u-misto-pidpriemtsiv> (дата звернення: 23.02.2025).

11. Белікова Н. В. Теоретичні положення дослідження та розпізнавання «пасток відсталості» в економіці країни. Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики: матеріали XVII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 25 листопада 2022 р. Харків 2022, с. 810–814. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/29834>.

12. Білик В. В. Державне регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні. *Економіка та суспільство*. 2017. № 10. С. 172–176..

13. Бондарчук Н. В. Державне управління інвестиційною привабливістю регіону: виклики та перспективи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 16. С. 141–146. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.16.141>(дата звернення: 23.02.2025).

14. Борщ Л. М., Герасимова С. В. Інвестування: теорія і практика. Київ: Знання, 2007. 685 с.

15. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм XV–XVIII ст. Т. 1. Структура повсякденності: можливе і неможливе / пер. з фр. Г. Філіпчук. Київ: Основи, 1995. 543 с.

16. Бутко М. П., Бердар М. М. Ефекти та суперечності розвитку підприємств переробної промисловості в умовах глобалізації. *Науковий вісник ХДУ. Серія: Економічні науки*. 2018. Т. 1. № 29. С. 133–136. URL: <https://ejournal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/182> (дата звернення: 04.03.2024).
17. Важинський В.М. Запобігання злочинам у сфері інвестиційної діяльності в умовах війни. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали VII Міжнар. науково-практ. конф., м. Київ, 8 груд. 2022 р. С. 135–138. URL: https://www.navs.edu.ua/files/antykoryptsia/2022/materialy_konf_081222.pdf.
18. Варналій З.С., Мокій А.І., Новікова О.Ф. та ін. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально- економічного розвитку: монографія / За ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2005. — 498 с.
19. Васильченко Г., Парасюк І., Єременко Н. Планування розвитку територіальних громад: навч. посібник для посадових осіб місцевого самоврядування. Київ: Асоціація міст України, ТОВ «Підприємство «Ві е н ей», 2015. 256 с. URL: <https://www.auc.org.ua/sites/default/files/library/1plangrweb.pdf> (дата звернення: 23.02.2025).
20. Васюта В. Б., Житник О. М. Вплив економічних коливань та збройного конфлікту на торговельне підприємництво в Україні. *Галицький економічний вісник*. 2022. Т. 77. № 4. С. 120–128. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/?art=1098> (дата звернення: 04.03.2024).
21. Вахович І. М., Купира М. І. Обґрунтування сутності економічної категорії «депресивний регіон». *Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету*. 2014. Вип. 11 (43). С. 27–34.
22. Відновлення регіонів України: Результати опитування громад. 25 червня 2024. URL: <https://communities.org.ua/novyny/vidnovlennya-regioniv-ukrayiny-rezultaty-opytuvannya-gromad/> (дата звернення: 23.02.2025).

23. Вільні економічні зони Польщі та пільги для інвесторів. *Uniconsulting.group*. URL: <https://uniconsulting.group/uk/blog/vilni-ekonomichni-zoni-polschi/> (дата звернення: 04.02.2025)..
24. Воронько-Невіднича Т., Коваль О., Колод О. Управління розвитком підприємства як необхідна умова досягнення цілей сталого розвитку. *Економіка та суспільство*. 2021. № 25. DOI: 10.32782/2524-0072/2021-25-80.
25. Гаврилюк О. Українські офшори для агрохолдингів. *Дзеркало тижня*. URL: <https://zn.ua/ukr/promyshliennost/ukrayinski-ofshori-dlya-agroholdingiv-.html> (дата звернення: 03.02.2024).
26. Гавриш О., Пильнова В., Пісковець О. Інноваційне підприємництво: сутність, значення та проблеми в сучасних умовах функціонування. *Економіка та держава*. 2020. № 12. С. 109–113. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.12.109.
27. Гаркуша О. М. Державне регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2014. Вип. 2. С. 178–180.
28. Герзанич В. М. Шляхи вдосконалення нормативно-правового регулювання іноземного інвестування в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua> (дата звернення: 23.02.2025).
29. Гнидюк Н. Підходи до формування ефективних організаційних структур для об'єднаних територіальних громад. *Програма USAID «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE)*. Київ, 2019. 28 с. URL: <https://decentralization.ua/uploads/library/file/474/7.10.19.pdf> (дата звернення: 23.02.2025).
30. Голенццева С. Ю. Теоретичні засади державної інвестиційної політики. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*.

Серія: Державне управління. 2015. Вип. 2. С. 1–7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2015_2_3 (дата звернення: 23.02.2025).

31. Гончарук І. В., Томашук І. В. Державне регулювання розвитку ресурсного потенціалу сільських територій: загальні аспекти. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2018. № 4. С. 19–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2018_4_4.

32. Гордієнко О. Правове регулювання інвестицій в Україні. *Суспільство та національні інтереси*. 2024. № 8(8). URL: [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-8\(8\)-572-583](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-8(8)-572-583) (дата звернення: 17.10.2024).

33. Горлачук В. В., Кузьменко О. Б., Яремко Ю. І., Лазарева О. В. та ін. Розвиток сільських територій: монографія за ред. В. В. Горлачука. Миколаїв: Іліон, 2015. 382 с.

34. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 23.02.2025).

35. Грант для ветеранів та членів їхніх сімей. www.dcz.gov.ua. URL: <https://www.dcz.gov.ua/people/ubd> (дата звернення: 04.02.2025).

36. Григорович М. О. Формування людського потенціалу територіальної громади як фактор її розвитку. *Місьцеве самоврядування в Україні та світі: теорія та практика: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 5 листопада 2024 року)* / за заг. ред. Т. М. Лозинської, О. В. Дорофєєва. Полтава: ПДАУ, 2024. С. 241.

37. Гриценко Л. Л. Державна інвестиційна політика: сутність, цілі та завдання. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2012. Вип. 22(2). С. 89–95. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2012_22\(2\)_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2012_22(2)_17) (дата звернення: 23.02.2025).

38. Гузман М. Демографічна трагедія України: другий голодомор? *Економічна правда*. 28 червня 2022. URL:

<https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/28/688487> (дата звернення: 17.10.2024).

39. Гуменна К. Р. Систематизація інвестиційного законодавства України. *Демократичне врядування*. 2013. Вип. 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2013 (дата звернення: 18.01.2025).

40. Дацій Н.В., Антонова Л.В, Драган І.В. Місце системи державного регулювання аграрного сектора в забезпеченні сталого розвитку. Публічне управління та регіональний розвиток. 2024. №22. С. 1175-1192. <https://doi.org/10.34132/pard2023.22.13> URL: <https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/400> (дата звернення: 04.03.2024).

41. Дашко І. М. Аналіз сучасного стану розвитку промисловості галузі України. *Ефективна економіка*. 2020. № 3. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.3.86. (дата звернення: 04.03.2024).

42. Дейнеко Л. В. Розвиток промисловості для забезпечення зростання та оновлення української економіки: наук.-аналіт. доповідь. Київ: ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України», 2018. 158 с.

43. Дерев'янко Б. Правове регулювання інвестиційної та інноваційної діяльності: навч. посібник. Донецьк: Кальміус, 2012. 202 с..

44. Держава підтримала переробну галузь грантами на 2,5 млрд грн. *Міністерство економіки України*. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=99b2c76b-be95-40d5-89e5-8ff9ee202639&title=DerzhavaPidtrimala>(дата звернення: 08.02.2025)..

45. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Коротко про головне. *Інститут громадянського суспільства*. URL: <https://www.csi.org.ua/news/derzhavna-strategiya-regionalnogo-rozvytku-na-2021-2027-roky-kоротко-pro-golovne/> (дата звернення: 02.02.2023)..

46. Десять кроків для знаходження інвесторів – досвід Тростянецького міського голови. 06.12.2017. URL: <https://decentralization.ua/news/7755> (дата звернення: 23.02.2025).

47. Деякі питання надання грантів для виробництв переробної промисловості: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.06.2022 № 739. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/739-2022-%D0%BF> (дата звернення: 17.12.2024).

48. Деякі питання надання грантів для виробництв переробної промисловості. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/739-2022-п#Text> (дата звернення: 26.12.2024).

49. Дідух Д. М., Данкевич В. Є. Інвестиційне забезпечення сталого розвитку аграрного сектора економіки. Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції “Сталий розвиток країни в рамках Європейської інтеграції”, 27 жовтня 2016 р. Житомир: ЖДТУ, 2016, с. 125. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5532/129.pdf?sequence=1>.

50. До реєстру індустриальних парків внесли два нових парки – на Закарпатті та на Черкащині. *Децентралізація в Україні*. URL: <https://decentralization.ua/news/18154> (дата звернення: 08.02.2025).

51. Домбровська, С., Дацій, О., Приходько, І., Ковальчук, В., & Василенко, О. (2024). Оцінювання організаційно-ресурсного забезпечення функціонування територіальних громад у системі управління фінансовою безпекою. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 6(59), 251–260. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.59.2024.4584> (дата звернення: 04.03.2024).

52. Драган І. В., Дацій Н. В., Антонова Л. В. Регулювання виробництва в аграрному секторі України із застосуванням механізмів бюджетного та позабюджетного інвестування. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 1. С. 95-102. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/investplan/article/view/2773/2809> (дата звернення: 04.03.2024).

53. Дунаєв І. В., Мельниченко О. А. Сучасні концептуальні погляди на розвиток сільських периферійних територій у галузі просторового планування. *Державне будівництво*. 2019. № 2. DOI: 10.34213/ap.20.02.05 дата звернення: 04.02.2025).

54. Економічна правда. Як виглядатиме «цифрова» Україна: репортаж з Естонії. *Економічна правда*. URL: <https://epravda.com.ua/publications/2019/03/18/646173/> (дата звернення: 04.02.2025).

55. ЄБРР надав рекордні €2,1 млрд в Україні у 2023 році. *Vanora Bennett*. URL: <https://www.ebrd.com/ebd-deploys-a-record-21-billion-in-ukraine-in-2023-ukr> (дата звернення: 26.07.2024).

56. «Робота: 11 млрд грн інвестувала держава в розвиток малого й середнього бізнесу через гранти | Міністерство економіки України. *Just a moment...* URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/00a0f960-ce05-4273-a7b4-ba69ed10f235?lang=uk-UA&title=Robota-11-MlrdGrnInvestovalaDerzhavaVRozvitokMalogoYSerednogoBiznesuCherezGranti> (дата звернення: 04.02.2025).

57. «Робота. <https://erobota.diia.gov.ua>. URL: <https://erobota.diia.gov.ua> (дата звернення: 04.02.2025).

58. Житник О., Кулакова С., Мінняйленко І. Аналіз переробної промисловості України та шляхи зростання її конкурентоспроможності. *Економіка та суспільство*. 2024. № 60. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-60-18.

59. Житник О., Кулакова С., Мінняйленко І. Аналіз переробної промисловості України та шляхи зростання її конкурентоспроможності. *Економіка та суспільство*. 2024. № 60. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-18> (дата звернення: 26.12.2024).

60. Жосан Л. Д., Тарасова К. І. Статистичний аналіз промислового сектору України. *Статистика – інструмент соціально-економічних*

досліджень: збірник наукових студентських праць. Одеса: ОНЕУ, 2016. Вип. 2. С. 247–253.

61. Жук П., Сірик З. Інвестиційний потенціал територіальних громад: суть поняття та питання управління. *Регіональна економіка*. 2017. № 2. С. 16–22. URL: https://re.gov.ua/re201702/re201702_016_ZhukPV,SirykZO.pdf (дата звернення: 23.02.2025).

62. Заблодська І. В., Рогозян Ю. С. Економіко-правовий аспект оцінювання результативності й ефективності розбудови функціональних типів територій України. *Економіка України*. 2023. № 1. С. 44–60. DOI: 10.15407/economyukr.2023.01.044.

63. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник. Київ: Знання, 2007. 1072 с.

64. Залучення добросовісних інвестицій. *Центр Разумкова*. Грудень 2023. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2023/12/05/2023-ПАКТ-8.pdf> (дата звернення: 26.07.2024)..

65. Замлинський В., Замлинська О., Осик С. Сучасний стан і тенденції конкурентоспроможності агропродовольчої галузі на зовнішніх ринках. *Економічний вісник Причорномор'я*. 2024. № 5. URL: <https://doi.org/10.37000/ebbsl.2024.05.03> (дата звернення: 23.02.2025)..

66. Заяць Т. А. Розвиток сільських поселень України в умовах децентралізації: можливості та ризики // Демографія та соціальна економіка. 2017. № 3 (31). С. 48–60. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2017.03.048>.

67. Інклюзивний сільський розвиток в Україні: монографія / за ред. О. М. Бородіної. Київ: ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», 2020. 257 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/330.pdf> (дата звернення: 23.02.2025).

68. Івченко Р. Заступник голови комітету ВРУ з питань економічного розвитку Дмитро Кисилевський: «Завдання держави – за десять років досягти 20% частки переробної промисловості у ВВП». *Дзеркало тижня*. 2022. URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/zastupnik-holovi-parlamentskoho-komitetu-z-pitan-ekonomichnoho-rozvitku-dmitro-kisilevskij-zavdannja-derzhavi-za-desjat-rokiv->

[dosjahti-20-vidsotkovoji-chastki-pererobnoji-promislovosti-u-vvp.html](https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9cb46b66-6285-4f7f-a08e-f450f32f0cb2)(дата звернення: 31.01.2023).

69. Інвестиційна діяльність в Україні за 1 квартал 2024 року. *Міністерство економіки України*. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9cb46b66-6285-4f7f-a08e-f450f32f0cb2&title=InvestitsiinaDiialnistVUkrainiZa1-Kvartal2024-Roku> (дата звернення: 26.07.2024)..

70. Інвестують попри війну. Хто та скільки вкладає в Україну серед міжнародного та українського бізнесу? Огляд від інвестаналітика Артема Щербини. *Forbes Україна*. URL: <https://forbes.ua/money/investuyut-popri-viynu-khto-ta-skilki-vkladae-v-ukrainu-sered-mizhnarodnogo-ta-ukrainskogo-biznesu-oglyad-vid-investanalitika-artema-shcherbini-08122023-17779> (дата звернення: 26.07.2024)..

71. Індустріальні парки в Україні – 2022 рік. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=47454ed4-b60a-4f37-bb77-b7f3127742f8&title=IndustrialniParkiVUkraini2022-Rik> (дата звернення: 20.01.2024).

72. Іорданов А. Є. Класифікація територій в контексті державного стимулювання регіонального розвитку. *Державне будівництво*. 2008. № 2. С. 2–10..

73. Іщук С. О., Созанський Л. Й. Моделювання впливу структурних параметрів переробної промисловості на її ефективність (на прикладі країн ЄС). *Економіка промисловості*. 2021. Т. 1. № 93. С. 60–78. DOI: 10.15407/econindustry2021.01.060.

74. Казюк Я., Венцель В., Герасимчук І. Оцінка фінансової спроможності територіальних громад за підсумками 2023 року. 02.04.2024. URL: <https://decentralization.ua/news/17881> (дата звернення: 23.02.2025)..

75. Калашнікова Т. М. Надбання французької школи просторової економіки в контексті людського розвитку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 4. С. 3–9.

76. Калетнік Г. М., Мазур А. Г. Науково-теоретичні засади формування та розвитку людського капіталу в сільських територіях. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 10. С. 7–25.

77. Капінос Г. І., Ларіонова К. Л. *Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин*: матеріали XVII Міжнар. науково-практ. конф., м. Умань, 26 трав. 2022 р. С. 191.

78. Качмарський Є. І. Регіональна політика в умовах військового стану в Україні. *Політичне життя*. 2023. № 4. С. 37–43. URL: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2023.4.5>(дата звернення: 23.02.2025).

79. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text>(дата звернення: 26.12.2024).

80. Кобеля-Звір М. Гранти для переробної галузі як інструмент її розвитку в умовах війни та повоєнний час. Підприємництво та інновації. 2023. № 28. С. 47–51. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/28.7>.

81. Козак М. Організаційно-економічний механізм розвитку сільських територій. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2021. № 5. Т. 2. С. 291–296. DOI: 10.31891/2307-5740-2021-298-5(2)-49.

82. Козир Т. О. Практичні аспекти стратегічного планування розвитку сільських територій. *Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр.* 2009. Вип. 3 (26). С. 307–314..

83. Кондратьєва М. В. Теоретичні основи формування державної інвестиційної політики на рівні регіону. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2008. № 2. С. 118–121.

84. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та

деклараціями: Договір від 07.02.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_b06(дата звернення: 28.12.2024)..

85. Косенко А. В. Нормативно-правовий механізм державного регулювання інвестиційних потоків в Україні. *Економіка будівництва і міського господарства*. 2013. № 2. С. 149–159..

86. Костецька І. I. Smart villages в управлінні сільськими територіями в Польщі. Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан. 2022. С. 135. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/16380/1/конф_Одесса.pdf#page=135 (дата звернення: 23.02.2025)..

87. Костюченко Д. Л. Світовий досвід розвитку сільських територій: аналіз можливостей для України. *Міжнар. наук.-практ. конф. «Сучасний стан та перспективи розвитку економіки в умовах глобалізаційних процесів» (Вінниця, 18-19 квіт. 2019 р.)*. Вінниця, 2019. 7 с..

88. Коюда О. П., Лепейко О. П., Гриньова В. О. Інвестування. Київ: Знання, 2008. 452 с.

89. Крупельницька О. Л., Гуденко О. Д., Волинець О. Я. Теоретико-методологічні засади державного регулювання сталого розвитку сільських територій. *Облік і фінанси*. 2019. № 1. С. 159–167..

90. Крушельницька Т. А. Фінансова самодостатність територіальних громад в умовах децентралізації: аналіз та нові виклики. *Аспекти публічного управління*. 2020. №1. Том 8. С. 6-14. - DOI: <https://doi.org/10.15421/152001>.

91. Крушельницька Т. А., Мотякін І. В. Аналіз фінансових інструментів механізму залучення інвестицій у соціальну сферу України в умовах війни. *Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека»*. 2024. № 11. URL: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2024-1>.

92. Крушельницька Т. А., Трещов М. М., Тимофеев Я. Р. Мотивація службовців органів місцевого самоврядування як напрям посилення інституційної спроможності територій. *Електронний журнал Державне*

управління: удосконалення та розвиток. 2024. № 12. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/5258>. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.12.3>.

93. Крюкова І. О. Пріоритети розвитку інвестиційної діяльності в аграрному секторі України у контексті сучасних європейських тенденцій. *Інноваційна економіка*. 2021. № 1–2. С. 12–19. DOI: 10.37332/2309-1533.2021.1-2.2. дата звернення: 04.02.2025).

94. Kaletnik G., Yemchuk T. State regulation of socio-economic development of rural areas in ukraine. »*ECONOMY. FINANCES. MANAGEMENT: topical issues of science and practical activity*». 2020. No. 2 (52). P. 7–22. URL: <https://doi.org/10.37128/2411-4413-2020-2-1>(date of access: 23.02.2025)..

95. Лазарева О. В. Соціально-економічний розвиток сільських територій : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. – 128 с.

96. Лановий В., Дубровський В. Інвестиції та розвиток. Київ: Центр Ринкових реформ, 2002. 86 с.

97. Лебедева Ю. Стан розвитку електронного урядування в Україні. *Молодий вчений*. 2019. № 11 (75). С. 335–339. DOI: 10.32839/2304-5809/2019-11-75-74.

98. Левицький В., Радинський С., Дячун О. Нормативно-правове забезпечення інноваційної та інвестиційної діяльності промислових підприємств України. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2022. Вип. 2 (27). С. 25–34. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2022/22lvoppu.pdf> (дата звернення: 23.02.2025).

99. Лещук Г. В. Континуум залучення інвестицій у розвиток об'єднаних територіальних громад. *Бізнес-навігатор*. 2019. Вип. 6.1-2 (56). С. 67–72. URL: http://www.business-navigator.ks.ua/journals/2019/56_2_2019/13.pdf (дата звернення: 23.02.2025).

100. Лях В. Вплив органів місцевого самоврядування на формування інвестиційної привабливості громад та територій: аналіз кращих практик України та Польщі. *Економіка та суспільство*. 2023. № 58. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-49> (дата звернення: 23.02.2025).

101. Михайлик О., Черній А. Нормативно-правове регулювання інвестиційної діяльності. *Наукові здобутки молоді – вирішенню проблем харчування людства у XXI столітті: матеріали 89 Міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів (Київ, 3–7 квітня 2023 р.)*. Київ: НУХТ, 2023. Ч. 3. С. 110. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/handle/123456789/40817>.

102. Міністерство Фінансів України. Міністерство Фінансів України. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/minfin_za_chas_dii_voienного_stanu_v_mezhakh_derzhavnoi_programi_dostupni_kreditu_5-7-9_vidano_41_607_pilgovikh_kreditiv_na_blizko_164_mlrd_griven-4316(дата звернення: 08.02.2025).

103. Міністерство фінансів України. Індекс промислового виробництва. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/industrial/>(дата звернення: 04.03.2024).

104. Міністерство фінансів України. Реалізація промислової продукції. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/trade/prod/> (дата звернення: 04.03.2024).

105. Місцеві бюджети – Дашборд фінансових показників громад. *Децентралізація в Україні*. URL: <https://decentralization.ua/finance/dashboard> (дата звернення: 02.12.2024).

106. Можливості для вітчизняних дослідників та інноваторів: програми Європейського Союзу. *Офіс Горизонт Європа в Україні*. URL: <https://horizon-europe.org.ua/uk/news/info/mozhlyvosti-dlya-vitchyznyanyh->

[doslidnykiv-ta-innovatoriv-programy-yevropejskogo-soyuzu/](#) (дата звернення: 08.06.2024).

107. Монинець В. В. Особливості формування і поділу територій різних функціональних типів у контексті державної стратегії регіонального розвитку. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2021. № 4 (149). С. 9–14. DOI: 10.36818/2071-4653-2021-4-2..

108. Музиченко А. С. Державне регулювання інвестиційної діяльності: монографія. Київ: Науковий світ, 2001. 345 с.

109. Мунько А. Облігації місцевої позики як інструмент фінансування проектів відбудови та ревіталізації територій. *Науковий вісник: державне управління*. 2024. № 1 (15). С. 306–323. URL: [https://doi.org/10.33269/2618-0065-2024-1\(15\)-306-323](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2024-1(15)-306-323)(дата звернення: 06.03.2024).

110. Мунько А. Ю. Механізми публічного управління повоєнним відновленням сільських територій через призму аграрної політики. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2025. № 16. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2025-16-02-23> (дата звернення: 01.02.2024).

111. Мунько А. Ю. Фінансова безпека територіальних громад: генеза та розвиток теоретичної бази. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. № 4. С. 47-57. URL : <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2022.4.6>. (дата звернення: 01.02.2024).

112. Мунько А.Ю. Політика фінансової безпеки територіальних громад: розробка, реалізація, оцінювання. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. № 1. С. 66 – 72. URL : <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2022.1.9>. (дата звернення: 01.02.2024).

113. Мунько А.Ю. Сучасні фінансові інструменти розвитку громад: відхід від бюджетного патерналізму. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти*. 2023. Вип. 3. С. 129-134. URL : <https://doi.org/10.32782/2786-5681-2023-3.17>. (дата звернення: 01.02.2024).

114. Національний інститут стратегічних досліджень. Проблеми та перспективи розвитку стратегічних галузей промисловості України. 5 квіт. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/problemy-ta-perspektyvy-rozvytku-stratehichnykh-haluzey-promyslovosti> (дата звернення: 04.03.2024).

115. Нежиборець В. Інноваційне підприємництво як складова економічного зростання. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2014. № 1. С. 63–71..

116. Нестор О. Публічно-приватне партнерство: сутність, особливості та проблеми розвитку на тлі пандемії COVID-19. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2021. Вип. 148 (2). С. 58–68. DOI: 10.36818/2071-4653-2021-2-8..

117. Нечипорук О. В. Інвестиційна політика, її роль та місце в системі інвестиційної діяльності. *Восточно-европейский научный журнал*. 2021. № 5-2 (69). С. 9–17.

118. Нечипорук О. В. Світовий досвід формування інвестиційної політики держави. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2020. № 4. Т. 2. С. 343–348. DOI: 10.31891/2307-5740-2020-284-4(2)-60.

119. Нижник Н., Керецман В., Сасенко В. Співвідношення державного регулювання регіонального розвитку та регіонального управління. *Вісник НАДУ*. 2004. № 1. С. 275–279.

120. Новикова А. М. Депресивні території: європейський досвід та проблеми України. *Стратегічна панорама*. 2000. № 3–4. С. 115–118..

121. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 04.03.2024).

122. Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках: Розпорядження

Кабінету Міністрів України від 15.11.2024 № 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1163-2024-%D1%80>(дата звернення: 02.02.2025).

123. Павлик Б.В. Правове регулювання інвестиційної діяльності в Україні. URL: <https://dspace.ksaeu.kherson.ua/bitstream/handle/123456789/7557/%D0%9E%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0%20%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%8F%D0%BA%D1%83%20%D1%81%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D0%B9.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=293>. (дата звернення: 01.02.2024).

124. Павлов О. І. Ідентифікація сільських територій України як периферійних: теорія та практика. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2013. Вип. 6. С. 20–27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2013_6_5. (дата звернення: 01.02.2024).

125. Павлов О. І. Різновиди сільських територій та їхні функціональні моделі. *Економіка АПК*. 2011. № 10 (203). С. 116–123.

126. Павлов О. Сільські території: теоретико-методологічні засади дослідження // Регіональна історія України. 2009. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/77931/5-Pavlov.pdf?sequence=1> (дата звернення: 26.02.2025).

127. Павлова М. Формування моделі ефективного залучення міжнародних інвестицій для розвитку територіальних громад в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. № 63. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-63-114.

128. Пашкова Г. Г. Розвиток теорії державного управління регіональним розвитком. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. № 3. С. 16–21. URL: <https://doi.org/10.51547/ppr.dp.ua/2023.3.2>(дата звернення: 23.02.2025)..

129. Переробна промисловість. Зайнятість, економічне зростання, спроможна держава. URL:

<https://komprompol.rada.gov.ua/uploads/documents/31367.pdf> (дата звернення: 27.12.2024).

130. Петровська Х. Правове регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Тенденції реформування правової системи України і країн світу*: Зб. тез доп. учасників II Наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 30 жовт. 2020 р..

131. Письменний В. В. Особливості впровадження «власних» податків і зборів за ініціативи місцевої влади. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2018. Т. 23, Вип. 3. С. 164-167.

132. Притула Х. М. Класифікація сільських територій у контексті формування пріоритетів їх розвитку: регіональні акценти. *Економіка АПК*. 2013. № 9. С. 71–78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2013_9_14.

133. Приходько І. розвиток сільських територій України: виклики, інвестиційні можливості та державне регулювання. *Наукові перспективи*. 2025. № 5(59) 408 – 420. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-5\(59\)-408-420](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-5(59)-408-420) С. 408-420 (дата звернення: 01.09.2024).

134. Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні: Закон України від 17.12.2020 № 1116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1116-20> (дата звернення: 17.12.2024).

135. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/156-19> (дата звернення: 19.11.2024).

136. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/695-2020-%D0%BF> (дата звернення: 22.01.2025).

137. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/214-2015-%D0%BF> (дата звернення: 02.02.2025)..

138. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/179-2021-%D0%BF> (дата звернення: 02.02.2025).

139. Про затвердження Положення про Міністерство розвитку громад та територій України: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2015 № 460. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/460-2015-%D0%BF> (дата звернення: 12.12.2024).

140. Про затвердження порядків з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.2023 № 731. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/731-2023-%D0%BF> (дата звернення: 12.12.2024).

141. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1560-12> (дата звернення: 07.12.2024).

142. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1560-12> (дата звернення: 07.12.2024).

143. Про індустриальні парки: Закон України від 21.06.2012 № 5018-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5018-17> (дата звернення: 07.12.2024)..

144. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/40-15>(дата звернення: 17.12.2024)..

145. Про Концепцію регулювання інвестиційної діяльності в умовах ринкової трансформації економіки: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.1995 № 384. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/384-95-%D0%BF> (дата звернення: 07.11.2024).

146. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 № 93/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/93/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 07.12.2024)..

147. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/333-2014-%D1%80> (дата звернення: 02.02.2025)..

148. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/333-2014-%D1%80> (дата звернення: 31.01.2023)..

149. Про схвалення Концепції розвитку сільських територій: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.09.2015 № 995-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/995-2015-%D1%80> (дата звернення: 27.01.2024).

150. Про утворення комісії для оцінки і віднесення територій до функціональних типів: Наказ Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України від 08.08.2023 № 689. URL: <https://mtu.gov.ua/files/Наказ%20689%20від%2008.08.2023.pdf> (дата звернення: 12.12.2024).

151. Прокопов Д. В., Бялковська О. А. Концептуальні засади розвитку сільських територій в Україні. The 3rd International scientific and practical conference «Topical aspects of modern scientific research» Tokyo, Japan: CPN Publishing Group, 2023. С. 647. URL: <https://sci-conf.com.ua/iii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-topical-aspects-of-modern-scientific-research-23-25-11-2023-tokio-уарониya-arhiv/>(дата звернення: 23.02.2025).

152. Разіна Т. І. Становлення та розвиток адміністративно-правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Право та державне управління*. 2019. № 3 (36). С. 206–211.

153. Ратушняк О. Г., Лялюк О. Г. Аналіз інвестиційно-інноваційної діяльності промислових підприємств України. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2021. № 1. Т. 1. С. 123–126. DOI: 10.31891/2307-5740-2021-290-1-22. (дата звернення: 01.02.2024).

154. Регіональна економіка: словник-довідник / ред. М. В. Підмогильний. Київ: Наук.-дослід. ін-т соц.-екон. проблем міста, 2004. 346 с.

155. Розвиток переробної галузі може «витягнути» економіку України: бізнес пропонує побудувати 570 нових заводів та залучити міжнародні інвестиції. *Український союз промисловців і підприємців*. URL: <https://uspp.ua/news/ostanni-novyny/2019/rozvytok-pererobnoi-haluzi-mozhe-vytiahnuty-ekonomiku-ukrainy-biznes-proponuie-pobuduvaty-570-novykh-zavodiv-ta-zaluchyty-mizhnarodni-investytsii> (дата звернення: 08.02.2025).

156. Розвиток переробної галузі може «витягнути» економіку України: бізнес пропонує побудувати 570 нових заводів та залучити міжнародні інвестиції. *Український союз промисловців і підприємців*. URL: <https://uspp.ua/news/ostanni-novyny/2019/rozvytok-pererobnoi-haluzi-mozhe-vytiahnuty-ekonomiku-ukrainy-biznes-proponuie-pobuduvaty-570-novykh-zavodiv-ta-zaluchyty-mizhnarodni-investytsii> (дата звернення: 08.02.2025).

157. Руснак Ю. І. Вплив політико-правових чинників на формування інвестиційного клімату. *Право і суспільство*. 2016. № 1(2). С. 101–105. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2016_1%282%29_20 (дата звернення: 26.07.2024).

158. Світлична Ю. О. Нормативно-правове регулювання іноземного інвестування в Україні. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. Вип. 3. С. 59–69..

159. Світовий банк і Україна: Закладання фундаменту для відновлення в умовах війни. URL: <https://www.worldbank.org/uk/results/2023/11/30/the-world-bank-and-ukraine-laying-the-groundwork-for-reconstruction-in-the-midst-of-war> (дата звернення: 26.07.2024).

160. Світогосподарська диспропорційність: особливості, тенденції, вплив на економіку України: наук. доп. / за ред. Л. В. Шинкарук. Київ: Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2012. 152 с..

161. Сидоренко С., Приходько І. Проблематика формування фінансового забезпечення територіальних громад сучасної України у

контексті децентралізації. *Public administration and regional development*. 2022. № 18. С. 1163–1181. URL: <https://doi.org/10.34132/pard2022.18.09> (дата звернення: 06.06.2025).

162. Славкова А., Колісник Д. Інвестиційна привабливість України: реалії в умовах війни та перспективи повоєнної відбудови. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-138> (дата звернення: 23.02.2025).

163. Смерічевський С. Ф., Сібрुक В. Л. Стратегічні аспекти маркетингу територій в умовах децентралізації управління України. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 26(2). С. 55–59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_26%282%29_13 (дата звернення: 23.02.2025)..

164. Собкевич О. В., Шевченко А. В., Русан В. М. та ін. Пріоритети розвитку реального сектора в умовах війни та повоєнного відновлення економіки України: аналітична доповідь / за заг. ред. Я. А. Жаліла. Київ: НІСД, 2024. 104 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-02/ad_realsektor-2023.pdf (дата звернення: 19.10.2024)..

165. Сокольська Т. В. Публічне управління сталим розвитком сільських територій в умовах війни. Місцеве самоврядування в Україні та світі: теорія та практика: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Полтава, 5 листопада 2024 р. / за заг. ред. Т. М. Лозинської, О. В. Дорофєєва. Полтава: ПДАУ, 2024, с. 55. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/2908/zbirnykkonferenciyimiscevesamovryaduvannya2024.pdf>. (дата звернення: 01.02.2024).

166. Сокурєнко П. І., Кришан О. Ф. Інвестиційна політика як ефективна форма управління ухваленням інвестиційних рішень. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2010. № 1 (8). С. 208–214.

167. Спеціальні економічні зони Польщі серед найкращих. *Monitor Info*. URL: <https://monitor-press.info/uk/news/10206-spetsialni-ekonomichni-zony-polshchi-sered-naikrashchykh> (дата звернення: 04.02.2025).

168. Співробітництво України з міжнародними фінансовими інституціями. *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/spivrobotnictvo-ukrayini-z-mizhnarodnimi-finansovimi-instituciyami> (дата звернення: 26.07.2024)..

169. Стасюк О., Бевз І. Міжрегіональні диспропорції: сутність та передумови їх виникнення в Україні. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2013. № 10. С. 60–67.

170. Стегней М. І. Сучасні напрями забезпечення сталого розвитку сільських територій: європейський досвід і українські реалії. Актуальні проблеми економіки: науковий економічний журнал / гол. ред. М. М. Єрмошенко. Київ: ТОВ «Наш формат», 2013. № 3. С. 125–133.

171. Стефанишин Г. С., Лиса О. І. Правове регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.11. С. 302–309..

172. Сторонянська І. З. Процеси конвергенції/дивергенції соціально-економічного розвитку регіонів України: підходи до оцінки. *Регіональна економіка*. 2008. № 2. С. 73–84.

173. Сторонянська І. З., Залуцький І. Р., Патицька Х. О. Сільські території в Україні: практика ідентифікації та інструменти розвитку: науково-аналітична доповідь. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. Долишнього НАН України», 2021. 137 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»). URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20210038.pdf> (дата звернення: 26.05.2025)

174. Струніна В. В. Шляхи поліпшення інвестиційного клімату в Україні. *Економіка України*. 2001. № 9. С. 11–16.

175. Талавирия М. П. Розвиток сільських територій на засадах сталості. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Економіка / редкол.: В. П. Мікловда, В. І. Ярема та ін. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2016. Вип. 1 (47). Т. 2. С. 146–150.

URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/10743>(дата звернення: 23.02.2025).

176. Таран Л. В. Напрями та цілі інвестиційної політики України в контексті національно орієнтованої економіки. *Теорія і практика юриспруденції*. 2020. № 2 (18). DOI: 10.21564/2225-6555.2020.18.217001.

177. Ткачук А. Аналізуємо та обговорюємо проект оновленої Державної стратегії регіонального розвитку 2027. Частина 5. Про функціональні типи територій. *Інститут громадянського суспільства*. URL: <https://www.csi.org.ua/news/analizuyemo-ta-obgovoryuyemo-proekt-onovlenoyi-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvytku-2027-chastyna-5-pro-funkczionalni-typu-terytorij/> (дата звернення: 01.02.2024)..

178. Ткачук А. Навіщо Україні функціональні типи територій, які і скільки їх має бути? *Інститут громадянського суспільства*. URL: <https://www.csi.org.ua/wp-content/uploads/2023/12/funkczionalni-typu-terytorij-infografika.pdf> (дата звернення: 31.01.2024).

179. Томашевська А., Сурай І. Інвестиції в інфраструктурні проекти як ключовий фактор розвитку та відбудови територіальних громад. *Наукові перспективи (Naukovi perspektivi)*. 2023. № 7(37). URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-7\(37\)-269-281](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-7(37)-269-281)(дата звернення: 06.02.2025).

180. Томашук І. О. Теоретичні засади сільського розвитку. *Економіка АПК*. 2021. № 5. DOI: 10.32317/2221-1055.202105091. (дата звернення: 01.02.2024).

181. Тростянецька громада. Флагман реформи децентралізації в Україні, яка відповідає критеріям успішної, безпечної та ефективно керованої громади. 2024. URL: <https://uastrat.com/politicalanalysis/publications-analysis/trostryaneczka-gromada-flagman-reformy-deczentralizacziyi-v-ukrayini-yaka-vidpovidaye-kryteriyam-uspishnoyi-bezpechnoyi-ta-efektyvno-kerovanoyi-gromady/> (дата звернення: 23.02.2025).

182. Україна у топ-20: які країни світу мають високий інвестиційний ризик. URL:

<https://www.slovoidilo.ua/2023/10/16/infografika/ekonomika/ukrayina-top-20-yaki-krayiny-svitu-mayut-vysokiy-investycyjnyj-ryzyk> (дата звернення: 26.07.2024).

183. Уряд схвалив Дорожню карту реформування управління публічними інвестиціями 25 грудня 2023 року. URL:

https://www.mof.gov.ua/uk/news/uriad_skhvaliv_dorozhniu_kartu_reformuvannia_upravlinnia_publichnimi_investitsiiami-4358 (дата звернення: 26.07.2024).

184. Федерація роботодавців України. Аналітичний центр економіко-правових досліджень та прогнозування. Стан промисловості України після початку функціонування зони вільної торгівлі між Україною та ЄС за підсумками I півріччя 2021 року. URL: https://fru.ua/images/doc/analitics/2021/promyslovist_1_2021.pdf (дата звернення: 04.03.2024).

185. Федоришина О. В. Способи вирішення проблеми нерівномірного розвитку регіонів України. *Проблеми та перспективи розвитку економіки України: погляд молоді: матеріали XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції, 6–7 квітня 2021 р., м. Черкаси. Ч. I.* Черкаси: ЧДБК, 2021, с. 229. URL: <http://csbc.edu.ua/documents/student/0704211.pdf#page=229..>

186. Функціональні типи територій як об'єкт державної регіональної політики: методологія ідентифікації та інструментарій стимулювання розвитку: монографія / наук. ред. Сторонянська І. З.; ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України». Львів: 2022. 494 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»). URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20220007.pdf>.

187. Функціональні типи територій: що це таке, для чого і як вони вплинуть на повоєнний розвиток? *Інститут громадянського суспільства.* URL: <https://www.csi.org.ua/news/funkczionalni-typy-terytorij-shho-cze-take->

[dlya-chogo-i-yak-vony-vplynut-na-povoyennyj-rozvytok/](https://doi.org/10.37406/2706-9052-2021-1-16) (дата звернення: 26.12.2024).

188. Харчук С. А. Соціально-економічний розвиток сільських територій: проблеми та шляхи вирішення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 12. С. 20–23..

189. Хвесик М. А., Ільїна М. А. Методологічні засади диференціації сільських територій. *Економіка АПК*. 2018. № 4. С. 12–18. Прокопа І. Сільські території України: дослідження і регулювання розвитку. *Економіка України*. 2007. № 6 (547). С. 50-59.

190. Хомюк Н. Л. Наукові підходи до вивчення розвитку сільських територій. *Причорноморські економічні студії*. 2019. № 45. С. 101–104.

191. Цвігун І. А. Основні аспекти депресивності сільських територій. *Podilian Bulletin Agriculture Engineering Economics*. 2023. № 34. С. 146–152. URL: <https://doi.org/10.37406/2706-9052-2021-1-16> (дата звернення: 23.02.2025).

192. Цибулько Ю. Функціональні типи територій – як елемент інвестиційної політики в Україні. *Electronic Scientific Publication «Public Administration and National Security»*. 2022. № 2(55). DOI: <https://doi.org/10.25313/2617-572x-2025-2-10753>. (дата звернення: 01.02.2022).

193. Цибулько Ю. Механізми залучення інвестицій територіальними громадами України як інструмент підвищення їх інвестиційної привабливості. *Національні інтереси України*. 2025. № 2(7). URL: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-2\(7\)-1096-1107](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-2(7)-1096-1107) (дата звернення: 26.03.2025).

194. Цибулько Ю. О. Механізми стимулювання переробної галузі на території сільських громад: наявний потенціал та необхідність посилення локальної підтримки. *Research in Science, Technology and Economics* : зб. наук. пр. за матеріалами III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Люксембург, Люксембург, 28–30 травня 2025 р.). Luxembourg : International Scientific

Unity, 2025. С. 315–318. URL: <https://isu-conference.com/en/archive/research-in-science-technology-and-economics-28-05-25/>.

195. Цибулько Ю. О. Розвиток переробної галузі АПК як ключовий інструмент подолання диспропорції розвитку сільських територій України. *Sustainable development of the economy, legal systems, and public governance in the context of global challenges* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (м. Анже, Франція, 28 травня 2025 р.). Angers : Scholarly Publisher ICSSH, 2025. С. 56–58. URL: <https://www.economics.in.ua/2025/05/28.html>.

196. Цибулько Ю. О. Стан та динаміка функціонування державної політики у сфері надання грантів для переробних підприємств України. *Актуальні проблеми економіки, управління та маркетингу в аграрному бізнесі* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Дніпро, 5–6 жовтня 2023 р.). Дніпро : ДДАЕУ, 2023. С. 339–340.

197. Чисельність постійного населення. URL: https://ukrstat.gov.ua/imf/arhiv/nas/nas2022_u.htm (дата звернення: 27.01.2023).

198. Чистов С. М., Никифоров А. Є., Куценко Т. Ф. Державне регулювання економіки: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2000. 316 с.

199. Шевченко о. В. Стратегічне регулювання диспропорцій соціально- економічного розвитку регіонів України : дис. д-ра екон. наук. Полтава, 2021. 551 с.
URL: https://nupp.edu.ua/uploads/files/0/main/page/specializovani-vcheni-radi/4405203/ShevchenkoOV/dis_Shevchenko.pdf.

200. Шишпанова Н. О. Фактори впливу на формування та розвиток людського потенціалу сільських територій. *Актуальні проблеми економіки*. 2023. № 8 (266). С. 83–92. URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2023/08/08.08.23._topic_Natalia-%D0%9E.-Shyshpanova-83-92.pdf (дата звернення: 17.10.2024).

201. Щодо концептуальних підходів до стратегії розвитку села: аналітична доповідь. *Національний інститут стратегічних досліджень*.

2021. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-09/analytrep_18_2021.pdf
(дата звернення: 23.02.2025).

202. Яценко А. В. Формування інвестиційної політики зі стратегічних позицій розвитку України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 8. С. 12–17.

203. Demchenko O. Sustainable development of rural areas: generalization of the experience of the european union. *Energy saving. power engineering. energy audit*. 2024. № 2(192). С. 19–33. URL: <https://doi.org/10.20998/2313-8890.2024.02.02>(дата звернення: 23.02.2025).

204. Diachenko V., Diachenko N., Suray I., Novachenko T., Vasiurenko O. Modern trends of innovative activity ensuring growth and sustainable development of the economy of Ukraine . *Scientific Horizons*. 2022. Vol. 25, No. 7.Pp. 31-42. (SCOPUS) [https://doi.org/10.48077/scihor.25\(7\).2022.31-42](https://doi.org/10.48077/scihor.25(7).2022.31-42)

205. Disparities in country regional development of the Czech Republic – concept, theory, identification and assessment / Alois Kutscherauer, Hana Fachinelli, Miroslav Hučka et al. Ostrava, 2010. 120 p.

206. EU Investment Policy. URL: <https://www.bmaw.gv.at/en/Topics/International/Investment-Policy/EU-Investment-Policy.html> (дата звернення: 26.07.2024)..

207. European innovation scoreboard. *Research and innovation*. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/statistics/performance-indicators/european-innovation-scoreboard_en (дата звернення: 12.02.2025).

208. Eurostat. Official website of the European Union. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/home> (дата звернення: 04.03.2024)..

209. Goncharuk, N., Pyrohova, Y., Suray, I., Prokopenko, L and Prudius, L. (2023). Reformation Public Administration in Ukraine in the Context of European Integration: Current State, Problems and Priorities. *Economic Affairs*, Vol. 68, No. 03, pp. 1613-1627, September 2023 .DOI: <http://dx.doi.org/10.46852/0424-2513.3.2023.27> URL: <https://ndpublisher.in/admin/issues/EAv68n4z1.pdf>

210. Government Finance Officers Association of the United States and Canada «Investment Policy». URL: <https://www.gfoa.org/materials/investment-policy> (дата звернення: 26.07.2024).

211. Gray D. Economic approaches to the rural. In: G. Bosworth & P. Somerville (Eds.), *Interpreting rurality. Multidisciplinary approaches*. Abingdon: Routledge, 2014. P. 32–53.

212. Investment incentives: Polish Investment Zone. URL: https://www.paih.gov.pl/en/why_poland/investment_incentives/polish_investment_zone/ (дата звернення: 21.01.2024).

213. Kinossian N. Planning strategies and practices in non-core regions: A critical response. *European Planning Studies*. 2017. № 26 (2). С. 365–375. DOI: 10.1080/09654313.2017.1361606..

214. Lagendijk A. Learning in non-core regions – towards «intelligent clusters» addressing business and regional needs. In: F. Boekema, K. Morgan, S. Bakkers, & R. Rutten (Eds.), *Knowledge, innovation and economic growth: The theory and practice of learning regions*. Aldershot: Edward Elgar, 2000. P. 165–191.

215. Leicka B., Lang T. Re-thinking non-core regions: Planning strategies and practices beyond growth. *European Planning Studies*. 2018. Vol. 26. No. 2. P. 213–228. DOI: [10.1080/09654313.2017.1363398](https://doi.org/10.1080/09654313.2017.1363398).

216. Monynets V. V. The features of delineation and division of areas of various functional types in the context of the state regional development strategy. *Socio-Economic Problems of the Modern Period of Ukraine*. 2021. No. 4(150). P. 9–14. URL: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2021-4-2>(date of access: 23.02.2025)..

217. Nataliia T. Goncharuk, Leonid L. Prokopenko, Taisiia A. Krushelnytska, Olha B. Rubchak, Svitlana V. Taraban, The capability of amalgamated territorial communities as a key factor in the socio-economic development of territories. *Studies of Applied Economics*. Vol. 39 No. 6 (2021): Special Issue: Innovative Development and Economic Growth in the CIS

Countries. URL : <http://ojs.ual.es/ojs/index.php/eea/article/view/5267>.
DOI: <https://doi.org/10.25115/eea.v39i6.5267>. Scopus.

218. Novikova O., Shamileva L., Khandii O. Assessment of the state and changes in the labor sphere, ensuring the quality of working life in the context of digitalization of the economy. *Economic herald of the donbas*. 2021. No. 3 (65). P. 191–205. URL: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-3\(65\)-191-205](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-3(65)-191-205)(date of access: 23.02.2025)..

219. Perroux F. L'economie du XX siecle. Paris, 1961.

220. Prychepa I., Smetaniuk O., Ratushnyak O. European union investment policy in the context of foreign economic relations with ukraine. *Efektivna ekonomika*. 2020. No. 5. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.5.58>(date of access: 23.02.2025)..

221. Shynkaruk L., Dielini M., Vlasenko T., Svyrydenko D. & Lagodiienko V. (2023) Determinants of Ukrainian economic and food security development under the conditions of martial law. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 4(51), 311–319. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcapter.4.51.2023.4120> (дата звернення: 27.11.2023).

222. Situation and prospects for EU agriculture. *European Commission Directorate-General For Agriculture And Rural Development. Economic analysis, perspectives and evaluations*. 2010. URL: <https://ec.europa.eu> (дата звернення: 23.02.2025)..

223. Smyrnova S., Smyrnov V., Bogomaz A. State regulation and provision of development of rural territories in the context of leader. *Agrosvit*. 2019. No. 18. P. 37. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.18.37>(date of access: 23.02.2025).

224. Somerville P., Halfacree K., Bosworth G. Conclusion. Interrogating rural coherence. In: G. Bosworth & P. Somerville (Eds.), *Interpreting rurality. Multidisciplinary approaches*. Abingdon/Milton Park: Routledge, 2014. P. 278–296.

225. Storonyanska I., Zalutsky I. Methodical approaches to distinguishing and identifying rural areas (in the context of the implementation of european experience). *Economy of ukraine*. 2020. Vol. 2020, no. 11. P. 41–59. URL: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.11.041>(date of access: 23.02.2025).

226. Suray I., Hrazevska N., Yakovenko L, Suprunenko S., Sabodosh H, Gerashchenko V. TRANSFORMATION OF PUBLIC ADMINISTRATION IN A NETWORK ECONOMY. *International Journal of Management (IJM)* 2020. Volume 11, Issue 5, pp. 108-119. (SCOPUS) DOI: 10.34218/IJM.11.5.2020.011 <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85087466501&origin=inward&txGid=0c469c72280b095b7bb0765169c8da9d>

227. Sustainable development of territories: challenges and opportunities: monograph / Bobrovska O. Yu., Krushelnytska T. A, Prokopenko L. L. [etc.]; ed. by O. Yu. Bobrovska. – Published by International Center for Research, Education and Training. MTÜ. Tallinn, Estonia, 2021. – 234 p.

228. Tsybulko Y. O. Сучасний стан інвестиційної політики в Україні. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2024. № 4. P. 152–158. DOI: <https://doi.org/10.32782/tnu-2663-6468/2024.4/23>.

229. Varnaliy Z. S., Shevchenko O. V. Methodological approach to the development of conceptual frameworks for strategic regulation of regional development disparities. *Regional economy*. 2021. No. 3(101). P. 5–14. URL: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2021-3-1>(date of access: 23.02.2025).

230. Wałbrzych Special Economic Zone. URL: <https://invest-park.com.pl/inwestorzy-w-strefie/> (дата звернення: 21.01.2024).

231. Why Poland: Investment incentives. URL: https://www.paih.gov.pl/en/why_poland/investment_incentives/ (дата звернення: 20.01.2024).

232. World Bank Group. Фінансова підтримка, мобілізована для України. *World Bank*.

URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine/brief/world-bank-emergency-financing-package-for-ukraine> (дата звернення: 26.12.2024).

233. World Intangible Investment Highlights. *World Intellectual Property Organization (WIPO) in partnership with the Luiss Business School (LBS)*. URL: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-rn2024-32-en-world-intangible-investment-highlights.pdf> (дата звернення: 26.07.2024).

234. Zhovnirchuk Y., Prykhodko I., Romin A., Bandura I., Vavreniuk S. Public Management of SMART Specialization of Sustainable Development of the Region in the System of Ensuring Innovation. *International Journal of Sustainable Development and Planning*. 2023. Vol. 18. № 2. Pp. 385-391 <https://doi.org/10.18280/ijstdp.180206>

ДОДАТКИ

Міністерство освіти і науки України
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
49009, м. Дніпро, вул. Сергія Єфремова 25,
тел. (056) 744-81-32, факс (056) 744-08-67, 744-53-03
E-mail: info@dsau.dp.ua Web: www.dsau.dp.ua Код ЄДРПОУ 00493675

14.04.2025 № 46-11-296

На № _____ від _____

018136

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Цибулька Юрія Олександровича на тему «Удосконалення механізмів державної інвестиційної політики України для подолання диспропорцій розвитку сільських територій» у навчальний процес Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Ректорат Дніпропетровського державного аграрного університету засвідчує, що розробки Цибулька Юрія Олександровича щодо удосконалення механізмів державної інвестиційної політики України для подолання диспропорцій розвитку сільських територій знайшли практичне застосування в 2023-2025 рр. при підготовці фахівців з публічного управління та адміністрування. Запропоновані в дисертаційній роботі теоретичні положення використані в навчальному процесі Дніпропетровського державного аграрного університету при розробці програм навчальних курсів «Розвиток територіальних громад і сільських територій», «Ресурсний і економічний потенціал регіону».

Перший проректор,
проректор з навчальної роботи

Дмитро ОНОПРИЄНКО

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ
ВЕЛИКОМИХАЙЛІВСЬКА СІЛЬСЬКА РАДА
Синельниківського району Дніпропетровської області

вул. Шевченка, 6, с. Великомихайлівка Синельниківський район,
Дніпропетровська обл., 53621, тел.: +38(063)-266-55-26,
e-mail: otgvmihail@ukr.net, код ЄДРПОУ 04339161

03 червня 2025 року № 646

ДОВІДКА

**про впровадженні результатів дисертаційного дослідження
Юрія ЦИБУЛЬКА на тему: «Удосконалення механізмів державної
інвестиційної політики України для подолання диспропорцій розвитку
сільських територій»**

Видана Великомихайлівською сільською радою Синельниківського району Дніпропетровської області (далі – Сільська рада) про те, що результати дисертаційного дослідження Юрія ЦИБУЛЬКА на тему «Удосконалення механізмів державної інвестиційної політики України для подолання диспропорцій розвитку сільських територій», визнані актуальними та такими, що мають практичну цінність для розвитку громади, та частково рекомендовані до впровадження і врахування в практичній діяльності Сільської ради.

Зокрема, в діяльності Сільської ради було взято до уваги та рекомендовано до використання такі наукові результати та практичні розробки дисертанта:

Розроблені автором механізми подолання диспропорцій розвитку сільських територій шляхом селективного стимулювання інвестиційної політики. Ключові елементи механізмів, зокрема акцент на розвитку місцевої переробної галузі як мультиплікатора економічного зростання, можуть бути враховані в діяльності органів місцевого самоврядування при формуванні місцевих програм соціально-економічного розвитку та залучення інвестицій.

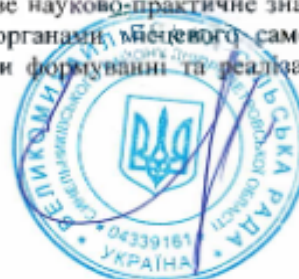
Запропоновані напрями удосконалення механізмів державної інвестиційної політики, а саме:

Рекомендації щодо впровадження інструментів фінансово-економічного стимулювання інвестиційної активності на сільських територіях взяті до уваги як основа для формування пропозицій щодо залучення інвестицій в громаду та визначення пріоритетних напрямків для подання проектів на отримання локальної, державної та міжнародної допомоги.

Обґрунтування необхідності нослення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування у сфері залучення та супроводу інвестицій визнано актуальним для підвищення ефективності управління інвестиційними процесами на місцях є важливим аспектом для подальшого розвитку компетенцій працівників органів місцевого самоврядування.

Великомихайлівська сільська рада вважає результати дисертаційного дослідження Юрія Цибулька такими, що мають суттєве науково-практичне значення та можуть бути корисними для використання іншими органами місцевого самоврядування, а також враховані органами державної влади при формуванні та реалізації політики розвитку сільських територій України.

Сільський голова

Євгеній ФІСАК